ئارامگرتن

لە قورئان و فەرموودە صحیحەکاندا

محمد ملا فائق شارەزووری

چاپی یەکەم

١٤٣١هـ

٢٠١٠م

ئارامگرتن

له‌ قورئان و فه‌رمووده‌ صحیحه‌کاندا

منتدى إقرأ الثقافي

ئارامگرتن

لە قورئان و فەرموودە صحیحەکاندا

نووسینی

محمد ملا فائق شارەزووری

چاپی یەکەم

١٤٣١ هـ

٢٠١٠ م

📖 ناوی کتێب: ئارامگرتن لەقورئان وفەرموودە صەحیحەکاندا.

✍ نووسینی : محمد ملا فائق شارەزووری.

✍ وەرگێڕانی بەسەرپەرشتی: م. ناصح مصطفی

❁ ژمارەی لاپەڕە:١٥٤

❁چاپخانەی : پەیوەند

❁ نۆرەی چاپ: یەکەم

❁ ژمارەی تیراژ: ٢٠٠٠دانە

❁ ساڵی چاپ : ١٤٣١ هـ - ٢٠١٠ م .

❁ ژمارەی سپاردن: (٤٣٤)

تێبینی:

بۆ دەست کەوتنی ئەم بەرهەمە بە(کۆ) پەیوەندی بکە بەم ژمارە مۆبایلەوە: ٠٧٧٠١٥٥٤٠٨٥

ﷺ

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه،ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريك له، وأشهد انه محمداً عبده ورسوله.

خوای گەورە دەفەرموێت:﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴾ (آل عمران:١٠٢).

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ (النساء /١).

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب:٧٠-٧١).

أما بعد:

فإن أصدق الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد ﷺ وشر الامور محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار[١].

---

(١) هذه خطبة الحاجة التي كان الرسول ﷺ يفتتح بها خطبه ، ويُعلّمها أصحابه، وروى هذه الخطبة ستة من الصحابة (رضوان الله عليهم) وقد أخرجها جمع من الأئمة في مصنفاتهم، مثل: الامام أحمد في (المسند) (٣٧٢/٥)، ومسلم في (الصحيح) (٥٩٢/٢/٨٦٧) وفي (١٥٣/٦، ١٥٦ ، ١٥٧- بشرح النووي)، وابو داود في (السنن) (١٠٩٧)، والنسائي في (المجتبى) (١٠٤/٣)، والنسائي (١٨٨/٣)، وابن ماجة في (السنن) (١٨٩٢)، والحاكم في (المستدرك) (١٨٢/٢-١٨٣)، (١٨٨/٣)، والطيالسي في (المسند) رقم(٣٣٨)، والبيهقي في (السنن الكبرى) (١٥٣٥) (١٤٦/٧) و (٢١٤/٣)، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (١٣٣١) وفي (المشكاة) (٣١٤٩) وفي (الكلم الطيب) (٢٠٥)، وانظره بتوسع في (خطبة الحاجة) (ص: ١٤-١٩).

برای موسوڵمانم خوای گەورە زیاد لە نەوەت جار لە قورئاندا باسی ئارامگرتنی کردووە، وە پێغەمبەری خواش ﷺ لە دەیەها فەرموودەی خۆیدا باسی ئارامگرتنی کردووە، وە هاوەڵانی بەڕێز و تابیعیەکان و زانایانی پایە بەرز هەریەکەیان بەجۆرێك لەجۆرەکانی ستایشی ڕەوشتی ئارامگرتنیان بۆ کردووین. چونکە لەڕاستیدا ژیان و ئاین وابەستەن بە ئارامگرتنەوە چونکە ئارامگرتن سەرچاوەی سەرجەم ڕەوشتە بەرزەکانە و بڕوادارێش ئەم باسەی زۆر بەلاوە گرنگە و پێویستە وەك پێویستی ئاو وهەوا بۆ ژیان، وە بۆ ئەوەی شادی و سەربەرزی دونیا و قیامەت بەدەست بهێنێت.

منیش لێرەدا هەستام بەپشتوانی خوا بەکۆکردنەوەی هەموو بەشەکانی ئەم بابەتە گرنگە لە قورئان و فەرموودە صەحیحەکاندا وە وتەی زانا بەرزەکان ، تا هەموو موسوڵمانێك تەواو لەم باسە بگات و ببێتە جێی سودی وە زیاتر بەهرەمەند بێت لەم ڕەوشتە بەرزە. داواکارم لە خوای گەورە ئەم نوسراوەمان بۆ بکاتە مایەی سودمەندنی بۆ خۆم و سەرجەم برایانی موسوڵمانم، وەلێرەدا پێویستە زۆر سوپاس و پێزانین و دەست خۆشی خۆم لە برای بەڕێزم (م. ناصح مصطفی) بکەم کە هەڵسا بە وەرگێڕانی ئەم بەرهەمە لە عەرەبیەوە بۆ کوردی وە پاشان خۆم پێیدا چومەتەوە، خوا نمونەی زیاد بکات وزیاتر بە ئاگای بکات لەزانسە شەرعیەکان وئەم ئاینە بەرزەمان وبیکاتە نوور ڕووناکی بۆ خەڵکان تا لەڕێگەیەوە موسوڵمانان باشتر لەئاینەکەیان ئاشنا وسودمەندبن. وە داواکارم لەخوای گەورە زانستی بەسودمان پێ ببەخشێت وپەنامان بدات لە زانستێك کەسودی نەبێت وە لەسەر ڕێگای هاوەڵانی پێغەمبەری ئازیز ﷺ و ڕێگەی پێشینە چاکەکان بەر دەوامان بکات تابەخزمەتیان شادبین لەبەهەشتی بەریندا. آمین.

باوکی عبداللە

محمد ملا فائق شارەزووری

سلێمانی – العراق

پێناسەی ئارامگرتن:-

ئارامگرتن له زمانەوانیدا: (الحبس) بریتیه له خۆگرتنەوه.

وەك گێڕدراوەتەوه له پێغەمبەرەوه ﷺ که ڕێگری کردوه له کوشتنی گیانداران به ستنەوەیان ونیشانه لێ گرتنەوەیان وەك دەفەرموێت: ((قتل الصبر لا يمرُّ بذنب إلاّ محاه)).(گرتن و بەستنەوەی مرۆڤێك بۆ کوشتن، گشت گوناهەکانی ئەو کەسه دەسڕێتەوه)، هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: ((من حلفَ على يمين صبر))[٢].(کەسێك سوێندی درۆ بخوات بۆ ئەوەی ماڵی کەسێك داگیر بکات ئەو کەسه لەکاتێکدا دەگاتەوه به خوا، خوای گەورە لێی توڕەیه).

ئارامگرتن له زاراوەی شەرعیدا: بریتیه له خۆگرتنەوەی نەفس بەو جۆرەی که ژیری و شەرع داوای دەکات. وەك حەسەنی بەصری (رحمه الله) دەفەرموێت: "هو الصبر عن محارم الله، والسماحة بفرائض الله" (بریتی یه له ئارامگری و خۆگرتن له قەدەغەکراوەکانی خوای گەورە ونەنجامدانی فەرزەکانی خوا).

حەجاجی کوری قەریه دەڵێت: "كظم الغيظ واحتمال النائبة"[٣] (ئارامگرتن بریتیه له شاردنەوه و قوتدانەوەی ڕق و کینه وبەرگەگرتنی ناڕەحەتیەکان).

---

(٢) انظر: (النهاية في غريب الحديث والأثر) (٣/٧) ، (ولسان العرب) (٤/٤٣٨) ، ومن ذلك ايضا في الحديث الشريف عن انس (ﷺ): ان رجلا كان في عهد رسول الله (ﷺ) يبتاع وكان في عقله ضعف... فدعاه النبي (ﷺ) فنهاه عن البيع فقال: لني لااصبر عن البيع. فقال النبي (ﷺ) (([ان كنت لاتصبر على البيع] فقل ها وها ولا خلابة)) ، واخرجه: ابو داود (٣٥٠١) ، والترمذي (١٢٥٠) ، والنسائي (٧/٢٥٢) ، والدار القطني (٢٩٨٩-٢٩٩٠) وقال محققه: اسناده صحيح واللفظ له.

(٣) انظر: (المفردات) للراغب الأصفهاني (٥٢٧٣) ، و (المجالسة) للإمام الدينوري رقم (١١٥٥ ، ١٧١٩) ، و (الحلية) لابي نعيم (٢/١٥٦).

ئیبن قەیم (ﷺ) دەڵێت: "قیل: حبس النفس عن الجزع والتسخط، وحبس اللسان عن الشكوى، وحبس الجوارح عن التشويش، وقيل:هو ثبات القلب عند موارد الاضطراب" (ئارامگرتن بریتیە لە گرتنی نەفس لە دەربڕینی بێزاری و نارەزایی، وەگرتنی زوبان لە وتەی ناشیاو، وەگرتنی ئەندامەکانە لە شڵەژان و شپرزەیی).

وەوتراوە: "هو الوقوف مع البلاء بحسن الأدب"[4]. (ئارامگرتن بریتیە لە وەستان وخۆڕاگرتن لەگەڵ بەڵاو موسیبەتدا بەشێوە وئەریتێکی جوان).

وەطەبەری (ﷺ) دەڵێت: "الصبرُ: منعُ النفس محابها وكفها عن هواها"[5] (ئارامگرتن بریتیە لە خۆگرتنەوەی نەفس لەوشتەی خۆشی دەوێت، و گێڕانەوە و دوورخستنەوەی لە ئارەزووە ناڕەواکانی).

وە سعیدی کوڕی جوبەیر ﷺ دەڵێت:" الصبر إعتراف العبد الى الله بما اصابه، وإحسانه اليه رجاء جزائه، وقد يجزع الرجل وهو لا يرى منه الا الصبر"[6] (ئارامگرتن دان پێدانانی بەندەیە بۆ خوای پەروەردگاری بەوەی کەتوشی هاتووە وە ئەنجامدانی چاکەکانە بەهیوای پاداشتی، جاری وا هەیە پیاو لە ناخیدا زۆر ناهەموارە و تەنها ئارامگریشی پێوە دیارە).

---

(٤) انظر: (مدارج السالكين) (١٦٢/١).

(٥) انظر: (فتح الباري) (٢٢١/٢).

(٦) انظر: (الزهد) لابن المبارك (١١١) ، و(الصبر) لابن ابي الدنيا (١١٣) ، و (المجالسة) للدينوري (١٧٠٧).

پلەکانی ئارامگرتن:

(مراتب الصبر خمسة: فالصابر أعمّها، والمصطبر: المتسب للصبر المبتلى به، والمتصبر: متكلف الصبر و حامل نفسه عليه، والصبور: العظيم الصبر الذي صبرهُ اشد من صبر غيره، والصبّارّ: الشديد الصبر فهذا في القدر والكم، والذي قبلهُ في الوصف والكيف)[٧]

١- صابر: واتە ئەو کەسەی لەئامگرتندا گشتگیرترە لە هەمووان.

٢- المصطبر: واتە ئەو کەسەی ئارامگرە و توشی دان بە خۆداگرتن و ئارامگری هاتووە.

٣- المصبر: واتە ئەو کەسەی زۆر لە خۆی دەکات تا ئارامگر بێت.

٤- الصبور: واتە ئەو کەسەیە کە خاوەنی ئارامگریەکی مەزنە و ئارامگری لە شێوە وچۆنایەتیدا لە کەسانی تر زیاترە.

٥- الصّبار: واتە ئەو کەسەیە بەردەوام ئارمگرە، لە چەندایەتیدا ئارامگری لە کەسانی تر زیاترە.

وەوترلوە ئارامگرتن سێ جۆرە: (أن الصبر: هو التسليم والرضى بنزول المصائب والبلوى وتوطين النفوس عليها قبل حلولها. والتصبر: تجرّع مرارتها عند نزولها ومجاهدة النفس على هدونها وسكونها. والاصطبار: استقبال ما ينزل منها من المصائب والبلوى بالطلاقة والبشر وإنتظار ما لم ينزل منها بالاعتبار والتفكر)[٨]

١- الصبر: واتە ئەویش گەردن کەچی و ڕازی بوونە بە بەلاو موسیبەت و ڕاهێنانی نەفسە لەسەری، پێش ئەوەی توشی ببێت.

(٧) انظر:(مدارج السالكين)(٢/ ١٦٥) و(بصائر ذوي التمييز)(٣٧٨/٣)، (مختار الصحاح)(١٤٩).

(٨) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٤٩).

٢- التصبر: واتە: تۆشینی ناڕەحەتی ئارامگریە لە کاتی هاتنیدا و تێکۆشانە لەگەڵ نەفسدا تا بێ دەنگ و هێمن بێت.

٣- الأصطبار: پێشوازی کردنی ناڕەحەتی و بەلا بەبزە و ڕوخۆشییەوە، وەچاوەڕوان بوونی ئەوەی کەتوشی نەبووە لە بەلاو موسیبەت بە چاوێکی گەشبینی و تێ ڕوانینەوە).

پێویستە بزانین کە ئارامگرتن لە تایبەتمەندیەکانی مرۆڤە، وە ئەم ئارامگرتنە هیچ چاوەڕوان ناکرێت لە گیانلەبەران لەبەر ناتەواوییان، وە زاڵ بوونی ئارەزووەکان بەسەر گیانلەبەران بەبێ ئەوەی هیچ شتێك بەرلمبەری بوەستێت.

وەهەروەها ئارامگرتن لە مەلائیکەت چاوەڕوان ناکرێت چونکە ئەوان کامڵ و تەواون لەهەموو ڕویەکەوە و...... ئەوان هیچ ئارەزوویەکی خراپ زاڵ نەکرا بەسەریاندا تا لایان دات لە ئامادەبوونیان لە خزمەتی خوای پەروەردگاریان تا پێویستیان بەدژایەتی و بەگژا چوونەوەی ئەو هۆکارانە بێت کە دووریان دەخاتەوە لە ئامادە بوونیان لای خوای گەورە و میهرەبان بەلام مرۆڤەکان لەکاتی منداڵیان بەناتەواوی دروست بوون وەك گیانلەبەران، وەهیچ شتێکیان تێدا دروست نەبووە جگە لەئارەزووی خواردەمەنی کە ئەو پێویستی پێیەتی، لەدوایدا ئارەزووی گەمەو گاڵتەو خۆجوانی تێیدا دێتە دی، وەلە دواتردا ئارەزووی هاوسەرگیری، وە هێشتا هێزی ئارامگرتنی تێدانیە، هەر کاتێك و ژیری مرۆڤ جموجۆڵی کرد و بەهێز بوو، ئەو کات بنەمای پرشنگی ڕێ نیشاندەر گەشە دەکات لەسەرخۆ تاوەکو تەمەنی باڵغ بوون وەك دەرکەوتنی ڕۆشنایی بەیانی تاوەکو هەڵدێ پانتایی ڕۆژ، بەلام ڕێ نمونیەکەی ناتەولوە و ڕێ نیشاندەرێکی نی یە بۆ وە دەست هێنانی بەرژەوەندیەکانی دوارۆژ هەر کاتێك ئەو کەسە پەیوەست بوو بە ناسینی شەرعەوە ئەوشتەی پەیوەستە بە دوارۆژەوە تێیدا پرشنگدارتر دەبێت، بەلام

سروشتی مرۆڤ وادەکات ئەوشتەی خۆش بوێت کە خۆی ئارەزووی دەکات بەلاَم داواکاری شەرع و عەقلّ قەدەغەی دەکات وەجەنگیش لەنێوانیاندا هەلگیرساو و ئالّۆزە هەمیشە، وەپێگە و شوێنی ئەو جەنگەش دلّی بەندەیە، ئارامگریش بریتیە لە: جێ گیربوونی هۆکارەکانی ئاین لەبەرامبەر هۆکارەکانی ئارەزووەکان، وەئەگەر ئارامگری جێگیر بێت تا زالّ بێت بەسەر ئارەزووەکاندا، ئەوکات ئەو کەسە لەریزی ئارامگراندا دەبێت، وەئەگەر ئارامگریەکەی لاواز بوو تاوەکو ئارەزوو زالّ بوو بەسەریدا و خۆگرنەبوو لە دوورخستنەوەی لە خۆی ئەوکات ئەو کەسە دەبێت بەشوێن کەوتەی شەیاتانەکان، کەواتە: ئارامگرتن بریتیە لە: جێگیربوونی هاندانی ئاین لەبەرامبەر ئارەزوەکان، ئا ئەم رووبەڕووبوونەوە و کێ بەرکێ کردنە لە تایبەتمەندیەکانی ئادەمیزادە [٩]

وە فەیرۆز ئابادی سەبارەت بەهەمان باسی واتە: پلەکانی ئارامگرتن دەلّێت: "وربما خولف بين أسمائه (أي الصبر) بحسب اختلاف مواقعه، فان كان لنفس المصيبة سُمي (صبراً)، وان كان في محاربة سمي (شجاعة)، وان كان في امساك الكلام سُمي (كِتماناً)وان كان عن فضولِ العيشِ سُمي (زُهداً)، وان كان عن شهوة الفَرجِ سُمَي (عِفةً)، وان كان عن شهوة طعامٍ سُمي (شرف النفس)، وان كان عن اجابة داعي الغَضبِ سُمي (حِلماً)"[١٠] (هەندێك جار جیاوازی هەیە لە نێوان ناوەکانی ئارلمگرتن بەگوێرەی شوێنەکانی، ئەگەر ئەو ئارلمگریە بەکار هێنرا بۆ بەلاَو موسیبەت ناودەبرێت بە ئارامگرتن، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ شەڕ ناو دەبرێت بە ئازایەتی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ گرتنەوەی وتە ناودەبرێت بە پەنهانی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ خۆشی ژیان ناودەبرێت بە پارێزگاری، وەئەگەر بەکارهێنرا لەئارەزووەکانی

---

(٩) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص: ٢٦٨ –٢٦٩).

(١٠) انظر: (القاموس المحيط) (٢/٢٧٦).

ڕەگەزی ناودەبرێت بە داوێن پاکی، وەئەگەر بەکارهێنرا لەئارەزووەکانی خواردن ناودەبرێت بە نەفس بەرزی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ بەربەستی توڕەبوون ئەو کات ناو دەبرێت بەلەسەر خۆیی).

ئارامگر کۆکەرەوەی گشت کردارێکی چاکەیە، ئەمەش پێویستە بۆ بەندە لەگشت کات و ساتێکدا، چونکە مرۆڤەکان هەمیشە بەلا و موسیبەتەکان لەرێگەیاندایە، لەبەر ئەوەشە هەمیشە و هەردەم پێویستیان بەئارامگرتن هەیە، ئەویش کە بنچینەی باوەڕە چونکە باوەڕ دوو بەشە بەشێکی سوپاس کردنە و بەشێکی تری ئارامگرتنە، وەبەسە بۆ ئارامگرتن فەزڵ و گەورەیی، هەر کاتێک بووە هاورێی بەلا و موسیبەت دەیگۆڕێت بۆ نیعمەت و تاقیکردنەوە وزلنست و بەرچاوڕوونی، هەرکات بەجوانی ئارامگرێت هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت ﴿ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴾ (المعارج: ٥). هەر کاتێك ئارامگرتنی مرۆڤ ئارامگرتنێکی جوان بوو شایستەی ئەوەیە پاداشتێکی بێ شوماری بدرێتەوە هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ قُلْ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠).

وەهەر کاتێك لە مرۆڤدا ئارامگرتن نەهاتە دی پێویستە لەسەری زۆر بکات بە خۆی تاوەکو ئارامگرتنەکەی بۆ بگەڕێتەوە و خوای گەورەش بە وە فەرمانمان پێ دەکات و دەفەرموێت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (آل عمران: ٢٠٠). (ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە خۆڕاگربن، وە لە خۆڕاگرتنیشدا پێشەنگ بن وە پەیوەست بن و لە خوا ترس بن بەڵکو خوا سەرکەوتووتان بکات).

ئیبن قەیم (رحمه الله) لـە لێکدانـەوەی ئـەم ئایەتـەدا باسـی لـە پلـەکانی ئـارامگرتن دەکات و دەفەرموێت: "أمرهم بالصبر، وهو حـال الـصابر في نفـسه، والمـصابرة مقاومـة الخصم في ميدان الصبر؛ فانها مفاعلة تستدعي وقوعها بين اثنين كالمشاتمة والمضاربة وهـي اذن حال المؤمن في الصبر مع خصمه، اما المرابطة فهي الثبات واللزوم والاقامة على الـصبر والمصابرة، فقد يصبر العبد ولايصابر، وقد يصابر ولا يرابط، وقد يـصبر ويـصابر و يـرابط من غير تعبد بالتقوى فاخبرهم سـبحانه وتعالى ان مـلاك ذلـك كلـه التقـوى وان الفـلاح موقـوف عليهـا فقـال (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)"[١١] "خـوای گـەورە فرمـانی کـردووە بەبەنـدەکانی ئـارامگرین، ئەمـەش حـاڵی ئارامگرانـە لەنەفـسی خۆیانـدا، (والمصابرة) واتە: ڕووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ بەرامبەرەکەتدا لەمەیدانی ئارامگرتنـدا، ئەمەش کاردانەوەیەکە وا دەخوازێ کە ببێت لە نێوان دوو کەسـدا وەك جوێن دان و لێدانی یـەکتری، ئەمـەش حـاڵی ئیمانـداران و باوەڕدارانـە لـە ئارامگرتنـدا لەگـەڵ هاودژەکانیاندا.

بەڵام (المرابطة) واتە: خۆگری و پابەند بـوون و بـەردەوامی لەسـەر ئـارامگرتن و خۆڕاهێنان لەسەر ئارامگرتن هەندێ جار بەنـدە ئـارام دەگرێـت بـۆ کـاتێکی کـەم و زۆر لـە خـۆی ناکـات تـا بـەردەوام بێـت لەسـەر ئـەو ئارامگریـە وە هەنـدێ بەنـدە بـەردەوام دەبێـت لەسـەر ئـارامگری بـەڵام لـە سـەنگەری ئارلمگریـدا نامێنێتـەوە، هەندێ جار ئارامگر و خۆڕاگر و دان بەخۆداگر دەبێت بـێ ئـەوەی خواناس بێـت و پارێزگـارو لـەخواترس بێـت. خـوای گـەورە هـەواڵمان پـێ دەدات و دەفـەرموێت بەڕاستی چاوگ و جڵەوی گشت ئەمانە تەقوا و خواناسی یە، ڕزگاری مـرۆڤیش هـەر

(١١) انظر: (تفسير القيم) (ص:٢١٧).

پەیوەستە بەتەقوا و خواناسی یەوە خوای گەورە دەفەرموێت: (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)(لە خوابترسن بۆ ئەوەی سەرفرازبن)".

ئارامگرتن دەگەڕێتەوە بۆ تێکەیشتنی مرۆڤ بۆ قەزاو و قەدەر هەروەك یەحیای کوڕی یەمان ﷺ دەفەرموێت: "الصبر الأتمنی حالة سوی ما رزقك الله، والرضا بما قضى الله من أمر دنياك وأخرتك"[١٢] "ئارامگرتن: بریتیە لەوەی ئاواتە خوازی هیچ شتێك نەبێت جگە لەوەی خوای گەورە پێی بەخشیویت لەڕزق و ڕۆزی، وەڕازی بوون بەوەی خوای گەورە بۆ تۆی دیاری کردووە لە دونیا و قیامەتدا"

وەشێخ تەیمییە (رحمه الله): "لەبارەی جۆرەکانی خەڵکی لە ئارامگرتندا دەفەرموێت: خەڵکی لە تەقوادا کە گوێ ڕایەڵی کردنی فەرمانەکانی ئاینە و ئارامگرتنە لەسەر ئەوەی کە بۆی دیاری کراوە لە ئەندازەی بوونەوەردا خەڵکان لەوەدا چوار بەشن:

١- خاوەن تەقواو ئارامگرتن: ئەمەش ئەوانەن کەخوای گەورە نیعمەتی خۆی ڕژاندوە بەسەریاندا لە گرۆی بەختەوەراندا لە دونیا و قیامەتدا.

٢- ئەوانەن کە جۆرێك لە تەقواو خواناسیان هەیە بەڵام بەبێ ئارامگرتن:

وەك ئەوانەی کە نوێژ و خواناسی و ئەرکەکانی تری ئاین جێ بەجێ دەکەن، و خۆیان لەقەدەغە کراوەکان دەپارێزن بەڵام کاتێك یەکێکیان توشی موسیبەت و نەخۆشی و وێنەی ئەوانە بێن یان توشی زەرەر و زیان بێن لەماڵ و سەروەتیان یان شەرەف و ناموسیان، زۆر دەتۆقێن و ناڕەحەت دەبن و زۆر بەناشرینی دەری دەبڕن.

---

(١٢) انظر: (الجامع لإحكام القرآن) للإمام القرطبي (١/١٥).

٣- ئەوانەن کە جۆرێك لەئارامگرتنیان هەیە بەڵام تەقوایان نی یە:

نمونەی ئەو تاوانکارانەی کە ئارامگرن لەسەر ئەوەی توشیان دەبێت لەسەر بەئەنجام گەیاندنی تاوان و ئارەزووەکانیان وەك ئەو چەتە و دز و ڕێ گرانەی کە ئارام دەگرن لە سەر ئەو ئێش و ئازارانەی توشیان دێت لە پێناو بەدەست خستنی داگیر کردن و بردنی ماڵی حەرام.

٤- ئەمەش خراپترین بەشەکانە: ئەوانەن کە تەقوای خواناکەن کاتێ بتوانن وەئارامیش ناگرن کاتێك گیرۆدە دەبن، ئا ئەمانە خراپترین و زاڵمترین و سەرکەش ترین و ستەمکارترین کەسانێکن کاتێك دەسەڵاتیان هەبێت ، وەسوك ترین وکەساس ترین کەسانێکن کاتێك بێ دەسەڵات بن.

مەرجەکانی ئارامگرتن

١- نیەت پاکی ئارامگرتن تەنها لەپێناوی خوادا:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴾ (المدثر: ٧) (تەنها لەبەر ڕەزامەندی پەروەردگارت خۆڕاگربە)، وە دووبارە دەفەرموێت: ﴿ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ ... ﴾ (الرعد: ٢٢) (ئەوانەی کە ئارام دەگرن بۆ بەدەست هێنانی ڕەزامەندی پەروەردگاریان...). وە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((انما الاعمال بالنيات وانما لكل امرىء ما نوى....)). ((گشت کردارێك پەیوەستە بە نیەتەوە، وەگشت ئادەمیزادێك بە گوێرەی نیەتەکەیان پاداشتیان دەدرێتەوە...)).

سەعیدی کوڕی جوبەیر ﷺ فەرموویەتی: ((الصبر في المصائب هو إعتراف النفس لله لما أصاب العبد وإحتسابه عند الله رجاء ثوابه، فذلك الصبر الذي يجب عليه الاجر العظيم، وإنك لتجد الرجل صبوراً عند المصيبة جليداً وليس بمحتسب لها ولاراجٍ لثوابها

فإذا تفكرت في صبر المصائب وجب صبران أحدهما لله والآخر خليقة تكون في الانسان، وأما جزع المصيبة فهذا لايحتسبها العبد عند الله ولايرجوا ثوابها ويرى أنه سوءٌ أصابه فلذلك الجزع ويفعل ذلك وهو متجلد لايتبين منه إلا الصبر))(١٣) ((ئارامگرتن لە بەڵاو موسیبەت دا بریتیە لەدان پێدانانی نەفس بۆ خوای پەروەردگار سەبارەت بەوەی کە توشی بەندەی کردووە، و بەهیوا و چاوەروانی پاداشتە لای خوای پەروەردگار، ئەوە ئەو ئارامگرتنەیە کە مرۆڤ پاداشتێکی زۆر گەورەی لەسەر دەدرێتەوە، بەڕاستی تۆ جاری وا هەیە پیاوێکی ئارامگر دەبینی لەکاتی بەڵاو موسیبەت دا بەڵام بەهیوا و چاوەڕوانی پاداشت نیە لای خوای گەورە، هەر کاتێك وردبوویتەوە لە ئارامگرتن لەسەر بەڵاوموسیبەتەکان پێویستت بە دوو ئارامگرتنە یەکێکیان لەبەر خودایە و دووەمیشیان بەهۆی ئەو ڕەوشتەیە کە لەمرۆڤدا هەیە، بەڵام ناڕەحەتی موسیبەت ئەوەیکە بەندە تۆماری ناکات بەکاری چاکە لای خوای پەروەردگارە وە ئومێدی پاداشتەکەشی ناکات و وادەزانێت، کە خراپەیەکە تاوانێکە توشی بووە و واش دەکات کەتەنها ئارامگری پێوە دیار بێت)).

وە هەر سەبارەت بەم باسە ئەبو مەیمون ﷺ دەفەرموێت: "إن من شروط الصبر أن تعرف كيف تصبر ولمن تصبر وما تريد بصبرك وتحتسب في ذلك وتحسن النية في ذلك لعلك أن يخلص لك صبرك"(١٤) "واتە لەمەرجەکانی ئارامگرتن ئەوەیە کە بزانیت چۆن ئارام دەگریت وە بۆ کێ ئارام دەگریت وە مەبەستت چی یە لە ئارامگرتنەکەت و بەهیوای پاداشتی خوا ببیت ونیەتت زۆر باش بێت لەوبوارەدا بەڵکو ئارامگرتنەکەت بەپاکی بێت".

---

(١٣) انظر: (الصبر) لابن أبي الدنيا رقم (١٨٨).

(١٤) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(٦٢).

٢- نەبوونی ناڕەزایی:

واته زوبانت بگریت له ناڕەزایی. بیشری کوڕی حارس (رحمه الله) دەڵێت: "الصبر الجميل الذي لا شكوى فيه الى الناس"(١٥) "ئارامگرتنی جوان ئەوەیە ناڕەزایی وسکالای تێدا نەبێت لای خەڵکی"

وەئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەفەرموێت: "...والإنسان لابد له من حصول ما يحتاج إليه من رزق ونحوه ودفع ما يضره وكلا الأمرين شرع له أن يكون دعاؤه لله فله ان يسأل الله واليه يشتكي كما قال يعقوب عليه السلام: ﴿ قَالَ إِنَّمَآ أَشۡكُواْ بَثِّي وَحُزۡنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ (يوسف: ٨٦)، والله تعالى ذكر في القرآن الهجر الجميل والصفح الجميل والصبر الجميل وقد قيل: أن الهجر الجميل هو الهجر بلا أذى: والصفح الجميل صفح بلا معاتبة: والصبر الجميل صبر بغير شكوى الى المخلوق ولهذا قُرِيءَ على احمد بن حنبل في مرضه: أن طاووساً كان يكره أنين المرض ويقول انه شكوى فما أنَّ احمد حتى مات. وأما الشكوى الى الخالق فلا تُنافي الصبر فان يعقوب ﷺ قال: ﴿ فَصَبۡرٞ جَمِيلٞ ﴾(يوسف: ٨٣) ، وقال ﴿ قَالَ إِنَّمَآ أَشۡكُواْ بَثِّي وَحُزۡنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ وكان عمر بن الخطاب ﷺ يقرأ في الفجر بسورة يونس ويوسف والنحل فمرَّ بهذه الآية في قراءته فبكى حتى سُمِعَ نشيجه من آخر الصفوف"(١٦) "ئادەمیزاد پێویسته ئەوشتانەی کە پێویستی پێیەتی بەدەستی بێنێ لەڕزق و ڕۆزی و هاوێنەی ئەوانە و پێویسته ئەو شتانەی کە زیانی هەیە بۆی لە خۆی دوور بخاتەوە لەبە دەست هێنانی ئەو دوو کارەدا وا پێویسته کە داولکردنی هەر لەخوا بێت، وە تەنها سکالاکەشی هەر لای ئەو بکات. هەروەك

(١٥) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (٨/٣٥٠) ، والحافظ ابو الفضل الاصبهاني في (سير السلف الصالحين) (٣/١٠٨٢).

(١٦) انظر:(العبادة وحقيقة العبودية)(ص: ٣٣)، وانظر (مسائل في الزهد والتقوى)(ص: ٣٢ -٣٣).

یەعقوب ﷺ فەرمووی: سکالآی غەم و پەژارەی خۆم هەر لای خوادەکەم خوای گەورەر باسی وازهێنان وچاوپۆشی و ئارامگرتنی جوان دەکات، وتراوە واز هێنانی جوان:بریتیە لە واز هێنان بەبێ ئەزیەتدان، وەچاو پۆشی جوان؛ بریتیە لە چاوپۆشی یەك هیچ رەخنە و لۆمەیەکی تیادا نەبێت، وەئارامگرتنی جوان؛ بریتیە لە ئارامگرتنێك کە هیچ سکالآ و نارەزایی یەکی تێیدا نەبێت بۆ لای دروست کراوەکان، ئیمام ئەحمدی کوری حەنبەل (رحمه الله) لە کاتی نەخۆشیەکەیدا بۆی خوێندرایەوە کە تاوس بەلایەوە ناخۆش بووە گریان ونوکەی نەخۆش وە دەیوت ئەمە سکالآ و نارەزایی یە ئیمام أحمدیش تا گیانی لەدەستدا و مرد گریان و نوکەی لەکاتی نەخۆشیەکەیدا نەکرد، بەلآم سکالآ بۆ لای پەروەردگار هیچ دژایەتی ئارامگرتن نی یە و دروستە. یەعقوب ﷺ فەرمووی: (ئارامگرتنێکی جوانم دەبێت، وە (من سکالآی خەم پەژارەی خۆم تەنها بۆ لای خوا دەبەم). وە عومەر کوری خەطاب ﷺ لە نوێژی بەیانیدا سورەتی یونس و یوسف و نەحلی دەخوێند هەرکاتێك بگەیشتایەتە ئەم ئایەتە دەگریا تا وەکو لە کۆتایی ریز و سەفەکەدا گوێیان لێ دەبوو.

وەئەعمەش (رحمه الله) دەلێت: "مثل الذي يشكو إلى أخيه كمثل الذي يغسل إحدى يد يه بالأخرى"[١٧]. "نمونەی ئەو کەسەی کە سکالآ دەباتە لای برای خۆی وەك ئەو کەسە وایە کە یەکێك لە هەر دوو دەستی بەوی تریان بشوات"

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَٱصۡبِرۡ صَبۡرٗا جَمِيلًا ﴾ (المعارج: ٥).. (أي صبر بلا جزع ولاأذى ولا شكوى، قيل للقمان الحكيم: (اي الناس أصبر؟ قال: صبرٌ لايتبعه أذى)[١٨]. "مانای ئایەتەکە ئەوەیە ئارامگربێت بەبێ سکالآ و ئازلر ، وترا بە لوقمانی حەکیم:

---

(١٧) انظر: (الزهد) لابن مبارك برقم (٨٢٣) وقال محققه: اسناده صحيح.

(١٨) انظر: كتاب(الصبر) لبن أبي الدنيا برقم(١٩٤).

چ کە سێك لـە نـاو خەڵکیدا زۆر خـۆڕاگرو ئـارامگرە ؟ فـەرمووی ئـەو کەسـەیە ئارامگرتنەکەی ئەشکەنجە و ئازاری بەدواوە نەیەت"

وەشیخ عەبدول قـادری گـەیلانی (رحمه الله) دەڵێـت: "لـیکن الله مُعلِمَـك ومؤنـسـك ومحل شکواك فإن الناس لا ینفعونك ولا یضرونك ولا یعطونك ولا یمنعونك"[١٩] "تەنها هەر با خوا مامۆستا و هاودەم و جێگەی سکاڵات بێت چونکە ئادەمیزادەکان سـود وزیانت پێ ناگەیەنن وەهیچت پێ نابەخشن و هیچت لێ قەدەغە ناکەن"

وە ئیبن قـەیمی جـەوزی (رحمه الله) دەڵێـت: "إن الـشکوی الی الله عـز وجـل لا تنـافي الصبر، وانما ینا في الصبر شکوی الله الی المخلوقین، کما رأی بعضهم رجلاً یشکو الی آخر فاقة فقال: یا هذا تشکو من یرحمك الی من لا یرحمـك"[٢٠]. " سـکاڵا بردنـە لای خـوای پەروەدگار پێچەوانەی ئارامگرتن نی یە، کاتێـك پێـچەوانەی ئـارامگرتن دەکـات کـە سـکاڵای خـوای پـەروەردگار بـۆ لای بەنـدەکانی خـوا ببـات، وەك بینـرا کەسـێك سکاڵای نەبوونی لای کەسێکی تر دەکرد و ئەویش پێی وت: تۆ سکاڵا لـە کەسـێك دەکەیت کە بەبەزەییە بۆت لای کەسێك کە بێ بەزەییە بەرامبەرت، لەبەر ئەمەشـە بەرزترین جۆرەکانی ئارامگرتن ئارامگرتنێکە کـە شـکایەتی بـۆلای بەنـدەکانی خـوا تێدا نەبێت کە بە ئارامگرتنی جوان ناو براوە"

هەروەها ئیبن و قەیم (رحمه الله) دەفـەرموێت: (نـەزان سـکاڵا لـە خـوا دەکـات لای بەندەکانی ئەمەش ئەو پەڕی نەزانینە بەرامبەر سکاڵا لێکرلو سکاڵا لاکراو، چـونکە ئـەو کەسـە گـەر خـوای پـەروەردگاری بناسـیایە سـکاڵای لێ نـەدەکرد وە ئەگـەر

(١٩) انظر: (حلیة الأولیاء) (٤/١٥٠).

(٢٠) (تهذیب مدارج السالکین) (ص: ٣٥٦)، وفي روایة (ان سفیان الثوري (رحمه الله) رای رجـلا عند قوم یشکو ضیقه، فقال لـه یاهذا شـکوت مـن یـر حمـك الی مـن لا یرحمـك) ولنظـره في: (تـاریخ دمشق) لابن عسـاکر (١٤/٢٦٨)، و (المجالسة) للدینوري (١٣١٨).

ئادەمیزادەکانی بناسیایە بەهیچ شێوەیەك سكاڵای بۆلا نەدەبردن، وەهەندێك لە پێشینان کەسێکیان بینی سکاڵای نەبوونی خۆی بردبووە لای کەسێك و باسی پێویستی یەکانی خۆی لادەکرد، ئەویش وتی: ئەی ئەو کەسەی سکاڵات کرد لە کەسێك کە ڕەحم و بەزەیت پێ دەکات بۆ لەلای کەسێك کەڕەحم و بەزەیت پێ ناکات.

خواناس ئەو کەسەیە کەتەنها سکاڵای خۆی لای خوا دەکات، وە لەویش خواناس تر ئەو کەسەیە کە سکاڵا لە نەفسی خۆی دەکات لای خوا لەو کارانەی کە بوونەتە هۆکاری زاڵبوونی خەڵك بەسەریدا و تەماشای ئەم ئایەتە پیرۆزە دەکات دەفەرموێت: ﴿ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٍ ﴾ (الشورى: ٣٠). (هەر بەڵایەکتان توش بوو، هەموو بەهۆی کردەوەی خۆتانەوە بوو، وەلەزۆرێك لە گوناهەکانیشتان بورلوین و لەسەری سزامان نەداون).

لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێت:﴿ مَّآ أَصَابَكَ مِنۡ حَسَنَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَۚ وَأَرۡسَلۡنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولٗاۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴾ (النساء: ٧٩)،(هەر خوشی و چاکەیەکت توش بوو لە خواوەیەوە و هەر ناخۆشی و خراپەیەکیشت توش بوو لە خۆتەوەیە واتە: بەرهەمی کرداری دەستی خۆتە، خۆت بەخۆتی دەکەیت و ئێمە تۆمان ناردووە بە پێغەمبەر بۆ تەولوی خەڵکی و خواش بەسە ئاگادلر وشایەت بێت بۆ گەیاندنی بەرنامەکەی خوا).

وەدەفەرموێت: ﴿ أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴾ (آل عمران: ١٦٥)". (ئایا کاتێک بەلاو ناخۆشیەکتان توشهات (لە جەنگی ئوحود)دا بۆ دەڵێن: ئەمە چی بوو؟ بۆ وامان بەسەر هات؟ لەکوێوە ئەمەمان بۆهات؟ پێیان بڵێ: ئەو بەڵایە لەلایەن خۆتانەوە توشتان

هات (کاتێک فەرمانی پێغەمبەرتان شکاند و تەماعی دونیا لە دەروونتاندا جوولا) بەراستی خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە. (بەندە چاکەکانیشی کاتێک هەڵە بکەن تووشی بەڵایان دەکات)...

کەواتە سێ پلەی هەیە: "اخسها ان تشكوا الله الى خلقه، و أعلاها أن تشكوا نفسك اليه، واوسطها ان تشكوا خلقه اليه"(٢١). "بێ نرخ ترینیان ئەوەیە سکاڵا لە خوا بکەیت لای بەندەکان، بەرزترینیان ئەوەیە سکاڵای نەفسی خۆت بۆ لای پەروەردگارت بەریت، وە مام ناوەندیان ئەوەیە کە سکاڵای لە دروست کراوەکان بکەیت لای پەروەردگارت"

٣- ئارامگرتن لەوساتە وەختەدا پێویستە کە تیایدا توشی بەڵا بوو بێت:

ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: ((...إنما الصبر عند الصدمة الأولى))(٢٢). (ئارامگرتنی ڕاستەقینە لە یەکەم ساتی بیستنی هەواڵی ناخۆش وتووشبوونی بەڵا دەبێت).

٤- بەندکردنی نەفس لە ناڕەزایی و ناڕەحەتی دەربڕین.

٥- بەندکردنی ئەندامەکان لەو کردارانەی کە دژایەتی ئارامگرتن و ناڕەزایی لە خوای پەروەردگاری تێدا بێت.

٦- دورکەوتنەوە لە پاك ڕاگرتنی نەفس:

سوفیانی سەوری (رحمه الله) دەفەرموێت: "ثلاثٌ من الصبر: الاّ تُحدِثَ بو جعِك، ولا بمصيبتك ولا تزكي نفسك"(٢٣). "سێ شت لە ئارامگرتنەوەیە: باس لە ئێش و

---

(٢١) انظر: (الفوائد) لابن القيم (ص: ٨٧ -٨٨).

(٢٢) اخرجه: البخاري (١٣٠٢) ، ومسلم (٩٢٦).

(٢٣) انظر: (تفسير القران العظيم) لابن كثير (٤٨٩/٣).

ئازارت نەکەیت، وەباس لە بەلاَ و موسیبەتت نەکەیت، وەنەفسی خۆت بەپاك نەزانیت".

بەشەکانی ئارامگرتن بە گوێرەی پەیوەندی یەکانی

ئارامگرتن بە گوێرەی پەیوەندی یەکانی سێ بەشە:

١- ئارامگرتن لەسەر فەرزەکانی خوای گەورە و ون نەکردنیان و بەجێ گەیاندنیان.

٢- ئارامگرتن لەسەر خۆدوور خستنەوە لە قەدەغەکراوەکانی خوای گەورە؛ ئارامگرتن لەسەر گوناه و تاوان و و سەرپێچی یەکان و رێگە پێنەدراوەکان.

٣- ئارامگرتن لەسەر قەزاو قەدەری خوای گەورە و میهرەبان و رازی بوون پێیان ئەمەش پێویستە ناڕازی نەبێت وباوەڕت پێی هەبێت وەهەر کەسێك ئەم سێ بەشەی تێدا بێتە دی ئەو کەسە لە رووی ئارامگرتنەوە کامل و تەواوە، وە خۆشی دونیا و قیامەتی بەدەست هێناوە وهیچ کەسێکیش پێی ناگات تەنها لەرێگە و پردی ئارامگرتنەوە و دەیگاتێ، هەر وەك چۆن هەموو کەسێك لە رێگەی پردی سیرلتەوە دەگاتە بەهەشت.

عمر ی کوڕی خەطاب ﷺ دەفەرموێت: "خیر عیش أدر کناه بالصبر ولو أن الصبر کان من الرجال کان کریماً" [٢٤] "چاکترین ژیانێك کە پێ گەیشتووین بە هۆی ئارامگرتنەوە بووە، وە ئەگەر ئارامگرتن لە پیاوان بوایە ئەوا کەسێکی بەخشندە دەبوو".

[ئەم سێ جۆرەش کە باسمان کرد هەمان وتەیە کە شێخ عبدالقادری گەیلانی باسی کردوە لە کتێبی (فتوح الغیب)دا: و دەڵێت(بەندە پێویستی بە فەرمانێکە

---

(٢٤) انظر: (الصبر) لابن أبي الدنيا (٦)، و(الطب النبوي) (ص: ٢٥٧) و(عدة الصابرين) لابن القيم (ص: ٢٣).

جىێ بەجىێ بكات، وە قەدەغەكراوێكە خۆى لىێ بپارێزێت، وەقەزلو قەدەرێكە ئارامگريێت لەسەرى][٢٥].

وە ئيمامى حولەيمش (رحمه الله)سەبارەت بە بەشەكانى ئارامگرتن دەفەرموێت:
١) ئارامگرتن لەسەر ناڕەحەتى بەجىێ گەياندنى عيبادەت و خواناسى
٢) ئارامگرتن لەسەر موسيبەتە ناڕەحەتە كارەسات ئامێزەكان.
٣) ئارامگرتن لەسەر ئازارى سەرپێچى كاران.
٤) ئارامگرتن لەسەر ئارەزووەكان و دژايەتى كردنى نەفس)[٢٦]

ئيبن و ئەبى دونيا (رحمه الله)دەفەرموێت: "أن الصبر على عشرة وجوه:- الصبر عن المعاصي وعلى الفرائض والشبهات والفقر والاوجاع والمصائب وعلى أذى الناس وعن الشهوات وفضول الكلام والصبر على النوافل"[٢٧] "واتە ئارامگرتن دە جۆرە، ئارامگرتن لەسەر تاوان و گوناه وە لەسەر فەرزەكان و ئارەزووەكان و ئەو شتانەى كە شوبهەى لىێ دەكرێت وجىێى گومانن، وە ئارامگرتن لەسەر نەدارى و هەژارى وە ئێش و ئازارو بەلا و موسيبەت، وەئارامگرتن لەسەر ئەشكەنجەو ئازارى خەلكى وە لە وتەى زيادە، وە ئارامگرتن لەسەر سوننەت وكارە چاكە زيادەكان"

(٢٥) انظر (عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين) ص (٢٣) ، وانظر: (الدر المنثور) (٦٦/١) ، و (كنز العمال) (٦٥١٥) ، و(اللالي المنثورة) (٢١٠/٢).
(٢٦) انظر: (شعب الايمان) للامام الحليمي (ص/٢٧٣).
(٢٧) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(١٥٠).

جۆرەکانی ئارامگرتن

١- ئارامگرتن لەسەر ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوای گەورە بەگشتی:

خوای گەورە و میهربان داوامان لێ دەکات کە ئارامگربین لە بەجێ گەیاندنی فەرمان و ئەرکەکانی سەر شانمان وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَٱعْبُدْهُ وَٱصْطَبِرْ لِعِبَٰدَتِهِۦ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُۥ سَمِيًّا﴾ (مريم: ٦٥). طەبەری دەڵێت: "واتە با نەفست ئارام بگرێت لەسەر جێ بەجێ کردنی فەرمانەکان و خۆ دوورگرتن لە قەدەغەکراوەکان وە گوێ ڕایەڵی پەروەردگار، پێویستە لەسەر موسوڵمان بەندایەتی و عیبادەتی خوای پەروەردگار بکات، وە خۆگرێت لەسەر خواناسی بێ زارو بێ توانا و ماندوو نەبێت وئارامگربێت وەك ئارلمگرتنی هاوەڵ لەگەڵ هاوەڵەکانی خۆی لەکاتی ڕووبەڕووبونەوە و تێکۆشان لە پێناو خوادا".

موغەیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت: "كان عَليه الصلاة والسلام يقوم في الليل حتى تَتَوَرَّمُ قَدَماه. وَيقال لَهُ: كَيفَ تُصنَعُ هذا وَقَدْ غَفرَ اللهُ لكَ ما تقدم مِنْ ذَنبِكَ وما تأخر ؟ فيقول: ((أفلا أكون عَبْداً شَكُوراً))"[٢٨] (پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەندە شەونوێژی دەکرد و بەپێوە دەوەستا تاوەکو قاچەکانی دەئاوسان، پێی دەوترا چۆن وە بۆچی وا دەکەیت لە کاتێکدا خوای پەروەردگار لە گوناهی ڕابردوو لەمەو پێشت خۆش بووە؟ پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: ئایا نابێت من بەندەیەکی سوپاس گوزاربم).

٢- ئارامگرتن لەسەر قەدەغەکراوەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ ...﴾ (الرعد: ٢٢). ئیبن و کەثیر دەڵێت: "واتە ئەوانەی ئارامگربوون و خۆیان پاراستووە لە قەدەغە کراوەکان و تاوانەکان لەبەر ڕازیبوونی خوا وپاداشتی نەبڕاوە و هەمیشە یە"[٢٩].

---

(٢٨) اخرجه: البخاري (٤٨٣٦)، ومسلم (٧٩) (٢٨١٩).

(29) (تفسير القرآن الكريم) لابن كثير (٢/ ٥١٠).

مەیمونی کوڕی مەهران دەڵێت:"الصبر صبران:الصبر على المصيبة حسن وأفضل من ذلك الصبر عن المعاصي"[٣٠]. "ئارامگرتن دوو جۆرە: ئارامگرتن لەسەر ناڕەحەتی و موسیبەت کە جوان و گەورەیە وباشتریش لەو ئارامگرتنە لەسەر تاوان و گوناه کردن"

بۆ نمونە ئارامگرتن لەسەر چاوداخستن وتەماشانەکردنی نامەحرەم ئەمەش بەڵگەی زۆری لەسەر هەیە لەو بەڵگانە فەرموودەکەی پێغەمبەری خودایە ﷺ کە دەفەرمویت: ((لا تتبع النظرة النظرة، فإنما لك الأولى وليست لك الأخرى))[٣١] (لە دوای تەماشاکردنی یەکەم جار جارێکی تر تەماشا مەکە چونکە یەکەم جار بۆ تۆیە و لەسەر تۆمار ناکرێت بەڵام دووەم جار بۆ تۆ نیە و لەسەرت دەنوسرێت). واتە بەسەیرکردنی یەکەمجارت بۆ ئافرەتی نامەحرەم کە چاوت دەچێتە سەری هیچت لەسەر نانوسرێت بەڵام جاری دووەم گوناه و تاوانت لەسەر دەنوسرێت.

وەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((إياكم والجلوس على الطرقات قال:غض البصر وكف الأذى ورد السلام))[٣٢] (ئاگاداری خۆتان بن لەکاتی دانیشتندا لەسەر ڕێگاکان..... وەمافی ڕێگا بدەن. هاوەڵان وتیان: مافی ڕێگا چی یە ؟ فەرمووی: چاوداخستن و تەماشانەکردنی نامەحرەم، وەخۆپاراستن لەو شتانەی ببێتە مایەی ئازاری خەڵکی، وەڵام دانەوەی سەلام کردن).

---

(٣٠) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٨).

(٣١) اخرجه :احمد (٣٥١/٥)، أبو داود (٢١٤٩)، الترمذي (٢٧٧٧)، الحاكم (١٩٤/٢)، البيهقي (٩٠/٧) وحسّنه الشيخ الألباني في: (صحيح أبي داود) (١٨٦٥) ، (صحيح الترمذي) (٢٢٢٩) ، (حجاب المرأة) (٣٤).

(٣٢) اخرجه: البخاري (٦٢٢٩) ، مسلم (٢١٢١) ،أبو داود (٤٨١٥).

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرموێت: "...النظر أصل عامة الحوادث التي تصيب الإنسان فالنظرة تولد خطرة، ثم تولد الخطرة فكرة، ثم تولد الفكرة شهوة، ثم تولد الشهوة إرادة تقوى فتصير عزيمة جازمة، فيقع الفعل ولابد، ما لم يمنع منه مانع وفي هذا قيل: (الصبر على غض البصر ايسر من الصبر على الم ما بعده" ((سەیر کردنی حەرام و قەدەغەکراو بناغەی گشت ڕووداوەکانە کە توشی مرۆڤ دەبێت سەیرکردنی ناشەرعی کاری ترسناکی لێ دەکەوێتەوە، چونکە تەماشاکردن خەیاڵ دروست دەکات و خەیاڵیش بیرۆکە دروست دەکات و بیرۆکەش ئارەزوو دروست دەکات وئارەزووش ویست و خواستی بەهێز دروست دەکات، وەئەو و خواستەش دەبێت بە بڕیارێکی یەکجارەکی ئەوکاتیش کارەکە ئەنجام دەدرێت، گەر ڕێگرێك نەبێت ڕێی ئەنجامدانی ئەو کارەی لێ بگرێت. لەبەر ئەمەشە وتراوە، ئارامگرتن لەسەر چاوداخستن ئاسانترە لەئارامگرتن لەسەر ئێش وئازاری دوای چاوداخستن.

شاعیر دەڵێ:

كل الحــوادث مبدأها من النـظر ومعظم النــار مـن مـستصغر الشرر

(واتە: هەموو بەسەر هاتەکان سەرەتایان لە تەماشاکردنەوەیە، وە زۆرێکش لە ئاگرەکاندا سەرەتایان لە پیزسکێکەوەیە).

لە زیانەکانی سەیرکردنی حەرامە: ئەوەیە هەمیشە ئاخ و حەسرەت و جەرگ و دڵ سوتان دروست دەکات، مرۆڤ شتی وا دەبینێت ناتوانێت ئارام و خۆ ڕاگربێت لەسەری، ئەوەش گەورەترین ئەشکەنجە و ئازارە گەر شتێك ببینیت ونەتوانیت ئارامگر بیت لەسەر هەندێکی وتوانا شت نەبێت بەسەر هەندێکی تریدا.

شاعیر دەڵێت:

وكنت متى أرسلت طرفك رائداً لقلبك يوماً، أتعبتك المناظر

رأيـت الـذي لا كـله أنـت قادر عليه، ولا عن بعضه أنت صابر[٣٣]].

---

(٣٣) انظر: (الجواب الكافي) لابن القيم (ص: ٧٨).

(واتە: تۆ هەر کات تیلەی چاوت کردە نوێنەری دڵت زۆری دیمەنەکان ماندوت دەکەن ئەو دیمەنە دەبینیت کە توانات نیە بەسەر هەموویدا و ئارامگریش نیت بەسەر هەندێکدا).

٢- ئارامگرتن لەسەر نوێژ بەتایبەتی:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَا ﴾ (طه: ١٣٢) واتە: (فەرمان بەخێزانت بکە نوێژ بکەن و تۆش خۆڕاگر بەلەسەری)

ئیمامی طەبەری (رحمه الله) دەفەرموێت: "تۆ خۆ ڕاگربە لەسەر جێبەجێ کردنی نوێژ بە هەموو سنورەکانی یەوە"[٣٤]. وە شێخ کەثیریش (رحمه الله) دەفەرموێت: "تۆ ڕزگاریان بکە لە سزای خودا بەئەنجام دانی نوێژ، وەتۆش ئارام و خۆ ڕاگربە لەسەر ئەنجامدانی نوێژ"[٣٥].

عەبدوڵلای کوڕی سەلام رضي الله عنه دەفەرموێت: ((كان النبي ﷺ إذا نزل بأهله الضيق امرهم بالصلاة ثم تلا (﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَا ﴾))[٣٦] پێغەمبەری خوا ﷺ هەرکاتێك تەنگی و ناڕەحەتی یەك بکەوتایە ناو ماڵ و منداڵی فرمانی پێ دەکردن بە نوێژکردن لە پاشان ئەم ئایەتەی بۆ دەخوێندەوە (ئەی پێغەمبەر ﷺ) فەرمان بدە بە هەموو تاکەکانی خێزانت، تا نوێژەکەیان (بەچاکی ئەنجام بدەن، چونکە خۆراکی ڕۆحە) و بەردەوام و کۆڵنەدەر و خۆڕاگربە لەسەری، ئێمە بێگومان داوای ڕزق و ڕۆزی لە تۆ ناکەین، بەڵکو ئێمە ڕزق و ڕۆزی بە تۆ دەبەخشین، سەرەنجامی چاک هەر بۆ خواناسی و دینداریە).

(34) انظر: (تفسير الطبري) (٩/٢٩٢).

(35) انظر: (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (٨٧/٤).

(٣٦) اخرجه: الطبراني في (الاوسط) رقم (٨٨٦) وقال محققه : اسناده حسن، وقال الهيثمي في (المجمع) (١١١٧٣): رجاله ثقات.

وەپێشەوا عومەری کوڕی خەطاب ﷺ هەرکاتێك شەو نوێژی بکردایە کاتێك لێدەبوویەوە ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ ﴾ وعورِوە ﷺ کاتێك شتێکی ببینیایە لە دونیا دەهاتەوە بۆلای ماڵ و منداڵی و دەیوت نوێژ نوێژ لە پاشان ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە: ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ ﴾(٣٧)

وە بەکری کوڕی عەبدوللای مەزەنی (ﷺ) هەرکاتێك ماڵ و منداڵی شتێکی تایبەتی توش بوایە دەیفەرموو: "قوموا فصلوا ثم يقول: بهذا أمر الله تعالى رسوله ثم قرأ ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ ... ﴾"(٣٨) هەستن نوێژ بکەن، لە پاشان دەیوت ئابەئەمە خوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەری خوا ﷺ کردووە پاشان ئەو ئایەتەی دەخوێندەوە.

٤- ئارامگرتن لەسەر بانگەشەکردن بۆلای خوای گەورە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ...وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ﴾ (العصر: ٣) (ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە کارو کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە ئامۆژگاری یەکتریشیان کردووە کە هەمیشە پابەندی حەق بن (پابەندی حەقیش پێویستی بە خۆگری هەیە)، لەبەر ئەوە بەردەوام ئامۆژگاری یەکتریان کردووە تا هەمیشە. خۆگرو ئارامگریش بن) .

ئیمامی شافعی (ﷺ) دەفەرموێت: "لو ما انزل الله حجة على خلقه إلا هذه السورة لكفتهم"(٣٩) "گەر خوای گەورە هیچ سورەتێکی نەناردایەتە خوارەوە جگە

(٣٧) اخرجه: الطبري في (جامع البيان) رقم (١٨٤٥٧-١٨٤٥٨).

(٣٨) انظر: (زاد المسير) لابي الفرج الجوزي (٥/٢٤٨).

(٣٩) انظر: (الأصول الثلاثة) (ص: ٣).

لەم سورەتە ئەم سورەتە بەس بوو ببێت بە بەڵگە بەسەر بەندەکانی یەوە.

وەخــوای گــەورە لــە چــیرۆکی لوقمانــدا دەفــەرموێت: ﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱنۡهَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴾ (لقمان:١٧). واتــە: لوقمان ئامۆژگار کوڕەکەی کردوو وتی: (کوڕی شیرینم نوێژەکانت بە چاکی ئەنجام بدە، فەرمان بە چاکە بدە، قەدەغە لە گوناهو خراپە بکە، بە ئارامبە لە بەرامبەر ئەو ناخۆشیانەی کە تووشت دەبێت، بەڕاستی ئەوانەی کە باسکران هەندێکن لەوانەی هەر دەبێت بکرێن).

لە عەمری کوڕی حەماشەوە ﷺ دەفـەرموێت: "انـه أوصـی ولـده فقـال:...وإذا أراد أحد کم ان یـأمر بـالمعروف أو ينهـى عـن المنکـر فليـوطن نفســه علـى الـصبر على الأذى"[٤٠] " ئامۆژگاری و وەسیەتی بۆ کوڕەکەی کرد و وتی: هەرکاتێك یـەکێك لـە ئێوە ویستی فرمان بە چاکە بکات یـان ڕێگری لـە خراپـە بکـات بـا نەفـسی خـۆی ڕابێنێت لەسەر ئارامگرتن لەسەر ئەشکەنجە و ئازار"

نمونـەی ئـارامگرتن لەسـەر بانگەشـە بـۆ لای خـوای گـەورە زۆرە لـە قورئـانی پـیرۆزدا، وەك ئـارامگرتنی پێغەمبـەران سـەلامی خوایـان لەسـەر بێـت بـە تایبـەت (نوح، أبراهيم، موسی، عیسی، هود، أيوب، هتد) لەگەڵ پێغەمبەری بـەڕێزمان وە ئـارامگرتنی هـاوەڵان و تابیعیـەکان و زانایـانی ئـەهلی سـوننەت و جەماعـەت ڕەزای خوایان لێبێت بەگشتی.

پێغەمبــەر نــوح ﷺ فــەرمووی هــەروەك خــوای گــەورە چــیرۆکەکەمان بــۆ دەگێڕێتەوە لـە قورئـانی پـیرۆز دا دەفـەرموێت: ﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوۡتُ قَوۡمِي لَيۡلٗا وَنَهَارٗا ۝٥ فَلَمۡ يَزِدۡهُمۡ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارٗا ۝٦ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوۡتُهُمۡ لِتَغۡفِرَ لَهُمۡ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَٱسۡتَغۡشَوۡاْ

(٤٠) أخرجه: الطبراني في (الاوسط) ، وقال الهيثمي في (المجمع) (٧/٢٦٦): رجاله ثقات.

ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴾ (نـوح: ٥ - ٧). (دوای سـەدەها سـاڵ بانگـەواز نـوح سـکاڵای کردو وتی: پەروەردگار من بە شەو و بە ڕۆژ بانگی قەوم و گەلەکەمم کرد (بۆ یەکخواناسـی و پارێزکاری). * کەچی بانگەوازەکەی من هیچی زیاد نەکردن؛ تەنها ڕاکردنیان نەبێت. * بەڕاسـتی من هەموو جارێك کە بانگم دەکردن تا ئێیان خۆش ببیت، پەنجەیان دەخستە گوێچکەیانەوە تا نەبیستن. وجلەکانیان بەسـەر خۆیاندا دەدا تا نەمبینن. زۆر گەرم بوون لەسەر بێ باوەڕی و خۆیان بەزل دەزانی و لووت بەرز بوون).

وە خـوای گـەورە لـە سـەرزوبانی بـیّ باوەڕەکـان دەفـەرموێت: ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾ (فـــــصلت. (وتیشیان: ئێمە دڵەکانمان داپۆشراوە لە ئاستی ئەم بەرنامەیەدا کە تۆ بانگی ئێمە دەکەیت بۆ لای، گوێشمان کەڕو قورسە لە ئاستیدا، وە لە نێوان ئێمە و تۆدا پەردە و بەربەست هەیە، تۆ هەوڵ و کۆششی خۆت بدە، بێگومان ئێمەش هەوڵ و کۆششی خۆمان دەدەین).

(ئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەڵێت: "(من الجهاد): صبر الرسل على أذى المكذبين، لـئلا يتركوا ما أمروا به من دعوتهم إلى عبادة الله وحده، وأمرهم بالمعروف ونهيهم عن المنكر فهذا الصبر من جنس الجهاد في سبيل الله. إذا كان الجهاد مقصوداً به: أن تكون كلمة الله هي العليا وان يكون الدين كله لله فالجهاد والصبر فيه من أعظم الأعمال"[41]. " لە تێکۆشان لە پێناوی خـوادا: ئـارامگرتنی پێغەمبەران لەسەر ئەشکەنجە و ئازاری ئەوانەی بەدرۆیان دەخستنەوە، تا واز لەو فرمانانە نەهێنن کە فەرمانیان پێ کراوە لە بانگەوازەکەیاندا بۆ پەرستنی خوای گەورە بەتەنها. وەفەرمان کردنیان بەچاکە و ڕێگریان لە خراپە، ئەو ئارامگرتنەیان لە جۆری جیهاد و تێکۆشانە لە لەپێناو خوای گەورەدا، گەر مەبەست لەو تێکۆشانەیان: بەرز بوونەوەی وشەکانی

(41) انظر: (مجموع الفتاوى) (١٨/١٧).

خـودا بێـت، و هــەموو پەرسـتنێکیش تــەنها بـۆ خـوای گــەوره بێـت، ئەوکاتـە تێکۆشان و ئارامگرتن گەورەترین کردارێکە کە مرۆڤ ئەنجامی بدات.

بانمونەیەکی ئارامگرتنی پێغەمبەر ﷺ بهێنینەوە لەسـەر بـانگ کردنـی خـەڵکی بۆ لای ئاینی خوای گەورە. پێغەمبەری خوا ﷺ دەفـەرموێت: ((لَقد اخفت في الله وَما يَخاف أحد، وَلَقد أُوذيت في الله وما يُؤذى احد، ولقد أتت عليَّ ثلاثون مِن بين يوم وليلـة ومالي ((ولعيالي))(٤٢)، ولـبلال طعامٌ يأكلـهُ ذو كَبـد إلاّ شـيء يواريـه إبـط بـلال))(٤٣) (ترسێنرلوم لە پێناوی خوادادا و هـیچ کەسـێك بەوێنـەی مـن نەترسـێنرلوە، وئـازار درلوم لە پێناوی خوادا و هیچ کەسێك بەوێنەی من ئازار نەدرلوە، وسی ڕۆژ و شـەو بەسـەرمدا تێپـەڕیوە و هـیچ نـەبووە خـۆم وخێـزانم و بـیلال بیخـۆین لـە وشـتەی گیانلەبەرێك بیخوات تەنها ئەوەندمان هەبووە کە ژێر باڵی بیلال دا بیۆشێت.

ئیبن و مەسعود ﷺ دەفەرموێت: [لما كان يوم حنين، آثـر رسـولُ الله ﷺ ناسـاً في القسـمة، فأعطى الأقرع بن حابس مائةً من الإبل، وأعطـى عُيـنـة ابـن حـصـن مثـل ذلـك، واعطى ناساً منْ اشراف العـرب وآثـرهم يومئـذ في القـسمة، فقـال رجـلٌ: والله إن هـذه القـسمة ما عدل فيها وما أريد فيها وجه الله. فقلت: والله لأخبرنّ رسـول الله صـلى الله عليه وسلم فأخبرته بما قال، فتغيَّر وجهه حتى كان كالصرف، ثم قال: ((يـرحم الله موسـى قـد

---

(٤٢) في رواية الأمام احمد(٣/٢٨٦).

(٤٣) أخرجـه:احمـد (٣/٢٨٦)، وابـن أبـي شـيبة (١١/٤٦٤) ، والترمـذي (٢٤٧٢) وقـال:حـديث صحيح ، وابن ماجة (١٥١) ، وأبو نعيم في (الحلية الأولياء) (١/١٥٠) ، وابـن عـساكر (٣/٣٠٨) ، وأبـو يعلى (٣٤٢٣) ، وابن حبان (٦٥٦٠) وقال محققه:صحيح على شرط مسلم ،وصـححه الـشيخ الألبـاني في (صـحيح سـنن الترمـذي) (٢٠١٢) ، وفي (صـحيح سـنن أبـي ماجـة) (١٢٣) وفي (صـحيح الجـامع (٥٠٠١)، وفي (الـسلسلة الـصحيحة) (٢٢٢٢) ، وفي(المـشكاة) (٥٢٥٣)، وفي (مختـصر الـشمائل) (١١٥) واللفظ للترمذي.

أوذي بأكثر من هذا فصبر)). فقلت: لا جرم لا ارفع إليه بعدها حديثاً][44] (لە ڕۆژی حونەیندا پێغەمبەری خوا ﷺ گرنگی بەهەندێك خەڵكدا و بەشی زیاتری پێ دان لەدابەش كردنی غەنیمەت و دەستكەوتەكاندا، تا سەد وشتری دا بەئەقرەعی كوڕی حابیس، هەروەها سەد وشتری دا بە عویەینەی كوڕی حوصن وەهەندێكی تر لە گەورە پیاوانی عەرەب ڕێزی لێ گرتن و بەهەمان شێوە وشتری پێ بەخشین، پیاوێك وتی: وەڵاهی ئەم دابەش كردنە هیچ دادپەروەریەكی تێدانیە و لەبەر خوای پەروەردگار نەبووە، منیش وتم سوێند بە خوا ئەم هەواڵە دەگەیەنم بە پێغەمبەری خوا ﷺ پاشان هەواڵەكەم پێداو هەواڵم دا پێی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕووخساری گۆڕا وەك ڕەنگێكی سوری لێهات. لە پاشان فەرمووی ڕەحمەتی خوا لە موسا بێت بەڕاستی زیاتر لەمە ئازاریان دا و خۆڕاگر وئارامگریش بوو منیش وتم لەمەودوامنیش هیچ هەواڵێك ناگەیەنمە پێغەمبەری خوا ﷺ).

هەر لە عەبدوللای كوڕی مەسعودەوە ﷺ فەرمووی: [كأني انظر إلى رسول الله ﷺ يحكي نبياً من الأنبياء صلوات الله وسلامه عليهم ضربه قومه فأدْموه، وهو يمسح الدم عن وجهه وهو يقول ((اللهم إغفر لِقومي فإنَّهُمْ لا يعلمون))][45] (وەك ئەوەی سەیری پێغەمبەری خوا بكەم باسی پێغەمبەرێك لە پێغەمبەرانی بۆ دەكردین سەلات و سەلامی خوایان لەسەر بێت قەومەكەی لێیان داو خوێناوییان كرد، ئەویش دەستی دەهێنا بەسەر خوێنەكەیدا ودەیسڕی كەبەدەم وچاوی یەوە بوو دەیوت خوایە لە قەومەكەم خۆش بە بەڕاستی ئەوان نەزانن).

وە لە ئەبو عەبدوللای خەبابی كوڕی ئەرەتەوە ﷺ فەرمووی: [شكونا الى رسول الله ﷺ وهو متو سّدٌ بردةً له في ظلِ الكعبة فقلنا: الا تستنصر لنا ؟ ألاتدعو لنا ؟ فقال:

---

(٤٤) أخرجه: احمد (١/٣٨٠)، والبخاري (٣٤٧٧)، ومسلم (١٦٠٢).

(٤٥) اخرجه: البخاري (٣٤٧٧)، واحمد (١/٣٨٠).

((قَد كان من قبلكم يؤخذ الرجل فيُحفر له في الأرض، فيُجعل فيها ثم يؤتي بالمنشار، فيوضع على رأسه فيجعل نصفين ويمشط بأمشاط الحديد ما دون لحمه وعظمه ما يصده ذلك عن دينه، والله لَيُتِمَّنَّ الله هذا الأمر حتى يسير الراكب من صنعاء الى حضرموت لا يخاف إلا الله والذئب على غنمه ولكنَّكُمْ تستعجلون))] [٤٦] (سكالامان بردە لای پێغەمبەری خوا ﷺ کە دانیشتبوو لەسەر عەبایەك لە سێبەری کەعبەدا وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ دلوای سەرکەوتنمان بۆ ناکەیت؟ فەرمووی: بەڕاستی لەپێش ئێوەوە پیاویان دەگرت و چاڵیان بۆ هەڵدەکەند لەزەوی و دەیان خستە ناوی و لەپاشان مشاریان دەهێناو لەسەر سەری دایان دەناو دەیان کرد بە دوو کەرتەوە، وە شانەی ئاسنینیان دەهێنا گۆشتی لاشەیان پێ پارچە پارچە دەکرد و ئەوانیش پەشیمان نەدەبوونەوە لە ئاینەکەیان، سوێند بەخوا خوای پەروەردگار ئەم ئاینە کامڵ و تەواو دەکات تاوەکو سوار لە سەنعاوە دەچێت بۆ حەزرەمەوت جگە لەخوای گەورە وپاشان گورگ بۆسەر مەڕەکانی لە هیچ کەسێکی تر ناترسێت بەلام ئێوە پەلە دەکەن).

٥- ئارامگرتن لەسەر نەخۆشی و هەژاری:

خوای گەورە دەفەرموێت:﴿ وَٱلصَّـٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴾ (البقرة: ١٧٧)، فالباساءُ: الفقر ونحوه، والضراء: المرضُ،قَالَ تَعَالَى:﴿ أُو۟لَـٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ ٱلْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا۟ ﴾ (الفرقان: ٧٥) وقال محمد بن علي زين العابدين في تفسير قوله تعالى [ٱلْغُرْفَةَ] قال: الغرفة هي الجنة و(بما صبروا) أي:بما صبروا على الفقر[٤٧] (ئەولنەی کە ئارامگربوون لە هەژاری و نەخۆشی و کاتی

---

(٤٦) أخرجه: البخاري (٦٩٤٣)،أبو داود (٢٦٤٩)، احمد (١٠٩/٥).

(٤٧) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٢٨).

جەنگدا، ئەوانە ڕاستگۆن و هەر ئەوانیش خۆپارێزن) وە مەبەست (البأساء) فەقیری و هەژاری و نەدارییە وە مەبەست بە (الضراء) نەخۆشیە وە محمدی کوڕی علی زەینولعابدین لەمانا و تەفسیری فەرمایشتی خوای گەورە (الغرفة) فەرمووی: بریتی یە لە بەهەشت وە مەبەست لە (بما صبروا) واتە بەوەی کە خۆڕاگر و ئارامگرن بوون لەسەر هەژاری و نەداری.

* لە فاتیمەی خوازعی یەوە (رضي الله عنها) دەفەرموێت: ((عاد النبي ﷺ امرأة من الأنصار وهي وجعة فقال لها: ((كيف تجدينك))؟ قالت: بخير إلا أن أم ملدم قد برحت بي – يعني الحُمى، فقال النبي ﷺ: (اصبري فانها تُذهِب خبثَ ابن ادم كما يُذهِبُ الكيرُ خبثَ الحديد))[٤٨] (پێغەمبەری خوا ﷺ سەردانی ئافرەتێکی پشتیوانانی(الأنصار)ی ناومەدینەی کرد کە ئێش و ئازاری هەبوو وتی چلۆن خۆت دەبینیتەوە؟ وتی بەچاکە بەڵام ئەم شەو توشی تا بووم و نارەحەتی کردم پێغەمبەری خواش پێی فەرموو ئارامگریە لەرز وتا پیسی گوناه وتاوان لەبەرەی ئادەمیزاد لادەبات هەر وەك چۆن ئاگر ژەنگی ئاسن ناهێڵێت ولای بدات).

ئەبو هورەیرە رضي الله عنه دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت: ((جاءت امرأة إلى النبي ﷺ و بها لمّ..... (فقال لها رسول الله ﷺ: ((إنْ شِئتِ دعوتُ الله أن يشفيكِ، وإن شِئتِ فاصبري ولا حساب عليكِ)) ؟ قالت: بل أصبرُ ولا حساب عليّ)) [٤٩].(ئافرەتێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا کەپەرکەم و فێی لەگەڵدا بوو..... پێوە بوو پێغەمبەری خوا ﷺ

(٤٨) اخرجه: عبد الرزاق في (المصنف) (٢٠٣٠٦) ، والطبراني في (الكبير) (٢٤/(٩٨٤) ، و ابن السني في (عمل اليوم والليلة) (٥٤١)، و البيهقي (الشعب) (٩٨٤٠)، وحسنه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٣٤٤٠).

(49) اخرجه: أحمد في (المسند) (٩٦٨٩) وقال محققه الأرناؤوط: إسناده حسن ، وابن حبان (٢٩٠٩).

پێی فەرموو ئەگەر حەز دەکەیت دلوات بۆ دەکەم تاخوا شیفات بدات وە ئەگەر حەز دەکەیت ئارامگربەو هیچ لێ پرسینەوەیەکت لەگەڵ ناکرێت لە قیامەتدا وتی: بەڵکو ئارام دەگرم تا لێ پرسینەوەم لەگەڵدا نەکرێت.

* عائشە (ﭫ) پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ لە چاوەقوڵە واتە نەخۆشی (الطاعون) پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ((انه كان عَذاباً يبعثه الله تعالى على من يشاء فجعله الله تعالى رحمة للمؤمنين فليس مِنْ عَبد يَقعُ في الطاعونِ فيكمث في بلده صابراً مُحْتَسباً يعلم أنهُ لا يصيبه إلاّ ما كتب الله لَـهُ إلا كان له مثل أجر شهيد))[٥٠] (ئەو ئازارە سزایەك بوو خوای گەورە دەینارده سەر هەر قەومێکە خۆی ویستی لێ بێت، بەڵام خوای گەورە بۆ ئیماندارانی کردووە ببەزەیی و هەر بەندەیەك توشی ببێت و لەناو شارەکەی خۆیدا ئارامگربێت و بەهیوایی پاداشتی خوابێت وابزانێت ئەوەی خودا بۆی نوسیووە هەر ئەوەی توش دێت، ئەو کەسە خوای پەروەردگار بەو وێنەی شەهید پاداشتی دەداتەوە.

* جابری کوڕی عەبدولا ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((الفارُّ [من الطاعون] كالفارِّ من الزحف، [والصابر فيه كالصابر في الزحف] ومن صبر فيه كان له اجر شهيد))[٥١] (ڕاکردن لە نەخۆشی چاوەقوڵە وەك ڕاکردنە لە تێکڕژانی کاتی ڕووبەڕووبوونەوەی بێ باوەڕان وە هەرکەسێك ئارامبگر بێت لە

(٥٠) أخرجه: البخاري (٦٩٧٤)،مسلم (٢٢١٩)،احمد(٦/٦٤)واللفظ له ، البيهقي (٣/٣٧٦) و انظر: (أحكام الجنائز للألباني (ص: ٥٢).

(٥١) اخرجه: احمد (٣/٣٢٤) (رقم: ١٤٤٧٨، ١٤٧٩٣٢) وقال محققه حسن لغيره، و البزار(٣٣٨)، والطبراني (الأوسط) (٣٢١٧) ، وقال الهيثمي في (المجمع) (٢/٣١٥): رواه احمد ورجاله ثقات.

سەر نەخۆشی چاوەقوڵە و لەو شوێنە دەرنەچێت ئەوە کەسە پاداشتی وەك هاوێنەی پاداشتی شەهیدە).

* شەدادی کوڕی ئەوس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إن الله يقول: إذا ابتليت عبداً من عبادي مؤمناً، فحمد ني وصبر على ما ابتليته به، فانَّهُ يقومُ مِن مضجعه ذلك كيوم –ولدته أمه مِنَ الخطايا))[٥٢] (خوای گەورە دەفەرموێت: هەرکاتێك بەندەیەك لەبەندە بڕوادارەکانم توشی تاقی کردنەوە و نەخۆشی کرد و ئەو سوپاسی کردم و ئارامی گرت لەسەر ئەوەی پێیەوە گیرۆدە بووە ئەو کەسە کە لەسەر جێگە هەڵدەستێتەوە لە دوای چاك بوونی وەك ئەو ڕۆژەی کە لەدایك بووە و بێ گوناهە...).

* ئەبو سەعید و ئەبو هورەیرە (ﷺ) دەگێڕنەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ما يُصيب المسلم من نصب و لا وصب (أي: المرض) ولاهم ولا حزن ولا أذى ولا غم حتى الشوكة يُشاكها إلاّ كفَّر الله بها من خطاياه))[٥٣] (موسوڵمان هەرشتێکی توش دەبێت لە ماندوبوون و نەخۆشی، غەم و خەفەت، ئەشکەنجە و ئازار، هەتا دڕکێکیش دەچێت بەشوێنێکیدا خوای گەورە دەیکاتە مایەی سڕینەوەی گوناهەکانی).

* عەبدوللای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((قدْ افلحَ من اسلمَ، وكان رزقه كفافاً فصبر عليه))[٥٤] (بەڕاستی

---

(٥٢) أخرجه: احمد (١٢٣/٤) ، وابن عساكر في (التاريخ) (٢/٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠٠٩).

(٥٣) أخرجه: البخاري (٥٦٤١)،ومسلم (٢٥٧٣)وانظر (رياض الصالحين) بتحقيق الشيخ الألباني رقم (٣٨).

(٥٤) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (١٢٩/٦) ،وابن حبان في (الصحيح) (٦٧٠) وقال محققه: حديث صحيح.

سەرفرازە ئەو کەسەی کە موسوڵمان بووە و ڕزق و ڕۆزییەکەی بەشی کردووە و ئارامی گرتووە لەسەری).

ئەبو عبدالرحمن حەنبەلی دەفەرموێت: (جاء ثلاثة نفر إلى عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ وأنا عنده فقالوا: يا أبا محمد إنّا والله ما نقدر على شيءٍ ولا نفقةٍ ولا دابة ولا متاعٍ ؟ فقال لهم: ما شئتم، إن شئتم رجعتم إلينا فأعطيناكم ما يسَّر الله لكم، وإنْ شئتم ذكرنا أمركم للسلطان، وإن شئتم صبرتم، فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول: ((إنَّ الفقراء يسبقون الأغنياء يوم القيامة بأربعين خريفاً))، قالوا: فانا نصبرُ ولا نسأل شيئاً))[55] (سێ نەفەر هاتنە لای عەبدوللای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ من لەلای بووم وتیان ئەی باوکی محمد وەڵلاهی توانای هیچ شتێکمان نی یە، توانای بژێوی و وڵاخ و کەل و پەلمان نی یە ؟ ئەویش پێی وتن ئارەزووتان لە چی یە ؟ گەر ئارەزووتان لێ بوو بگەڕێنەوە لامان تا پێتانی ببەخشین لەوەی کە خوا بۆمانی ئاسان دەکات، وە گەر ئارەزووشتان لێ یەتی باستان دەگەیەنینە سەر کردە تا یارمەتیتان بدات، وە گەر ئارەزووشتان لێیەتی ئارامگرین چونکە من لە پێغەمبەری خوام بیستووە ﷺ کەئەی فەموو: (هەژارەکان پێش دەوڵەمەندەکان دەکەون لە چوونە بەهەشتدا لەقیامەتدا بەچل پاین) ئەوانیش وتیان ئێمەش ئارام دەگرین و داوای هیچ شتێك ناکەین).

* ئەبو ئومامە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((اغبَط الناس عندي، مؤمن خفيف الحاذ ذو حظٍ من صلاةٍ، وكان رزقه كفافاً فصبر عليه حتى يلقى الله عز وجل واحسن عبادةُ ربّه وكان غامضاً في الناس [لا يُشار إليه بالأصابعِ]

(55) اخرجه: أحمد (٦٥٨٧) ، ومسلم (٢٩٧٩).

عُجلتِ مَنيتـه وقـل تراثـه، وقـل بواكيـه))[٥٦]، (بەختـەوەرترین کـەس بـەلای منـەوە باوەڕدارێکی دەست کورتە خاوەن نوێژە، وەڕێق و ڕۆزی یەکـەی بەشـی دەکـات و ئارامدەگرێت لەسەری تادەگاتەوە بـە خـوای پـەروەردگاری وبەندایەتیەکـەی چـاك بەجێ دەگەیـەنێت وە لـەناو خەڵکیـدا پەنجـەی بـۆ ڕاناکێشرێت و ناناسـرێت ، وە مردنەکـەی زوو هاتووەتـە پـێش لێـی ومیراتیەکەشـی لـە دوای خـۆی کـەم بـوو،و فرمێسك ڕژانیش لەسەری کەم بوو. (ئەمە فەرموودەیەکی لاوازە ئاگادار بە).

* ئیبن مەسعود ﷺ فەرموویەتی: [دخلت على النبـي ﷺ وهو يُوعـك. فقلـت لـه: يا رسـول الله إنَّكَ تُوعَك وعكاً شديداً، قـال: ((أجـل، إنـي أوعـك كمـا يُوعـك رَجـلان منكم)) قلت: ذلك ان لك أجرين؟ قال: ((أجل ذلك كذلك، ما مـن مـسلم يُـصيبه أذى شوكة فما فوقها إلا كفر الله بها سيئاته وحُطت عنه ذنوبه كما تُحطُ الشَّجرة ورقهـا))][٥٧]، (چوم بۆ لای پێغەمبەر ﷺ تای هەبوو نەخۆش بوو پێم وت ئـەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ تۆ تایەکی زۆر توندت هەیە؟ فەرمووی: بەڵێ ڕاست دەکەیت، مـن تـا گرتـوومی بە ئەندازەی دوو کـەس لـە ئێـوە، منـیش وتم بـەڵێ ئـەوەش لەبـەر ئەوەیکـە دوو پاداشتت هەیە؟. پێغەمبەریش فەرمووی: بەڵێ ئـەوە ئاوهایـە (واتـە: بەئەنـدازەی دوو کـەس تـای هەیـە و بـە ئەنـدازەی دوو کەسـیش پاداشـتی هەیـە)، هـەر موسوڵمانێك تووشی ئازارێك ببێت ئایا ئـازاری دڕکێـك ببێـت یـان لـەوە سـەرو تـر، خـوای گـەورە دەیکاتـە مایـەی سـڕینەوەی گونـاه و تاوانـەکانی وەگوناهـەکانی لێ

---

(٥٦) أخرجه: احمد (٥/٢٥٢) ، والترمذي (٢٣٤٧) ، ولبن ماجـة (٤١١٧)، والبيهقـي في (الـشعب) (١٠٣٥)، و الروياني في (مسند الصحابة) (١٢١٩)، وضعفه الشيخ الألبـاني في (المشكاة) (٥١٨٩) ، و (ضعيف الجامع) (١٣٩٧)، و (ضعيف الترغيب) (١٨٦٤)، و(ضـعيف الترمـذي) (٢٣٤٧)، و(ضـعيف ابن ماجة) (٤٩٥٣) وهو حديث ضعيف أوردناه للعلم فقط.

(٥٧) أخرجه:البخاري (٥٦٤٧)، ومسلم (٢٥٧١)، واحمد (١/٣٨١).

هەڵدەوەرێنێ هەروەك چۆن درەخت گەڵاکانی هەڵدەوەرێت ، وەلە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((...ما لم يُنزل ما أصابه من البلاءِ بغير الله، أو يدعو غير اللهِ في كشفهِ))(٥٨) (... بەمەرجێك ئەوەی توشی هاتووە لە بەڵا و موسیبەت تەنها لە خوای گەورە نەبێت (لەدەستی کەسی تری نەزانێت)، وە جگە لە خوای گەورە دلوا لەهیچ کەسێکی تر ناکات لەسەری لا بەرێت).

* ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((لا يتمنين أحدكم الموت لضُرٍّ أصابه، فإن كان لابُدَّ فاعلاً فليقل: اللهم أحيني ما كانت الحياة خيرا لي، وتوفَّني إذا كانت الوفاة خيراً لي))(٥٩) (هیچ کەسێك لە ئێوە ئاواتە خوازی مردن نەبێت بەهۆی زیانێك کە پێی گەیشتووە، وەگەر ئەو کەسە هەر داوای مردنی کرد با بڵێت ئەی خوایە ژیانم پێ ببەخشە گەر ژیان بۆ من بە سوود وباشترە، مردنم پێ بدەو بم مرێنە گەر مردن چاکترە بۆ من).

و عبدالرحمنی کوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: " ابتلينا بالضراء فصبرنا وابتلينا بالسراء فلم نصبر"(٦٠) "تاقی کراینەوە بەناڕەحەتی ئاراممان گرت، وە تاقی کراینەوە بە خۆشی ئارامان نەگرت). ئیبن مەسعود ﷺ فەرموویەتی: "...وايم الله ما هو الا الغنى والفقر ومابالي بايهماابتليت لان حق الله في كل منهما واجب ان كان الغنى إن فيه للعطف وإ ن كان الفقر إن فيه للصبر"(٦١) "سوێند بەخودا ژیان یا دەوڵەمەندی یە

---

(٥٨) اخرجه: ابن ابي الدنيا في (الكفارات) (٦٩/٢) ، وحسنه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٥٠٠).

(٥٩) اخرجه: البخاري (٦٣٥١) ، ومسلم (٢٦٨٠) ، والترمذي (٩٧١) ، وأو داوود (٣١٠٨) ، والنسائي (٣/٤) ، وابن ماجة (٤٢٦٥).

(٦٠) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص/٢٧٠).

(٦١) أخرجه:ابن المبارك (الزهد) برقم (١٥٢) وقال محققه سنده حسن.

یا هەژاریە هیچ گوێ نادەمێ بەهەر کامیان تاقی بکرێمەوە چونکە لە دەوڵەمەندی و هەم لە فەقیریشدا ماف و گوێڕایەڵی خوای پەروەردگار پێویستە، گەر دەوڵەمەندی بوو سوز و بەزەیی خودای تێدایە، وەگەر هەژاری بوو ئارامگری تێدایە بۆ خوا".

٦- ئارامگرتن لەسەر خێزان و منداڵ و کەمی ماڵ و سەروەت:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴾ (الأنفال: ٢٨) [(هەروەها بزانن ماڵ و سامان و منداڵتان بۆ تاقیکردنەوەیە. خوای میهرەبانیش پاداشتی زۆرو بێ سنووری لە لایە)(بۆ ئەو کەسانەی کە نایەڵن ماڵ وسامان و منداڵیان ببێتە کۆسپ لە رێگەی خواپەرستیدا خواش پاداشتی هەرە گەورەی لەلایە].

وە دووبارە دەفەرموێت: ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمۡشُونَ فِي ٱلۡأَسۡوَاقِۗ وَجَعَلۡنَا بَعۡضَكُمۡ لِبَعۡضٖ فِتۡنَةً أَتَصۡبِرُونَۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرٗا ﴾ (الفرقان: ٢٠). طەبەری (رحمه الله) دەفەرموێت: "جعلت بعضكم لبعض بلاءً لتصبروا على ما تسمعون منهم ولما ترون من خلافهم"[٦٢] "واتە: هەندێکتانم کردووەتە تاقیکردنەوە بۆ ئەوانی ترتان تا ئارامگرن بن لەسەر وتە وهەڵوێستەکانیان ، وەبەچاوی خۆتن دژیاتی و جیاوازیان ببینن"

مرۆڤ تاقیکردە کرێتەوە سەرەتا لەهەرە نزیکەکانیەوە؛ هاوسەر و منداڵەمانی وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((إنَّ أمرَكُن مهما يَهُمنيَ بعدي ولنْ يَصبِرَ عليكُن

(٦٢) انظر: تفسير (جامع البيان): رقم (١٩٩٥٩).

بعدي إلا الصابرون))[٦٣] (ئەوەی توشتان دێت لە دوای من جێی نیگەرانیە بۆ مـن وەتەنها هەر ئارامگران لە دوای من دەتوانن ئارامگرن لەگەڵتان).

وەلەڕیوایـەتێکی تـردا دەفـەرموێت:((لا یعطـف علـیکن بعـدي إلاّ الـصادقون الـصابرون))[٦٤] (بەسـۆز و بـەزەیی نـابن بـۆتن لـە دوای مـن تـەنها ڕاسـت گۆیـان و ئارامگران نەبێت). کە وابوو پێویستە لەسەر پیاو کە ئارامگر بێت لەگـەڵ خێـزان و منداڵەکانی هەر وەك شافیعی (رحمه الله) فەرمووی:

من يتمنَّ العمر فاليـدرع صبرا على احبـائـه
من يعمِّـر يـلقَ في نفـسه ما يتمناه لأعدائه[٦٥]

واتــە: (هــەر کــەس ئـاوات بەتەمـەن درێـژی دەخوازێـت باقـەڵغان بپۆشـێت لـە بەرامبەر خۆسەویستانی چونکە ئەوەی تەمەن درێـژ بێـت توشـی ئەوانـە دێـت کـە جێی ئاواتی بوو بۆ دوژمنانی).

• ئـەبو یـەحیای سـوهەیبی کـوڕی سـینان(رضي الله عنه) فـەرمووی پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرموویـەتی: ((عَجباً لِأمر المؤمن، إنّ أمره كُلهُ له خيرٌ وليس ذلك لاحد إلا للمـؤمن، إن أصابته سراء شكر فكان خيراً له، وإن أصابته ضَرّاء صَبَرَ فكان خَيراً له))[٦٦] (سەرم سام و سوڕماوە بۆ کارەکانی بڕوادار ، هەمووی خێروچاکەن بۆی، ئەوەش بۆ کەس نـی

---

(٦٣) اخرجه:احمد (الفضائل) (١٢٥٨) وقال محققه:إسناده صحيح ، الترمذي (٣٧٤٩) وقال: حديث حسن صحيح غريب ، والحاكم (٣/٣١٢) وصححه على شرط الشيخين ، وابن حبان (٦٩٩٥) وقال محققه:حديث صحيح ، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (٢٩٤٨)، (صحيح الجامع) (٢٠٠٢) ، (المشكاة) (٦١٢١).

(64) اخرجه: البزار في (المسند) (٢٥٩٠) ، وصححه الشيخ الألباني في (الصحيحة) (٣٣١٨).

(٦٥) انظر: ديوان الشافعي (ص:٧).

(٦٦) اخرجه: مسلم (٢٩٩٩) ، واحمد (٣/٣٣٢) ، و الدارمي (٢/٣١٨) ، والطبراني (الكبير) (٧٣١٦) ، والبيهقي (الكبرى) (٣/٣٧٥).

تەنها بۆ بڕواداره، گەر چاکه و خێری تـوش هـات سوپاسـی خـوا دەکـات و ئـەوه چاکتره بۆ ئەو، وەگـەر ناخۆشـی و زیـانی تـوش هـات ئـارامگر دەبێـت لەسـەری و ئەوەش چاکتره بۆ ئەو).

* موعەمەر فەرموویەتی: [جاءت امرأة إلى الحسن البصري، فقالت: يا أبا سعيد لا والله ما خلق الله شيئاً أبغض إليّ من زوجي، فهل تأمرني أن أختلع ؟ فقال الحسن: كنا نتحدث ((إنّ المختلعات هن المنافقات)). قال: فضربت رأسها بيدها فقالت: إذاً أصبرُ على بركة الله، فقال الحسن: يرحمها الله ما كنت أرى أن تفعل، وعن أبي عبيدة ابن عبد الله رحمه الله قال: إن الله كتب الجهاد على الرجل، والغيرة على النساء، فمن صَبَرَ مِنْهُنَّ كان لها أجر المجاهد] (٦٧) (ئافرەتێـك هـات بـۆ لای حەسـەنی بەصـری وتـی ئـەی بـاوكی سـعید سوێند بە خوا هیچ شتێك له دروست كراوەكانی خوای گەوره نیه بـەلای منـەوه لـه پیاوەكەم زیاتر ڕقم لێی بێت ئایا فەرمانم پـێ دەكەیت تا تـەلاقی خـۆمی لێ وەرگـرم و خولعی لەگەلّ بكەم؟).

حەسـەنی بەصـریش (رحمه الله) فـەرمووی: ئێمـه قـسەمان دەكـرد ودەمـان وت ئەوانەی تەلاق لە پیاوەكانیان دەستێنن دووڕوون، موعەمـەر وتـی: ئافرەتەكـه دای بەسەریدا بەدەستەكانی و وتی كەوا بوو ئـارام دەگـرم لـه پـەنای فـەڕو بەرەكـەتی خـوای پـەروەردگار، وەحەسـەنی بەصـریش وتـی: خـوا ڕەحمـی پـێ بكـات وام نەدەبینی ئەو بەو شێوەیە ڕەفتار بكات.

ئـەبو عوبەیـدەی كـوڕی عبـدالله (رضي الله عنه) فەرموویـەتی: (خـوای گـەوره ومیهرەبـان جیهادی لەسـەر پیـاو فـەرزكردووه، وەغیرەشـی لەسـەر ئـافرەت، هـەر ئافرەتێـك ئارامگرێت لەسەر ئەو غیرەی ئەوە پاداشتی موجاهیدی دەست دەكەوێت).

---

(67) انظر: (المصنف) لعبد الرزاق رقم (٢٠٤٠٢) ، و(١٣٢٧٠).

٧- ئارامگرتن لە سەر موسوڵمانانە لاواز و هەژارەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ...﴾ (الكهف: ٢٨).(ئارامگر و خۆڕاگربە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە خواپەرستی دەکەن و یادی پەروەردگاریان ویردی سەرزاریانە لە بەرەبەیان و دەمەو ئێواراندا، مەبەستیانەو دەیانەوێت کە ئەو زاتە لە خۆیان ڕازی بکەن، ڕوو لەوان وەرمەگێڕەو (ڕوو مەکە دونیاپەرستان و دەوڵەمەندان) ئەوە کاری ئەوانە یە کە جوانی و ڕازاوەیی ژیانی دنیات دەوێت ...).

عەبدوڕحمانی کوڕی ئەبو ئومامە ﷺ فەرمووی: ((نزلت هذه الآية على النبي ﷺ وهو في بعض أبياته (وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم ...) خرج يلتمس فوجد قوما يذكرون الله منهم ثائر الرأس و جاف الجلد، وذو الثوب الواحد فلما رآهم جلس معهم فقال ((الحمد لله الذي جعل في أمتي من امرني ان اصبر نفسي معهم))[٦٨] (ئەم ئایەتە دابەزی سەر پێغەمبەری خوا ﷺ پاشان پێغەمبەر چوو گەڕاو بینی لە ناو خەڵکیدا کۆمەڵێك هەن یادی خوای گەورە دەکەن تیایاندا بوو قژی تۆزاوی و شڵەژاو بوو و پێستی ووشك ببوەوە وەهەیان بوو خاوەن تەنها پۆشاکێك بوو کاتێك پێغەمبەر ﷺ ئەوانی بینی لە گەڵیان دانیشت و فەرمووی: سوپاس بۆ خوا کە لەناو ئومەتەکەمدا کە سانێك هەن خوای گەورە فەرمانی پێ کردووم ئارامگریم بۆیان و بە هەمیشەیی لە گەڵیان بم.

(٦٨) أخرجه:الطبراني، وعبدالرزاق (التفسير) (١٦٧٠) مرسلاً وقال الهيثمي في (المجمع) (١٠٩٩٨):رجاله رجال الصحيح ، و الطبري في (جامع البيان) (١١٣٤٨) وقال محققه: اسناده ضعيف، والبيهقي في (الدلائل) (٣٥٢/١) و الواحدي في (اسباب النزول) (ص/٢٢٤) وهو مرسل.

٨- ئارامگرتن لەسەر ئەزیەت و ئازاری خەڵکی:

خوای گەورە داوامان لێ دەکات ئارامگرین لە بەرامبەر ئازاری خەڵکی وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ ﴾ (النحل: ١٢٦).واتە: (گەر ئازاردران بۆتان هەیە بەوێنەی ئەوە تۆڵەی ئازاری خۆتان بکەنەوە و گەر ئەوەش نەکەن و ئارامگرین ئەوە چاکترە بۆ ئارامگران).

حەسەنی بەصریش (رحمه الله) دەفەرموێت: "ابن آدم لاتـؤذِ وإن أُذيت فاصبر"[٦٩] "ئەی نەوەی ئادەمیزاد ئەزێتی کەس مەدە، وەگەر ئەزیەت و ئازار درایت بەئارام و خۆ ڕاگر بە"

علی کوڕی زەید دەفەرموێت: "عومەری کوڕی عبدالعزیز ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە: ﴿ ...وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ مَكَانًا ﴾ (الفرقان: ٢٠)، و پاشان دەیفەرموو: (جُعل بعضكم لبعض فتنة فاصبروا)[٧٠].(واتە: هەندێکتان کراونەتە تاقیکردنەوە بۆ ئەوانی دیکەتان"

هەر لەم ڕووەشەوە عەطائی کوڕی ئەبو موسلیم دەفەرموێت: "إن الجنة حظرت بالصبر والمكاره فلا تؤتى إلاّ من باب الصبر أو المكروه"[٧١] " بەهەشت پەرژین کراوە بە ئارامگرتن و نارەحەتی و بەهەشتیش تەنها لەڕێگەی ئارامگرتن و نارەحەتیەوە دەست دەکەوێت"

(٦٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١١).
(٧٠) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٨٦).
(٧١) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(٣١).

لەبەر ئەوە پێویستە لەسەر موسوڵمانان بەتایبەت بانگەوازخوازان تێکەڵاوی خەڵکی بکەن و ئامادەی کۆڕو کۆبوونەوەکانیان بن، وەسەردانی نەخۆشەکانیان بکەن وە ئامادەی جەنازە کانیان بن وەیارمەتی هەژارەکانیان بدەن، وەرێنمووی نەزانەکانیان بکەن، بەهەموو جۆرێك بەدەمیانەوە بچن، ئەمە کاتێك وە بۆ کەسانێك دەبێ کە توانای فەرمان کردنیان هەبێت بەچاکەو توانای ڕێ گرتنیان هەبێت ژلە خراپە، وە ئەو کەسە نەفسی سەرکوت بکات تا ئازاری کەس نەدات و خۆی ڕابێنێ لە سەر ئارامگرتن. کەواتە بزانە ئەی برای موسوڵمانم تێکەڵاوی لەگەڵ خەڵکیدا بە و شێوە چاك و دروستە ڕەفتاری پێغەمبەر ﷺ و سەرجەم پێغەمبەرانی تر بووە سەلامی خوایان لێبێت، وە هەروەها خولەفای ڕاشیدین، وە لەدوای ئەوان سەرجەم هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ وەتابیعیەکان، و لەدوای ئەوانیش زانایانی موسوڵمانان و زۆربەی زانایانی شەرع زانی ئیسلام بەزەیی خوایان لەسەر بێت هەموو ئەمەیان لاپەسەند بووە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰ﴾ (المائدة: ٢).(یارمەتی و کۆمەکیی یەکتر بکەن لەسەر چاکەو خواناسی).

وە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((المؤمن الَّذي يُخالِط النَّاس ويصبر على آذاهُمْ خيرٌ – وفي رواية ((أعظم أجراً)) مِن الَّذي لا يخالط الناس، ولا يصبر على آذاهم))[٧٢] (ئەو بڕوادارەی تێکەڵاوی خەڵکی دەکا و ئارام دەگرێت لەسەر ئازارەکانیان چاکترە– وەلەڕوایەتێکی تردا: پاداشتی گەورەترە لەو کەسەی تێکەڵاوی خەڵکی ناکاو ئارام ناگرێت لەسەر ئازاەکانیان).

---

(٧٢) أخرجه: احمد (٥٠٢١)، والبخاري في (الأدب المفرد) (٣٨٨)، وابن ماجة (٤٠٣٢)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٢٥٧)، وفي (السلسة الصحيحة) (٩٣٩)، (المشكاة) (٥٠٨٧)، وفي (صحيح الأدب المفرد)(٣٠٠).

وەلەریوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((المسلم الذي يخالط الناس ويصبر على آذاهم افضل من الّذي لا يخالطهم ولا يصبر على أذاهم))[٧٣] (ئەو موسوڵمانەی تێکەڵاوی خەڵکی دەکات ئارام دەگرێت لەسەر ئازارەکانیان چاکترە لەو کەسەی تێکەڵاویان ناکات و ئارام ناگرێت لەسەر ئازارەکانیان).

وە خوای گەورە سوێند دەخوات و دەفەرموێت: ﴿ وَٱلۡعَصۡرِ ۝١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ﴾ العصر

[فأي تواص يمكن أن يحدث إذا كان الإنسان لا يريد الاختلاط بغيره ويبتعد عن مواطن التناصح والتواصي ؟ وإن المؤمن الصادق لا يطيق مثل هذه الحياة، فإنما يصبر على الحياة ويحبها من اجل ما يجده من إخوانه من التوجيه النافع والكلام الطيب والصحبة الهنية][٧٤] (واتە: کام وەسێت و ئامۆژگاری ڕێ دەکەوێت کاتێك مرۆڤ مەبەستی تێکەڵاوی نەبێت لەگەڵ هاوشێوەکانی خۆیدا وە دوور بکەوێتەوە لە جێگەکانی ئامۆژگاری و وەسێت ؟ بڕواداری ڕاستگۆ ناتوانێت بەو شێوەیە بژی، بەڵکو ئارام دەگرێت لەسەر ژیان و خۆشی دەوێت تەنها لەبەر ئەو دەستکەوتانەی کە دەستی دەخات لە ڕێنموونی برا موسوڵمانەکانی وتەی جوان و شیرین و هەر ئەوەش ژیانی پڕ لە سۆز و میهرەبانی و خۆشی کامەرانیە).

٩. ئارامگرتن لەسەر مردنی خۆشەویستان و بەلا پڕ ئیش و ئازارەکان:

ئەبو ئومامە ﷺ گێرلویەتەوەکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((يقول الله سُبحانهُ وتعالى: ابن آدم إنْ صَبرتَ واحتسبتَ عِند الصّدمة الأولى، لم ارض لكَ ثواباً دون

(٧٣) في رواية الترمذي.

(٧٤) انظر: (مقصدات الأخوة). (ص: ٧٠).

الجَنَّة))[٧٥] خوای گەورە دەفەرمویت: (ئەی نەوەی ئادەم گەر توشی ناڕەحەتیەك هاتیت و ئارامت گرت لە ساتەوەختی یەکەمی ناخۆشیەکەدا، بەهیچ پاداشتێك ڕازی نابم بۆت جگە لە بەهەشت).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((يقول الله تعالى: ما لعبدي المؤمن عندي جزاءٌ إذا قَبضتُ صفيَّهُ مِنْ أهلِ الدُنيا ثُمَ احتَسَبَهُ إلا الجنة))[٧٦].(بەندەی بڕوادارم گەر خۆشەویستێکی لە نیشتەجێ بوانی دونیای لێ بسێنمەوە و ئارامگرێت و چاوە ڕێی پاداشتی من بکات ئەو هیچ پاداشتێکی نابێت لای جگە لە بەهەشت).

ئەبو زەڕ ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی،: ((لا يموت بين امرأين مسلمين ولدان أو ثلاثةٌ فيصبران ويحتسبان فيريان النار أبداً))[٧٧] (هەر کاتێك لەنێوان هاوسەری موسوڵماندا دوو یان سێ منداڵیان بمرێت ، و ئارام بگرن وچاوە ڕێی پاداشتیان لە خوای گەورە بێت هەرگیز ئەو دوانە ئاگری دۆزەخ نابینن).

ئەنەس ﷺ فەرمووی بیستم لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە دەیفەرموو: ((إن الله عز وجل قال: إذا ابتليت عبدي بحبيبتيه فَصبر [واحتسب] عوضتهُ مِنهُما الجَنّة يريد عينيه))[٧٨] وفي رواية: ((قال الله تعالى: إذا قَبضتُ من عبدي كريمتيه – وهو بهما ضنينٌ، لم أرض لَهُ ثواباً دون الجَنّة إذا حَمِدَني عليها))[٧٩] (خوای گەورە فەرموویەتی: هەر کاتێك بەندەکەم تاقی کردەوە و توشی بەڵام کرد بەچاوەکانی ئەویش ئارامی گرت من

---

(٧٥) اخرجه: ابن ماجة (١٥٩٧)، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح ابن ماجة) (١٢٩٨)، (مشكاة المصابيح) (١٧٥٨).

(٧٦) أخرجه: البخاري (١٢٩٠).

(77) أخرجه: أحمد في (المسند) (٢١٣٧٢) وقال محققه الارناؤوط: إسناده حسن.

(٧٨) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، ومسلم (٢٥٧٦)، والترمذي (٢٤٠٠).

(٧٩) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (١٠٣/٦) ، وصححه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠١٠).

جیاتی ئەو دوو چاوە بۆی دەگۆڕم بەبەهەشت. وە لە ڕیوایەتێکی تردا: خوای گەورە دەفەرموێت: هەر کاتێك بەندەکەم دووچاوەکەیم لێ سەندووە کە زۆر لای خۆشەویستە و ئەو سوپاسم بکات ڕازی نابم هیچ پاداشتێکی بدرێتەوە کەمتر لە بەهەشت).

عەمری کوڕی شوعەیب نوسراوێکی نوسی بۆ عەبدوڵای کوڕی عەبدولڕەحمانی کوڕی ئەبی حوسین سەرەخۆشی مەرگی کوڕەکەی لێ کرد لەو نوسراوەیدا باسی فەرموودەیەکی بۆ نوسی بوو کە بیستویەتی لە باوکی ئەویش گێڕاویەتەوە لە باپیریەوە عەبدوڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص کە وتویەتی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((إنَّ اللهَ لا يرضى لِعَبدِهِ المؤمنْ إذا ذَهَبَ بِصفيهِ مِنْ أهلِ الأرض، فَصَبَرَ واحْتَسبَ وقال ما أُمِرَبِهِ، بِثوابٍ دُونَ الجَنَّةِ))[٨٠] خوای گەورە ڕازی نابێت بەندەیەکی باوەڕداری کاتێك خۆشەویستێکی دونیا لێ بسێنێتەو ئەویش ئارام بگرێت وە چاوەڕوانی پاداشت بێت لەلای پەروەردگاری، وە ئەوە بڵێت کە فرمانی پێکراوە (واتە: إنا لله وأنا إليه راجعون)، هیچ پاداشتێکی ئەو بەندەیە بدرێتەوە کەمتر لە بەهەشت).

ئەنەسی کوڕی مالك ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەری خوا ﷺ تێپەڕی بەلای ئافرەتێکدا کە لای گۆڕێکدا بوو دەگریا پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: [((اتَّقي اللهَ واْصبري)). فقالت: إليك عني، فإنك لم تُصب بمصيبتي قال: ولم تعرفه. فقيل لها: هو رسول الله ﷺ! فأخذها مثل الموت. فأتت باب رسول الله ﷺ فلم تجد عنده بوابين. فقال: يا

(٨٠) اخرجه: النسائي (٢٣/٤)، وحسنه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٤٠٤/٢) رقم (١٧٦٥)، وفي (الأحكام) (٢٣) ، وفي (صحيح الجامع الصغير) (١٨٥١).

رسول الله إني لم أعرفك فقال رسول الله ﷺ ((إنَّ الصَّبْرَ عِندَ أول الصَّدْمَة))] [٨١] (لە خوا بترسە و ئارام بگرە، ئافرەتەکەش وتی: وازم لێبێنە تۆ توشی بەڵاو موسیبەت نەبوویت کە توشی من بووە، ئەنەس وتی: ئافرەتەکە پێغەمبەری نەناسی، پاشان وتیان بە ئافرەتەکە ئەوە پێغەمبەری خوا بوو، ئافرەتەکەش کاریگەر بوو بەو قسەیەی کە وتویەتی و پەشیمان بوو ئەنجا ئافرەتەکە هاتە بەر دەرگای ماڵی پێغەمبەری خوا ﷺ و هیچ کەسێکی نەبینی دەرگاوانی ماڵی پێغەمبەری خوا بێ ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەم ناسیت و من نەمزانی کە تۆ بوویت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئارامگرتن لە یەکەم ساتی توشبوونی بەڵاکەدایە، وە لەڕیوایەتێکی تردا فەرمووی: ((إنَّما الصبر عند الصدمة الأولى))[٨٢] ئارامگرتنی راستەقینە ئەو ئامگرتنەیەکە لە یەکەم ساتی و بەرکەوتنی بەڵاکەدایە).

ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ فەرمووی: [أرسلت بنتُ النبي ﷺ إليه: أنَّ ابناً لي قُبِض فأتِنا. فأرسل يقرأ السلام ويقول: ((إنَّ لله ما أخَذَ، وَلَهُ ما أعْطى، وكُلُّ شَيْءٍ عِنده بأجَلٍ مُسمى، فَلْتَصْبِرْ وَ لْتَحْتَسِبْ)). فأرسلت إليه تُقسمُ عليه ليأتينها، فقام ومعه سعد بن عُبادة، ومعاذ بن جَبل، وأبي بن كعب، وزيد بن ثابت، ورجالٌ. فرفع الى رسول الله ﷺ الصَّبي، ونَفْسُهُ تَقَعقَع ففاضت عيناه، فقال سعد: يا رسول الله ما هذا ؟ قال: ((هذا رحمة جعلها الله في قُلوب عِبادِهِ، وَاِنَّما يَرْحَمُ اللهُ مِنْ عِبادِهِ الرُّحَمَاءِ))] [٨٣] (کچێکی پێغەمبەری خوا ﷺ کەسێکی نارد بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ تا بە پێغەمبەر ﷺ بڵێت کوڕێکمان

(٨١) اخرجه: البخاري (٣/١٤٨) رقم (١٣٠٢)، ومسلم (٩٢٦) اللفظ له، وأبو داود (٣١٢٤)، والترمذي (٩٨٧)، وابن ماجة (٥٩٦).

(٨٢) لفظ مسلم (٩٢٦).

(٨٣) اخرجه: البخاري (٦٦٥٥)، ومسلم (٩٢٣)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢/٤٠٣) رقم (١٧٦٢): صحيح، و(صحيح ابن ماجة) (١٢٩١).

لەمردندایە و بابێت بۆ ئێرە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو کەسەی ناردە وە بۆلای وسڵاوی بۆ نارد و پێی فەرموو خوای گەورە ئەوەی وەری دەگرێتەوە و ئەوەی دەیباتەوە هەردوکی هی خۆیەتی و هەموو شتێك لای خوا بە وادەی دیاری کراوی خۆیەتی و تۆش ئارام بگرە و چاوەڕوانی پاداشت لە خوای گەورەبکە، ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: دووبارە کچەکەی پێغەمبەر ﷺ ناردیەوە بە شوێنی پێغەمبەردا ﷺ سوێندی لێ خوارد دەبێت هەر بێن بۆ سەردانی، پێغەمبەریش ﷺ چوو لەگەڵ سەعدی کوڕی عوبادە و موعازی کوڕی جەبەل و ئوبەی کوڕی کەعب و زیدی کوڕی سابت و کۆمەڵێك پیاوی تر، پێغەمبەری خوا ﷺ منداڵەکە کرایە باوەشی و منداڵەکە هەناسەی توند ببوو سنگی لرخەلرخی لێ دەبیسرا و لەڕۆح دەرچوندابوو، پێغەمبەر ﷺ هەر دوو چاوی پڕ بوو لە فرمێسك. سەعد وتی: ئەوە چی یە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوە بەزەییەکە خوا خستویەتیە دڵی بەندەکانیە وە خوای گەورەش بەزەیی بۆ ئەولە دەبێت کە بەزەییان هەیە بۆ بەندەکانی خودا.

وەلەو ئارامگرتنە ئارامی یعقوب ﷺ بۆ لەدەست دانی یوسفی کوڕی وەك خوای گەورە وەسف و باسی بەچاکە دەکات و دەفەرموێت :[فَهُوَ كَظِيمٌ] حەسەنی بەصری (رحمه الله) دەفەرموێت: "(الكظيم) أي:الصبور"[84] "واتە زۆر ئارامگر"، ئیبن تیمیە (رحمه الله) دەفەرموێت: "المؤمن مأمور عند المصائب أن يصبر و يسلم، وعند الذنوب أن يستغفر ويتوب، قال تعالى: ﴿ فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ ﴾ (غافر ٥٥)، فأمر الله تعالى بالصبر على المصائب والاستغفار من المعائب"[85] (بڕوادار فەرمان پێکراوە

---

(٨٤) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١١٧).

(85) أنظر: (مجموع الفتاوى) (١١/١٤٤).

له کاتی بەڵاو موسیبه‌تدا کـه ئـارامگر بێـت و گـەردن کـەچ بێـت، وەلـەکاتی گونـاه کردندا دەبێت داوای لێخۆش بوون بکات و بگەڕێتـەوه بـۆ لای خـوای پـەروەردگار، خوای گەوره دەفەرموێت: (ئەی پێغەمبەر ﷺ به ئارام و خۆڕاگربه، چونکه بەڵێن و وادەکـانی خـوا هـەر دێتـەدی، داوای لێخۆشـبوونیش بکـه بـۆ گوناهـەکانـت) خـوای پەروەردگار فەرمانی کردووه به ئارامگرتن له کاتی بەڵاو موسـیبه‌تدا وه داواکردنـی لێخۆش بوون له کاتی کردار و کەم وکوڕیەکاندا.

عەبدول ڕەحمان فەرموویەتی ئیبن عەباس ﷺ له سەفەرێکدا بوو هەواڵیان دایه قوثمـی بـرای مـردووه وه ئـەویش لەڕێگـه لایـدا و پاشـان دوو ڕکـات نوێـژی کـرد و درێـژەی دا بـه دانیـشتنی ئـەو دوو ڕکاتـه نوێـژه لـه پاشـان هەڵـسا چـو بـۆ لای ولاخەکەی و ئەم ئایەتـەی دەوتـەوه: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَعِينُواْ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾(البقرة: ١٥٣)[٨٦].(لەڕوی ناڕەحەتی و کێشەکاندا بوەستن به نوێژ خوێندن و ئارامگرتن و ئەو دوانه گەوره و گرانن تەنها بەلای ملکەچەکانەوه).

ئوم کولثومی کچی عوقبەوەسەبارەت بەڕوونکردنەوه ئەم ئایەتـه دەفـەرموێت: (واسـعينوا بالصبر والصـلاة): دەفەرموێت: (غشّيَ على عبد الرحمن بن عوف غشـيَة فظنوا أنه فاضَ نفسـهُ فيها فخرجت امرأته أم كلثوم إلى المسجد تستعينُ بمـا أُمـرتْ بـهِ مِـن الـصبر والصلاة فلما افاق قال: أغشُي عليّ آنفاً ؟ قالوا: نعم، قال: صـدقتم انهُ جاءني ملكان فقـالا لي: انطلق نحاكُمك الى العزيز ألامين، فقال ملك أخـر: أرجعـاه فـان هـذا مِمَـن كُتِبَـتْ لـه الـسعادة وهم في بطون أمهاتهم ويستمتع الله به بنوهُ ما شاء الله، فعاش بعد ذلـك شـهراً ثـم

(٨٦) أخرجـه: البيهقـي (شـعب الأيمـان) (٩٦٨٢)، وقـال الحـافظ في (الفـتح) (٢/٢٢٢): اخرجـه الطبري بإسناد حسن.

مات) [٨٧].(عبدالرحمنی کوڕی عوف ﷺ بێ هۆش کەوت وا گومانیان برد گیانی دەر چوو بێت، خێزانەکەی ئوم کەلثوم لە ماڵ دەرچوو بۆ مزگەوت تا وەکو بەوەی فرمانی پێ کراوە لە نوێژو ئارامگرتن ئەنجام بدات تا کەمێك دڵی ئارام ببێتەوە پاش کەمێك عەبدوڕحمان بەهۆش هاتەوە و وتی: ئایا لەمەو پێش من بێ هۆش کەوتم ؟ وتیان: بەڵێ. وتی: ڕاست دەکەن دوو مەلائیکە هاتن بۆ لام و بەمنیان وت: هەستە با بتبەین تا دادگاییت بکەین لای خوای و خاوەن دەسەڵات و متمانە پێکراو ڕۆیشتن، مەلائیکەیەکی تر پێمان گەیشت وتی: بیگێڕنەوە ئەمە لەو کەسانەیە کە پێشتر بەختەوەریان بۆ نوسراوە هێشتا لە سکی دایکیاندا بوون خوای گەورە تا ماوەیەکی تر منداڵەکانی بەختەوەر دەکات و خۆشحاڵ دەژین لەگەلیدا ، لەپاش ئەمە مانگێك ژیا و پاشان مود).

١٠- ئارامگرتن لەسەر قەزاو قەدەری خوای گەورە:

پێویستە لە سەرموسوڵمان گەردن کەچی تەواوی هەبێت بۆ خولو ڕازی بێت بە قەزاو قەدەری خوا هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ .. ﴾ (الطور: ٤٨). ئیبن کەثیر (رحمه الله) دەڵێت:" يقول تعالى لرسوله (ﷺ): أي كما أكرمك بما انزل إليك فاصبر على قضائه وقدره واعلم انه سُيدَ بَرُكَ بحُسن تدبيره " "خوای گەورە بە پێغەمبەری فەرموو چۆن پەروەردگارت ڕێزی لێ گرتوویت بەو پەیامەکەی

---

(٨٧) اخرجه: عبد لرزاق (المصنف) (٢٠٠٦٥) واللفظ نه، والحاكم (٢/ ٢٦٩) وصححه على شروطهما ووافقه الذهبي، و ابن سعد (٣/ ١٣٤) ، وابن بطة (الإبانة) (١٥٨٧)، والبيهقي (الشعب) (٩٦٨٤)، واللالكائي (١٢٢٠)، والدينوري في (المجالسة) (٣٧٨) وقال محققه: إسناده صحيح ، والآجري (الشريعة) (٤٧٦) ، وقال البوصيري في (مختصر الاتحاف) (٧٥٢٠): إسناده صحيح، أخرجه أيضاً الفريابي (القدر) (٤٣٤) وقال محققه: إسناده حسن والأثر صحيح.

ناردویەتی بۆت تۆش ئارامبگرە لەسەر قەزاو قەدەرکانی خواو بزانە خـوای گـەورە باشترین دۆخ و بارت لێ دێنێتە پێش"

پاشان خوای گەورە دەفەموێت: ﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾ (التغابن: ١١). أي: من أصابته مصيبة فعلم انها بقدر الله فصبر وأحتسب واستسلم لقضاء الله، هدى الله قلبه وعوضته عما فاته من الدنيا، وعما أصابه و هدى قلبه و جعل فيه يقيناً صادقاً فعلم أن ما أصابه لم يكن ليخطأه وما اخطأه لم يكن ليصيبه. ويستفاد من هذه الآية: أن الصبر على المصيبة سبب لهداية القلوب وطمأنينتها وأنها من ثواب الصابرين"(٨٨) "هەر کەسێك توشی بەلایەك ببێت وابزانێت ئەو کارە بەقەدەری خوای گەورە بووە و ئارام بگرێت و بەهیوای پاداشتەکەی بێت لای خوای گەورە و گەردن کەچ بێت بەرامبەر قەزلو قەدەرەکانی، خوای گەورە ئەو کەسە ڕێنمونی دڵی دەکات وەئەوەی لە دونیا لە دەستی چووە و توشی هاتووە بۆی قەرەبوو دەکاتەوە دڵی ڕێ نمونی دەکات، دڵنیاییکی ڕاستگۆیانەی پێ دەبەخشێ، ئەو کات دەزانێ ئەوەی توشی بووە، دەبوو هەر توش ببێت وە ئەوەشی کە توشی نەبووە دەبوو هەر توشی نەبێت، وە لەم ئایەتەدا ئەو سوودە وەردەگیرێت کە ئارامگرتن لەسەر بەلا هۆکارە بۆ هیدایەت و ڕێ نمونی دڵەکان و جێگیر بوونیان ئەمەش تەنها لەپاداشتی ئارلمگرەکانە"

پێغەمبەر ﷺ دەفەموێت: ((إن عظم الجزاءِ معَ عظم البلاءِ، وإنّ الله إذا أحب قوماً ابتلاهم فمن رضي فله الرضاء ومن سخط فله السخط))(٨٩) (گەورەیی پاداشت لەگەڵ گەورەیی بەلادایە، خوا گەر کەسانێکی خۆشی بوێت تاقیان دەکاتەوە هەر کەسێك

(88) (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (٣٢١/٦).

(٨٩) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨)، ابن ماجة (٤٠٣١)، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٤)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٥٦)، و(السلسة الصحيحة) (١٤٦).

بێت بەو بەڵایە خوا ڕازی دەکات وە هەر کەسێك ناڕازی بێت خواش ناڕازی دەکات).

پێغەمبەر ﷺ ڕوونی دەکاتەوە هەرکەسێك بەڵاکەی گەورە و توند بێت ئەو کەسە پاداشتەکەی گەورەترە، وەنیشانەی خۆشەویستی بۆ ئەو، خوا بەندەکانی توشی بەڵا دەکات تا ببێتە مایەی کە فارەت و سڕینەوەی گوناه و تاوانەکانیان لەگەڵ زیاد بوونی چاکە وە ئەجرو پاداشتەکانیان، هەر کەسێك ڕازی ببێت لە خوای پەروەردگار بەوەی بەسەری هێناوە، ئەو کەس لە لا یەنی خواوە ڕازی بوونی بۆ هەیە، وەهەر کەسێك ناڕازی ببێت بەوەی خوا بەسەری دێنێت ئەو کەسە لەلایەنی خواوە ناڕازی بوونی بۆ هەیە. ڕازی بوون و ناڕازی بوون لەلایەن خوای پەروەردگارەوە دوو سیفەتن لە سیفەتەکانی خوا پێویستە باوەڕمان پێی هەبێت کەهی خوای پەروەردگارە بەشێوەیەك بگونجێ بۆ خوای گەورە وەك باقی سیفەتەکانی تری. ڕەزا بوون لە مرۆڤدا ئەوەیە کە فرمانەکەی تەسلیم بە خوا بکات و گومانی باشی ببێ بە خوای پەروەردگار و تەماعی پاداشتی ببێت، وە نارەزایی پێ ناخۆش بوون خۆبەدەست نەدا نەبۆ فەرمانەکانی خوا وەلەم فەرموودەدا هەڕەشەیەکی توند هەیە بۆ ئەوانەی ناڕازین بە قەزاوقەدەری خوای گەورە و ئارام ناگرن لەسەر بەڵا.

١١- ئارامگرتن لەسەر بەڵا:

خوای گەورە ئارامگرتنی لە ئێمە دەوێت کاتێك توشی بەڵایەك دەبین لەوانەی کە بەندەکانی پێ تاقی دەکاتەوە هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَ ﴾ (لقمان: ١٧) (ئارام بگرە لەوەی توشت دەبێت). وە

دەفەرموێت: ﴿...وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمۡ﴾ (الحج: ٣٥). واتە: (ئەوانەی ئارامگرن لەوانەی کەتوشیان دەبێت).

وەدەفــــــەرموێت: ﴿ وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٥).(تاقیتان دەکەینەوە بە کەمێك لە ترس و بیم و برسێتی و کەم بوونی ماڵ و سامان و مردنی کەس و کارو تیاچوونی بەرو بوومی کشتوکاڵ، جا مژدە بدە بەو کەسانەی خۆگرو ئارامگرن...).

وەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((قال الله تعالى: إذا ابتليت عبدي المؤمن..فلم يشكني الى عواده أبدلْته لَحماً خيراً مِنْ لحمهِ، ودماً خيراً مِنْ دمهِ ثُمَ يَستأنِف العمل))[٩٠] (خوای گەورە دەفەرموێت: هەر کاتێك بەندەیەکی بڕوادارت دی خۆم توشی نەخۆشی و بەڵایەکم کرد ئەو سکاڵای لێ نەکردم لای ئەو کەسانەی کەسەردانی دەکەن ئەو کەسە من گۆشتەکەی بۆ دەگۆڕم بە چاکتر لە گۆشتەکەی خۆی، وە خوێنەکەی بۆ دەگۆڕم بەباشتر لە خوێنەکەی خۆی و گوناهەکانی پێشوی دەسڕمەوە لەمەو دوا کارەکانی لەسەر تۆماردەکرێت).

ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((إذا أراد الله بعبده الخير عجّل له العقوبة في الدنيا وإذا أراد بعبده الشرَّ أمسك عنه بذنبه حتى يوافى بهِ

(٩٠) أخرجه: الحاكم ٣٤٩/١ وصحّحه على شرطهما ووافقه الذهبي، البيهقي في (الكبرى) (٣٧٥/٣)–و(شعب الأيمان) (٩٩٤٣) وقال: إسناده صحيح، وقال الحافظ العراقي في تخريجه على (الأحياء) (٢٠٩/٢): أخرجه البيهقي وإسناده جيّد. وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٧٢)

يوم القيامة))[٩١] هەر کاتێك خوای گەورە ویست و ئیرادەی چاکەی بەبەندەکەی هەبێت ئەو کەسە خوای گەورە تۆڵەکەی بۆ پێش دەخات لە دونیا دا، وەهەرکاتێك خوای گەورە ویست و ئیرادەی شەڕو خراپەی بە بەندەکەی هەبێت ئەو کەسە خوای گەورە تۆڵەی بەلاو موسیبەتەکانی لێ دەگرێتەوە تاوەکو نەبێت بەکەفارەتی گوناهەکانی، دواتر بەگشت گوناهەکانیەوە و بچێتە بەردەم پەروەردگاری وتۆڵە و سزای هەموویان لەوێ وەربگرێتەوە).

پێغەمبەری خوا ﷺ لەفەرموودەیەکی تردا دەفەرموێت: ((إنَّ العبد إذا سبقت له من الله منزلة فلم يبلغها بعمل إبتلاه الله في جسده أو ماله أو في ولده ثم صبَّرهُ على ذلك حتى يُبلغه المنزلة التي سبقت له من الله عز وجل))[٩٢] (بەندە هەرکاتێك پلەو پایەیەکی بۆ دیاری کرابێت لای خوای ئەو کەسە بەچاکە کردن پێی نەگات خوای گەورە توشی بەلای دەکات لەلاشەیدا یان لە سامانیدا یان لە منداڵیدا لە پاشان خوا ئارامگری پێ دەخشێت لەسەر ئەو کارانە تا دەیگەیەنێتە ئەو پلەیەی کەپێشتر بۆی دیاری کراوە لەلایان خوای گەورەوە).

کەواتە نیشانەی چاکە ویستنی خوای پەروەردگار بەبەندەکەی ئەوەیە توشی بەلای دەکات جارێك لەنەفسی خۆیدا وە جارێك لە خێزانی و منداڵیدا وە جارێك لە ماڵ و سەروەتیدا، تا هیچی بەسەرەوە نامێنێ و لە دونیا بەبێ گوناهی دەردەچێت و دەگاتە خزمەتی خوای پەروەردگاری وە هیچ گوناهی نابێت تۆڵەی

---

(٩١) اخرجه: الترمذي (٢٣٩٦)والحاكم (٣٤٩/١) وصححه ووافقه الذهبي، واخرجه ايضاً: احمد (٨٧/٤)، وابن حبان (٢٩١١) وقال محققه شعيب الارناؤوط: إسناده صحيح، وقال الهيثمي في (المجمع) (١٠/ ١٩٢): رواه الطبراني وإسناده جيّد.

(٩٢) اخرجه: أحمد (٢٧٢/٥)، وأبو داود (٣٠٩٠)، وأبو يعلى (٩٢٣) ، وابن حبان (٢٩٠٨) ، والحاكم (٣٤٤/١) ، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٣٤٠٩).

لەسەر وەربگرێت، وە نیشانەی ویستی خراپ لەلای خوای پەروەردگار بەبەندەکانی ئەوەیە لە دونیا گوناهەکانی بەسەرەوە بهێڵێتەوە و توشی بەڵای نەکات تاببێت بە کەفارەتی گوناهەکانی و هەموو گوناهەکانی هەر بەسەرەوە دەمێنێت و بە هەموویانەوە دەچێتەو خزمەتی خوای پەروەردگار ئەو کات تۆڵەی لێ دەسێنرێتەوە وسزا دەدرێت، وەواتای (امسك عنه) لەفەرموودەی یەکەمدا ئەوەیە تۆڵەکەی دوا دەخات بۆ قیامەت، وە واتای (یوافی به) کەلەفەرموودەی دووەمدایە ئەوەیە ئەو کەسە بەگوناهەکانی یەوە دەیهێنن تالە دوا ڕۆژدا، سزای هەمووی وەربگرێت ئەم فەرموودەیەش یە ئاماژەدەکات ئەو بەڵایەی مرۆڤی پێوە گیرۆدە دەبێت، هۆکاری سڕینەوەی گوناهەکانیەتی گەر ئارامگربێت و بزانێت کە پاداشتەکەی تەنها لای پەروەردگاری یەتی).

پێغەمبەری خوا ﷺ لەفەرموودەیەکی تردا دەفەرموێت: ((...فما يبرح البلاء بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض وما عليه خطيئة))[٩٣].(... بەردەوام بەلا توشی بەندە دەبێت تاوای لێ دەکات بەسەر زەویدا بگەرێت و هیچ گوناهی بەسەرەوە نەمێنێت).

سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص ﷺدەفەرموێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ج کەسێك لەبەندەکان بەلاکەی زۆر گەورەیە؟ فەرمووی: ((أشد الناس بَلاءً الأنبياء ثم الأمثل فالأمثل يُبتلى العَبدُ على حسب دينهِ فأن كان في دينه صلباً اشتد بَلاءهُ، وإنْ كان في دينه رقه ابتلى على حسب دينه، فما يبرح البلاء بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض وما

---

(٩٣) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨)، وابن ماجة (٤٠٢٣)، واحمد(١/١٨٥)، والحاكم (٤١/١)، والدرامي (٣٢٠/٢)، البيهقي (٣٧٢/٣)، وابن حبان (٢٩٠١) وقال محققه: إسناده حسن، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٦)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٤٩)، و(السلسلة الصحيحة) (١٤٣)، و(المشكاة) (١٥٦٢)، و(صحيح الجامع) (٩٩٢).

علیه خطیئه))[٩٤] (واتـه: گـەورەترین بـەلا لـە خەڵکانـدا توشـی پێغەمبـەران دەبێـت پاشان هاو وێنەی ئەوان پاشان هاوێنەی ئەوان، مرۆڤ بە گوێرەی ئاینەکـەی توشـی بەلا دەبێت گەر ئەو کەسە لەئاینەکەیدا ڕەق وتوند و تـۆڵ بێـت، بەلاکـەی لەسـەر توند دەکرێت، وە گـەر لـە و ئاینەکەیـدا نـەرمبێت بەلاکـەی لەسـەر نـەرم دەکرێـت بـەگوێرەی ئاینەکـەی دەبێـت، و بەنـدە بـەردەوام توشـی بـەلا دەبێـت تـاوای لـێ دەکات بەسەر زەویدا بگەڕێت و هیچ گوناهێکی بەسەرەوە نەمێنێت).

لە توندترین جۆرەکانی بـەلا ئەوەیەکـە خـوای گـەورە بەندەکـەی توشـی بـەلاو ئـێش و ئـازار بکـات لەلاشـەیدا، وەك لـە چـیرۆکی ئـەیوب ﷺ دا هـاتووە ئـەو بەلایانـەش لـە چـاکەی دونیـا و قیامەتـە هـەروەك ئـەڵقی كـوڕی حـەبیب ﷺ دەفەرموێت: "أربع من أوتيهنَّ أوتي خير الدنيا والآخرة: من أوتي لسـاناً ذاكراً وقلباً شـاكراً وبدناً على البلاءِ صابراً وزوجة مؤمنة لا تبغهِ في نفسـها خوناً"[٩٥] "چوار شت هـەر کەسێك پێی ببەخشرێت ئەو کەسە چاکەی دونیـاو قیامـەتی پـێ بەخـشراوە: هـەر کەسێك زوبانێکی بەزیکرو دڵێکی بەشوکرو لاشـەیەکی بـە ئـارامگر و لەسـەر بـەلا خۆڕاگرو خێزانێکی باوەڕداری هەبێت کە خیانەت لە نەفس و مێردی و خۆی نەکات"

(٩٤) أخرجـه: الترمـذي (٢٣٩٨)، وابـن ماجـة (٤٠٢٣)، واحمـد (١/١٨٥)، والحـاكم (١/٤٨)، والدرامي (٢/٣٢٠)، والبيهقي (٣/٣٧٢)، وابن حبان (٢٩٠١) وقال محققه: إسـناده حسـن ، وصـححه الشيخ الألباني في (صحيح الترمذي) (١٩٥٦)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٤٩)، و(السلسلة الصـحيحة) (١٤٣)، و(المشكاة) (١٥٦٢)، و(صحيح الجامع) (٩٩٢).

(95) أخرجه: ابن أبي شيبة في (المصـنف) (٣٥١٤٧).

١٢- ئارامگرتن له‌سه‌ر ئارەزووه‌کانی نه‌فس:

خـوای گـه‌وره ده‌فـه‌رموێت: ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ وَنَبْلُوكُم بِٱلشَّرِّ وَٱلْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴾ (الأنبياء: ٣٥) (هه‌موو كه‌سێك ده‌بێت مردن بچێژێت ئێمه تاقیتان ده‌كه‌ینه‌وه به ناخۆشی و به‌ڵاوه به‌خێرو خۆشی، سه‌رئه‌نجام هه‌ر بۆ لای ئێمه ده‌هێنرێنه‌وه (تا پاداشتتان بده‌ینه‌وه)). وه‌خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ (طه: ١٣١).(ئه‌ی برِوادار تۆ چاوه‌كانت مه‌بڕه ئه‌و نازو نیعمه‌ته‌ی كه هه‌ندێك خه‌ڵكمان لێ به‌هره‌مه‌ند كردووه، كه جوانی و ڕازاوه‌ی ژیانی دنیایه، بۆ ئه‌وه‌ی تاقیانبكه‌ینه‌وه، بێگومان ڕزق و ڕۆزی په‌روه‌ردگارت (له به‌هه‌شتدا) چاكترو به‌رده‌وامتره).

وه‌خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ (النازعات: ٤٠ -٤١).(به‌ڵام ئه‌وه‌ی له پایه‌و شكۆی په‌روه‌ردگاری ترسابێت و حیسابی بۆ كردبێت و جڵه‌وی نه‌فسی گرتبێته‌وه له هه‌موو هه‌واو هه‌وه‌س و ئاره‌زوویه‌كی نادروست* ئه‌وانه بێگومان به‌هه‌شته جێی مانه‌وه‌و حه‌وانه‌وه‌ی).

له‌به‌ر ئه‌مه‌یش حه‌سه‌نی كوڕی صالح (رحمه الله) ده‌فه‌رموێت: له ته‌فسیری ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤) اي: (صبروا عن الدنيا)[٩٦] واته: "ئێمه ئه‌وانمان كرده پێشه‌وا وبانگخواز به‌هۆی ئارامگریانه‌وه له‌سه‌ر ئاره‌زووه‌كانی دونیا تا خه‌ڵكی ڕێنموونی بكه‌ن بۆ فه‌رمانه‌كانی ئێمه"

ئیبن قه‌یمی جه‌وزی (رحمه الله) ده‌فه‌رموێت: [..الصَّبر على الشهوة أسهل من الصبر على ما توجبه الشهوة فإنها إما أن توجب ألماً وعقوبة وإما ان تقطع لذة أكمل منها وإما ان

(٩٦) انظر: (المجالسة) للدينوري رقم (١٢١٦).

تضيع وقتا إضاعته حسرة وندامة، وإما ان تثلم عرضا توفيره انفع للعبد من ثلمه وإما ان تذهب ما بقاءوه خير له من ذهابه، وإما أن تضع قدرا اوجاهاً قيامه خيرٌ من وضعه، وإما أن تسلب نعمه بقاؤها ألذ وأطيب من قضاء الشهوة وإما ان تطرق إليه طريقاً لم يكن يجدها قبل ذلك، وإما أن تجلب هما وغماً وحزناً وخوفاً لا يقارب لذة الشهوة، وإما أن تنسي علما ذكره الذ مِنْ نيل الشهوة و إماان تشمت عدواً وتحزن ولياً، وإما ان تقطع الطريق على نعمة مقبلة، وإما ان تحدث عيباً يبقى صفة لا تزول فإن الأعمال تورث الصفات والأخلاق.

واعلم أن علاج كل علة بمضادة سببها: فيعالج حب الشهوات بالقناعة والصبر، وطول الأمل بكثرة ذكر الموت][٩٧] "ئارامگرتن لەسەر ئارەزووەکان ئاسانترە لەئارامگرتن لەسەر پێویستی یەکانی ئارەزووکان، یا ئەوەتا ئێش و ئازار تۆڵە و سزای لە دوادێت، یان ئەوەتا کات و ساتێك بەزایە دەدات دوای دەبێتە مایەی ئاخ و حەسرەت و پەشیمانی، یان ڕێز و شەرەفی کەسێك دەڕوشێنێت کە پارێزگاری کردنی باشترو بەسودترە بۆی یا ئەوەتا شتێکی لەناو دەبات کەمانەوەی بۆ ئەو بەسودترە لە ڕۆیشتنی یا ئەوەتا لەشان و شکۆ وە ڕێزی کەسێك کەم دەکاتەوە کە بەرز ڕاگرتنی باشترە بۆ ئەو لەو کارەی، یا ئەوەتا نیعمەتێك لە ناو دەبا کە مانەوەی خۆشتر و پاکتر و چاکترە لە جێ بەجێ کردنی ئارەزووەکانی، یائەوەتا چەندین ڕێگە دەگرێتە بەر بۆ گەیشتن بە ئارەزووەکە لەوەو پێش نەیگرتۆتە بەر، یا ئەوەتا غەم و خەفەت و ترس دێنێ و دەستەبەری دەکات کە لەچاو خۆشی و ئارەزووەکەدا بەرامبەر ناکرێت، یا ئەوەتا زانست و زانیاریەك لەبیر دەکات کە مانەوە و باس کردنی زۆر خۆشترە لە گەیشتن بەو ئارەزووە، یا ئەوەتا دڵی دوژمن بەخۆی خۆشی دەکات یان دۆستێکی خەفەت بار دەکات، یائەوە تا ڕێگە دەگرێت لە گەیشتن بە نیعمەت و خۆشی یەك کە مەبەستێتی یا ئەوەتا عەیبێك دێنێتەدی

(٩٧) انظر: (الفوائد) (ص: ١٣٩).

لە خۆیدا کە تاریکیەکەی بەرووخساریەوە دەمێنێت و قەد لە خاوەنە کەی لا ناچێت، چونکە کردارەکان جێگەی ڕەوشت و ئەخلاق دەگرێتەوە. بزانە چارەسەری هەموو نەخۆشیەك بە دژە هۆکارەکەی دەکرێت ئەوەتا چارەسەری خۆشەویستی ئارەزووەکان بە قەناعەت و ئارامگرتن دەکرێت، وە چارەسەری گەیشتن بە ئاواتە دوور ودرێژەکان بەباس کردن و یاد کردنی مردن دەبێت). بەهێز ترین ئارەزووەکانی دونیا ئارامگرتنە لە سەر ئافرەتان، ئەمەش ئایەتە دی تەنها بە ئارەحەتی یەکی توند و زۆر نەبێت لەبەر ئەمەشە ئیمام تاوس (رحمه الله) فەرموویەتی: لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا ﴿ ..وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا ﴾ (النساء: ٢٨) (یعني: لاصبر له عن النساء)[٩٨] واتە: "پیاو ناتوانێ ئارامگر بێت لەبەرامبەر ئافرەتاندا"

١٢- ئارامگرتن لەسەر وتەی دوژمنانی خوای گەورە ومیهرەبان:

خوای گەورە دەفەرموێت:﴿ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴾(المزمل: ١٠).

(واتە: لە بەرامبەر گوفتاری نارەوای خوا نەناسان هەردەم خۆڕاگر بەو شێوازی جوان خۆت دوورە پەرێزگرە لێ یان). ئیبن کەثیر (رحمه الله) دەفەرموێت: "قال الله تعالی لرسوله آمراً له بالصبر علی آذاهم ومبشراً علی صبره بالعاقبة والنصر والظفر"[٩٩] "خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەی دەفەرموێت و فرمانی پێ دەکات کە ئارامگربێت لەسەر ئەزیەت و وتە نابەجێکانی بێ بڕواکان، وەمژدەی پێ دەدات کە لەپاداشتی ئارامگرتنیدا پاشەڕۆژ و سەرکەوتن هەر بۆ ئەو دەبێت"

---

(٩٨) اخرجه: عبد الرزاق في (التفسير) (١/١٥٤) ، والطبري في (جامع البيان) (٥/٣٠) وصحح اسناده محقق كتاب (المجالسة) برقم (١٠٦٩).

(99) (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (٥/١٢٥)

١٤- ئارامگرتن لەسەر پارێزگاری کردنی ئاین:

ئەنەس ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((يأتي على الناس زمانٌ الصابرُ فيهم على دينهِ " كالقابض على الجمر))[١٠٠]. (زەمانێك دێت بەسەر خەڵكیدا، ئارامگر تیایاندا لەسەر ئاینەکەی وەك ئەو کەسە وایە کە پشکۆیەکی ئاگرینی بەمشت گرت بێت).

وەلەریوایەتێکی تردا... دەفەرموێت: ((...إنَّ مِنْ ورائكُمْ أيامَ الصَّبر، الصَّبر فيهن على مثل القبضِ على الجمر، للعامل فيهنَّ مثلُ أجر خمسين رجلاً يعملون بمثلِ عمله))[١٠١] (له دوای ئێوه ڕۆژانی ئارامگرتن دێت، ئارامگرتن لەو ڕۆژانەدا وەك ئەو کەسەیە پشکۆی ئاگرینی لەمیشتدا بێت، ئەو کەسەی لەو ڕۆژانەدا کاری چاکە ئەنجا بدات پاداشتی بەوێنەی پەنجا کەسە کە وەك ئەو کاردەکەن).

ئیبن مەسعوده ﷺ دەگێڕێتەوە له پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: [((إنّها ستكون بعدي اثرةٌ، وأمورٌ تنكرونها)) قالوا: يا رسول الله فما تأمرنا ؟ قال: ((تؤدون الحَقَّ الذي عَلَيكم، وتسألون الله الذي لكم))][١٠٢] (ئێوه لەدوای من بێبەش دەکرێن و چەندە ئاکاری درێو دەبینن وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەچی فەرمانمان پێ دەکەیت؟ فەرمووی: ئەرك و مەفەکانی سەر شانتان جێ بەجێ بکەن، وداوای مافەکانتان تەنها لەخوا بکەن).

---

(١٠٠) اخرجه: الترمذي (٢٢٦٠) وقال: حديث غريب، وصحّحه الشيخ الألباني في (صحيح سنن الترمذي) (١٨٨٤)، وفي (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

(١٠١) أخرجه: ابن ماجة (٤٠٤١)، وصحّحه الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٢٤٢)، وفي (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

(١٠٢) اخرجه: البخاري (٧٠٥٢)، ومسلم (١٨٤٣)، الترمذي (٢١٩٠)، واحمد(٣٨٤/١)، البيهقي(١٥٧/٨).

له ئوسەیدی کوڕی حوزەیر ﷺ دەفەرموێت: (پیاوێك له یاری دەدەران) (الأنصار) وتی: [یا رسول الله: ألا تستعملني كما استعملت فُلاناً ؟ فقال: ((إنكم ستلقون بعدي أثرةً، فاصبروا حتى تلقوني على الحوض))][١٠٣] (ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ نام خەیتە سەر ئیش و کار هەر وەك فلان کەست خستۆتە سەر ئیش وکار؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (ئێوە لە دوای منی ماف خورلو دەبن و بێ بەش دەکرێت لە مافەکانتان ئێوەش ئارام بگرن تا ئەو کاتەی دەگەنەوە بە من لەسەر حەوز).

بەڵێ هاوەڵە بەرێزەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەم کارەیان ئەنجامداوە و جێ بەجێ یان کردووە محمدی کوڕی مونکەدیر دەفەرموێت: "لما بويع ليزيد بن المعاوية ذكر ذلك لابن عمر ﷺ فقال: ان كان خيرا رضينا وان كان شرا صبرنا"[١٠٤] " "لە کاتێکدا بەیعەت درا بەیەزیدی کوڕی موعاویە ئەمە باس کرا لای عەبدوللای کوڕی عومەر ﷺ و ئەویش فەرمووی: گەر چاکە کاربێت ئەوا پێی ڕازین وە گەر خراپە کاربێت ئەوا ئارامگردەبین بەرامبەری"

١٥- ئارامگرتن ومانەوە لەسەر ڕێبازی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ:

* ئیبن مەسعود ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: ((المتمسك بسنتي عند اختلاف امتي كالقابض على الجمر))[١٠٥] (ئەوەی دەست دەگرێت بە سوننەتی منەوە لەکاتی جیاوازی ئومەتەکەم وەك ئەو کەسە وایە پشکۆی ئاگری لەناو مشتدا گرتبێت). ئیمامی (مەناوی) لە لێك دانەوە ئەم فورموودەیە

(١٠٣) اخرجه: البخاري (٣٧٩٤)، واحمد(٣/١١١)، أبو يعلى (٣٦٤٩).

(١٠٤) اخرجه: ابن ابي شيبة في (المصنف) (١١/١٠٠) ، وابن سعد في (الطبقات) (٤/٨٢) ، و الداني في (الفتن) (١٤٥): وقال محققه: اسناده صحيح.

(١٠٥) اخرجه: الحكيم في (النوادر) ، وحسنه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٩٥٧) ، و (صحيح الجامع) (٦٦٧٦).

دەڵێت:" (شبه رسول الله ﷺ المعقول بالمحسوس اي: ان الصابر على احكام الكتاب والسنة يقاسي بما يناله من الشدة والمشقة من اهل البدع والضلال مثل ما يقاسيه من ياخذ النار بيده ويقبض عليها بل ربما كان اشد، وهذا من معجزاته فانه اخبار عن غيب وقد وقع)، وقال ابو عبيد القاسم بن سلام: (المتبع للسنة كالقابض على الجمر وهو اليوم عندي أفضل من الضرب بالسيوف في سبيل الله»(١٠٦). " پێغەمبەر ﷺ تەشبیهی نەبینراوی کردووە بەشتێك كە بینراوە: ئەوە کەسەی ئارامگرە لەسەر یاساکانی قورئان و سوننەتەکانی پێغەمبەر توشی ناڕەحەتی ئازاری سەرلێ شێواوی زیادکەر لە ئاینی خوا و گومرایان دەبێت وەك ئازاری کەسێك ئاگر بەدەستی هەلگرێت لەناو مشتیدا بیگرێت یاخود لەوەش سەخت تر". ئەمەش لە موعجیزەکانی پێغەمبەری خوایە ﷺ چونکە باسکردنی شتێك کەنەبووە و دواتر هاتووە تەدی.

وە ئەبو عوبەیدی کوڕی قاسمی کوڕی سەلام دەفەرموێت: "ئەو کەسەی شوێن کەوتەی سوننەتی پێغەمبەرە ﷺ وەك ئەوە وایە کە پشکۆ و چلۆسکی ئاگرینی بەدەستەوە بێت، وە ئەو کارە ئەمڕۆ بەلای منەوە زۆر گەورەترە لەلێدانی شمشێر لە پێناوی خوای گەورەدا" وەحومەیدی دەفەرموێت:"والله لان أغزو هؤلاء الذين يردون حديث رسول الله ﷺ أحب إليّ من أن أغزو عدتهم من الأتراك"(١٠٧) "وەڵلاهی گەر غەزای ئەو کەسانە بکەم کەفەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ ڕەت دەکەنەوە لەلام خۆشەویست تر وچاکترە لەوەی کە غەزا لەگەڵ تورکەکان بکەم"

وە دەربارەی ئەم باسە دووبارە یەحیای کوڕی یەحیا دەڵێت: "الذَّبُّ عن السنة افضل من الجهاد»(١٠٨) "پارێزگاری و دیفاع کردن لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ

(١٠٦) انظر: (تاريخ بغداد) (١٢/٤١٠) ، و (تاريخ دمشق) (٤٩/٧٩).

(١٠٧) انظر: (ذم الكلام) للامام الهروي (٢٢٨).

(١٠٨) انظر: (ذم الكلام) للامام الهروي (١١١).

گەورەترە لە جیهاد وتێکوشان لەپێناوی خوادا". وەئیبن قەیم (ﷺ) دەڵێت: "الجهاد بالحجة واللسان مقدم على الجهاد بالسيف والسنان"[١٠٩] "جیهاد و تێکوشان بەبەڵگەو زوبان لە پێش ترە لەسەر جیهاد کردن بە شمشێر و رم"

* عوتبەی کوڕی عەزوان ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: [((إِنَّ مِنْ ورائكم أيامَ الصَّبر، للمتمسك فيهنّ يَومئذ بما أنتم عليه أجرُ خمسين مِنكُمْ)) قالوا: يا نبي الله أومنهم ؟ قال: ((بَلْ مِنكُمْ))][١١٠] (سات و ساڵانێکی ئارامگرتن دێت لەدوای ئێوە ئەو کەسەی لەو رۆژەدا یاساو رێبازی ئێستای ئێوە پیا دەبکات ئەوانە پاداشتی پەنجا کەس لە ئێوە یان بۆ دەنوسرێت. وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ پاداشتی پەنجا کەسی لە خۆیان ؟ فەرمووی: بەڵکو پەنجا کەس لە ئێوە). بەلام هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەسەر هاوەڵایەتیان لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ پلە وریز وپاداشتی گەورەیان لای خوا هەیە. کەهیچ موسوڵمانێك لە دوای ئەوان ناتوانێت بگاتە پلە و پایەی ئەوان و هەرکەسێك شاخێك ئاڵتون لە رێی خوادا ببەخشێت ناگاتە تەنها مشتێکی ئەوان).

وەئیمامی ئەوزاعی (ﷺ) دەفەرموێت: "اصبر نفسك على السنة وقف حيث وقف القوم وقل بما قالوا وكُف عما كفوا عنه"[١١١] (ئارامگریە لەسەر سوننەتی پێغەمبەر ﷺ وە بووەستە لەو باسانەدا کە هاوەڵان تیایدا وەستاون وەخۆت بەدوور گرە لەو باسانەی کە ئەوان خۆیانیان لێ بەدوور گرتووە).

---

(١٠٩) انظر: (شرح القصيدة النونية) (١٢/١).

(١١٠) أخرجه: الطبراني في (الكبير) (١٧ /٢٨٩)، وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

(١١١) اخرجه: البيهقي في (المدخل) (٢٣٣) ، واللالكائي في (شرح الاعتقاد) (١٥٤/١) ، والآجري في (الشريعة) (ص:٥٨)، وصحح اسناده الشيخ علي حسن في (علم اصول البدع)(ص:١٣٨)

١٦- ئارامگرتن لەسەر کوشتن و کوشتار لە پێناوی خوادا:

خـودا گـەورە ومیهرەبـات داوای ئارامگرتمـان لـێ دەکـات لـە کـاتی جیهـاد وتێکۆشاندا لە پێناو ئاینی خوا هـەروەك خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿...رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرٗا وَتَوَفَّنَا مُسۡلِمِينَ ﴾ (الأعراف: ١٢٦).(خودای ئێمە خۆگری و ئارامیمـان بەسـەردا برێژەو بە موسوڵمانێتی بمانمرێنە). ئەمـەش دوا وتـەی ئـەو سـاحیرو جادوگەرانـەی فیرعون بـوو لـە دوای تەوبـەو گەڕانـەوەیان بـۆ لای خـوادا و بـڕوا هێنانانیـان بـە پێغەمبەرایەتی (موسى و هاورون) (عليهما الصلاة والسلام).ئەمـەش وتـەی ئـەوان بـوو لەدوای هەڵواسینیان و پاشان شەهیدیان وتبان.

طەبەری (رحمه الله) دەڵێت: "قالوا:رَبَّنا انزل علينـا صـبراً يجـمـنا عـن الكفـر بـك عنـد تعذيب فرعون إيّانا واقبضنا إليك على الإسلام"[١١٢] "وتیان: ئەی خوای گەورە ئارامی و خۆ ڕاگرتنێکمان پێ ببەخشە کە دوورمان خاتەوە لە کوفر لـە کـاتی ئازاردانمـان لەلایەن فیرعەونەوە، وەگیانمان لێ بسێنەوە وبمان مرێنە لەسەر ئـاینی ئیسلام" خوای گەورە پاڵپشتی یانی کرد وبەبڕواداریەوە گەڕانەوە لای خوا.

لـە باسـی سـەربازەکانی طـالـودا دەفـەرموێت: ﴿...قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُواْ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٖ قَلِيلَةٍ غَلَبَتۡ فِئَةٗ كَثِيرَةَۢ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ٢٤٩). (ئـەوانـەی دڵنیـا بـوون کـە بـە خزمـەتـی پـەروەردگاریـان دەگـەن وتیـان: (مـەترسـن) چونکـە چـەنـدەهـا جـار دەسـتـەی کـەم، زاڵ بـوون بـەسـەر دەسـتـەی زۆردا بەفەرمانی خودا، خوای گەورەش یارو یاوەری خۆگرو ئارامگرانە).

---

(١١٢) انظر: (جامع البيان) (٦/٣٢).

لێرەدا چەندەها نموونە و فەرموودە هەن لەم باسەدا لەوانە:

{١} عائیشە (ﷺ) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((قتل الصبر لا يَمُر بذنب إلا محاه))[١١٣] (کوشتنی بە ئارامی گشت گوناهەکان دەسڕێتەوە) لێرەدا مەبەست لە کوشتنێك ئارامی تێدا بێ ئەوەیە کەسێك بەندو زنجیرکرابێت لەبەردەم خەڵکی دا پاشان لەبەر چاویاندا بکوژرێت، ئا لەم ڕووە وە زیادی کوڕی عەمر دەڵێت: "كلنا نكره الموت وألم الجراح ولكنا نتفاضل بالصبر"[١١٤] "هەموومان مردن ز ئازاری برینداربوونمان پێ ناخۆشە بەڵام جیاوازیمان هەیە لە ئارامگرتندا"

{٢} ئەبو قەتادە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: [ان رسول الله ﷺ قام فيهم، فذكر لهم ان الجهاد في سبيل الله والإيمان بالله أفضل الأعمال، فقام رجل فقال يا رسول الله، ارأيت انْ قتلت في سبيل الله، أتكفر عني خطاياي؟ فقال له رسول الله ﷺ: ((نعم انْ قتلت في سبيل الله وأنت صابر محتسب، مقبل غير مدبر)) ثم قال رسول الله ﷺ:كيف قلت؟ قال:أرايت إن قتلت في سبيل الله، أتكفر عني خطايا ى؟ فقال رسول الله ﷺ: ((نعم، ان قتلت في سبيل الله وأنت صابر محتسب مقبل غير مدبر، إلا الدَين، فإن جبريل عليه السلام قال لي ذلك))][١١٥] (پێغەمبەری خودا ﷺ لەناوماندا هەستایە سەرپێ و باسی ئەوەی بۆ کردین کە جیهاد و تێکۆشان لەڕێگەی خوادا، وەباوەڕبوون بەخوا گەورەترین کرداری چاکەیە کەمرۆڤ بیکات، پیاوێك هەستایە سەر پێ و وتی ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر لە پێناوی خوادا بکوژرێم ئایا دەبێت بەمایەی

---

(١١٣) أخرجه: البزار (١٥٤٥)، وصَّححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠١٦).

(١١٤) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٤٩).

(١١٥) أخرجهُ مسلم (١٨٨٥)، والترمذي رقم (١٧١٢) ، والنسائي (٢٤/٦)، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح النسائي) (٢٥٩٨)، و(صحيح الترمذي) (١٣٣٩)، و(الارواء) (١١٩٧).

ئـەوەی گوناهــەکانم بـسڕێتەوە ؟ پێغەمبــەری خــوا ﷺ فــەرمووی: بــەڵێ ئەگــەر بکوژرێــت لــە پێنــاوی خــوادا و ئــارامگرو خــۆڕاگر بیــت و ئومێــدی پاداشـت لای پــەروەردگارت هــەبێت و پــشت نەکەیتــە دوژمــن و لەپێشەوە بکوژرێـت. لـە پاشـان پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی چیـت وت ؟ وتـی: ئەگـەر بکـوژرێم لـە پێنـاوی خـوادا ئایـا دەبێتــە مایــەی سـڕینەوەی گوناهــەکانم ؟ پێغەمبــەر ﷺ فــەرمووی: بــەڵێ ئەگــەر بکوژرێـت لە پێناو خوادا و ئارامگربیت و ئومێدی پاداشت هەبێت لای خوا و پـشت نەکەیتە دوژمن و لەپێشەوە نەکوژێت جگە لە قــەرزار، چـونکە جبریـل ئـەمـەی پـێ ڕاگەیاندم).

﴿٣﴾ سوهەیب ﷺ دەگێڕێتەوە لـە پێغەمبـەر ﷺ کـە فەرموویـەتی: ((کـان ملـك فیمن کان قبلکم وکان له ساحر ....فأمر بالأخدود بأفواه السكك فخدت وأضـرم فیها النیران وقال: من لم یرجع عن دینه فأقحموه فیها أو قیل له اقتحم، ففعلوا، حتی جـاءت امرأة ومعها صبی فتقاعـت أن تقع فیهـا، فقـال لها الغلام: یـا أمـه اصْبری، فإنـك علـی حق))[١١٦] (لە پێش زەمانی ئێوەدا پادشـایەك سـاحیرێکی هـەبوو....هتـد. پاشـان فرمانی کرد بەهەڵکەندنی چاڵێك لە قەراغ شاردا، هەڵیان کەند و ئاگریان تێ بـەردا، و وتی: هەرکەسێك لە ئاینەکەی پەشیمان نەبووەوە بیکەنـە نـاو ئاگرەکەوە، یـان وتیان بە پادشا کەسێك وازی نەهێنا بیکەرە نـاو ئاگرەکـەوە، پادشـاش ئـەنجامی دا، تـاوەکو ئافرەتێـك هــات و منـداڵێکی لەگـەڵ بـوو تەمبـەڵی و سـستی کـرد لـە خۆفرێدانــە نــاو ئاگرەکــەوە منداڵەکــەش بــەدایکی وت ئــەی دایکــە ئــارام بگــرە، بەڕاستی لەسەر حەقی).

---

(١١٦) اخرجـه: مـسلم (٣٠٠٥)، احمـد (١٧/٦) بـرقم (٢٣٩٣) وقـال محققـه الأرنـاؤوط إسـناده صحیح، الترمذي (٣٣٤٠)، الطبراني في (الكبیر) (٧٣٢٠) ، و ابن حبان (٨٧٣) وقال محققه: إسـناده صحیح، وصححه الشیخ الألباني في: صحیح الترمذي (٢٦٦٠).

{٤}ئەبو دەرداء دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاثة يحبهم الله ويضحك اليهم ويستبشر بهم: الذي اذا انكشفت فئة قاتل وراءها بنفسه لله عز وجل فاما ان يقتل واما ان ينصره الله عز وجل ويكفيه، فيقول (اي: الله تعالى): انظروا الى عبدي هذا كيف صبر لي بنفسه...))[١١٧] (سێ کۆمەڵ هەن خوای گەورە خۆشی دەوێت پێدەکەیت بۆیان و بەمژدە دەبێت بۆیان، ئەوەی کاتێك کۆمەڵەکەی لەگۆڕەپانی جەنگدا هەڵدێن ئەو ڕانا کات و لەڕووی دوژمندا دەوستێت و بەجەنگ دێت تا دەکوژرێت یان خوای گەورە دەیپارێزێت و سەری دەخات بەسەر دوژمندا خوای گەورە دەفەرموێت: تەماشای ئەو بەندەیەم بکەن چۆن لەبەر من ئارامی گرت بەنەفسی خۆی).

{٥} عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفا ﷺ دەفەرموێت: [پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەندێ لەو ڕۆژانەی کە گەیشت بە دوژمنان چاوەڕوانی کرد تاوەکو خۆر هەندێك لایدا پاشان، هەستا لە ناو هاوەڵاندا و فەرمووی: ((يا أيها الناس لا تمنوا لقاءَ العدو واسألوا الله العافية، فإذا لقيتموهم فاصبروا، واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف)) ثم قال النبي ﷺ ((اللهم منزل الكتاب ومجري السحاب، وهازم الأحزاب اهزمهم وانصرنا عليهم))][١١٨]. (ئەی خەڵکینە ئاواتی گەیشتن بە دوژمن و ڕووبەڕووبونەوەیان مەخوازن، داوا لە خوا بکەن ساغ و سەلامەت بن کاتێکیش گەیشتن بە دوژمن ئارامگرین، و بزانن بەهەشت لە ژێر سێبەری شمشێر دایە. پاشان پێغەمبەری خوا

---

(١١٧) اخرجه: الطبراني في (الكبير) (١١٨٩١) ، وحسنه الشيخ الالباني في: (صحيح الترغيب والترهيب) (٦٢٥).

(١١٨) أخرجه: البخاري (٢٩٣٣)، ومسلم (١٧٤٢)، أبو داود (٢٦٣١)، الترمذي (١٦٧٨)، ابن ماجة (٢٧٩٦)، والبيهقي (١٥٢/٩)، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح أبي داود) (٢٢٩٠)، و(صحيح الترمذي) (١٣٧١)، و(صحيح ابن ماجة) (٢٢٥٥)، و(صحيح الجامع) (٢٧٥٠).

ﷺ فەرمووی ئەی خوای دابەزێنەری (القرآن) وەهێنەری هەور و باران، وبەزێنەری گشت گرۆهەکان بیان بەزێنە و سەرمانبخە بەسەریاندا).

ئارامگرتن هەردەم هۆکاری سەرکەوتن بووە.ئەبو ڕەبیعی کوڕی حەڕاش دەفەرموێت عومەری کوڕی خەطاب ﷺ کۆمەڵێك لە گەورە پیاوانی تیرەی بنی عەبس هاتن بۆ لای و پێی فەرموون: (.....بم کنتم تغلبون الناس؟، قالوا: بالصبر لم نلق قوماً إلاّ صبرنا لهم ما صبروا لنا.....)(١١٩) (بەچی ئێوە زاڵدەبوون و سەردەکەوتن بەسەر خەڵکیدا ؟ وتیان: بەئارامگرتن ئێمە ڕووبەڕووی هەر کولێك وەستابین تا ئەوان ئارامگربووبن لە ڕووماندا ئێمەش ئارامگربووین لە ڕووبەڕووبوونەوەیاندا).

١٧- ئارامگرتن لەسەر پێشەوا وکاربەدەستی ستەمکارو زاڵم:

ئیبن عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((من رأى من أميره شيئاً يكرهه فليصبر))(١٢٠) (هەرکەسێك لە پێشەواکەیدا شتێکی بینی کە پێی ناخۆش بوو با ئارام بگرێت). ئەنەسی کوڕی مالیك ﷺ فەرمووی گەورە پیاولنمان لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویان: ((لا تسبوا امراءكم ولا تغشوهم ولا تبغضوهم واتقوا الله واصبروا فأن الأمر قريب))(١٢١) (ئێوە جوێن مەدەن بە پێشەوایانتان و بەر چاو ڕەشیان مەکەن و فێڵیان لێ مەکەن و مەیان بوغزێنن و ڕقتان لێیان نەبێت، خواپەرست بن و ئارامگرین تاخوا کارەکان دێنێتە پێش).

---

(١١٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٩٢).

(١٢٠) اخرجه: البخاري (٧١٤٣-٧٠٥٤) ، ومسلم (١٨٤٩).

(١٢١) اخرجه: الطبراني في (الكبير) (٧٦٠٩) ، والبيهقي في (الشعب) (٧٥٢٣) ، وابن ابي عاصم في (السنة) (١٠٤٩) وقال محققه الشيخ الالباني اسناده حسن ، وابو عمر الداني في (الفتن) (١٤١) وقال محققه: اسناده صحيح.

زوبەیری کوڕی عودەی دەفەرموێت: هاتین بۆ لای ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ (فشكونا اليه ما يلقون من الحجاج فقال: ((إصبروا فإنه لايأتي عليكم عام ولا يوم إلاّ والذي بعده أشد منه حتى تلقوا ربكم)) سمعته من نبيّكم)[١٢٢] (سکالای خۆمان کرد لای ئەو سەبارەت بەو ستەم و ناڕەحتیانەی حەجاج دەیکات بەرامبەر خەڵکی. ئەنەسیش ﷺ فەرمووی: (ئارام بگرن بەڕاستی ساڵ لەدوای ساڵ و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کە دێت ناڕەحەت تر دەبێت تا دەگەنەوە بە خوای خۆتان، ئەمەشم لە پێغەمبەرەکەتان بیستووە).

بەصیری کوڕی عەمر (ﷺ) دەفەرموێت: [(أن أبا مسعود الأنصاري لما قتل عثمان ﷺ احتجب في بيته فدخلتُ عليه فسألتهُ، أو قال فسأل عن أمر الناس فقال: (عليك بالجماعة فإن الله لن يجمع أمة محمد ﷺ على ضلالة واصبر حتى يستريحَ برٌّ و يُستراح من فاجر)، ومن ذلك أيضا قول سعيد بن عبد العزيز (أذا رأيت امراً لاتستطيع تغيره فاصبر وانتظر فرج الله تعالى)][١٢٣] (ئەبو مەسعودی ئەنصاری لەکاتێکا عوسمان ﷺ کوژرا لەماڵەکەی خۆیدا خۆی شاردەوە و چومە لای و پرسیارم لێ کرد یان وتی پرسیاریان لێ کرد دەربارەی کاروباری خەڵکی ئەویش وتی: هەمیشە لەگەڵ کۆمەڵدا بەو تاک مەکەوە بەڕاستی خوای گەورە ئومەتی پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر گومڕایی کۆناکاتەوە، ئارام بگرە تا وەکو چاکەکار پشوو دەدات لەدەستی وخراپکاریش خەڵکان لەدەستی ڕزگاری دەبێت).

وەلەم بارەیەوە دووبارە سەعیدی کوڕی عەبدول عەزیز (ﷺ) دەفەرموێت: "هەرکاتێك فرمان کارێکت بینی و نەت توانی بیگۆڕی ئارام بگرە و چاوەڕوانی کرانەوەی قاپی خۆشی و فەرەحی خوای گەورەبکە"

(١٢٢) أخرجه: البخاري (٨٩/٨) في كتاب الفتن ، وأحمد في (المسند) (١٢٨١٧) واللفظ له.

(١٢٣) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(١٠) و(٨٧).

وە ئیمام ئەحمەد دەربارەی ئارامگرتن بەدەست کار بەدەستانەوە و بێ فرمانی نەکردنیان دەفەرموێت: "الصبرُ علی ما نحن فیه خیرٌ من الفتنة"[١٢٤] "ئارامگرتن لەوحاڵەی کە ئێمەی تێدایە چاکترە لە بەڵاو ناخۆشی و کارەسات) هەر کاتێك موسوڵمان ئەوەی کرد خوای گەورە پاداشتی دەداتەوە وشکۆداری دەکات بە هۆی ئەو زوڵم و زۆرەی کە لێی دەکرێت"

ئەبو کەبش ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاث أُقسم عَلیهن وأُحدثکم حدیثاً فاحفظوه: ((ما نقص مال عبد من صدقة، ولاظُلم عبد مظلمةً صَبر علیها الآزاده الله عزاً......))[١٢٥] (سێ شت سوێندی لەسەر دەخۆم و بۆتانی باس دەکەم لەبەری کەن: ماڵ و سەروەتی مرۆڤ بەخێر و چاکە کەم ناکات، هەر بەندەیەك هەر جۆرە ستەمێکی لێ بکرێت بەڵام ئەو ئارامگربێت خوای گەورە لەسەر ئەو کارەی زیاتر سەربەز و شکۆدار تری دەکات....).

پێویستە لەسەر موسوڵمان دووربکەوێتەوە و تێکەڵاوی ستەمکار و خراپەکار نەکات بائارام بگرێت لەسەر کەنارگرتن و خۆدوورخستنەوە لێ یان مەگەر بەرژەوەندی و قازانجێکی شەرعی لەتێکەڵا وبوونیاندا هەبێت، وە یەحیای کوڕی موعاز (رحمه الله) (وهو من تبع الأتباع) دەفەرموێت: (الصبر "علی الخلوة من علامة الإخلاص"[١٢٦] "ئارامگرتن لەسەرکەنارگیری و گۆشەگیری لە نیشانەی دڵسۆزی و نیەت پاکی یە"

---

(124) أخرجه: الخلال (السنة) (١٣٢/١) وصحح إسناده: عبد الله برجس في (الأمر بلزوم جماعة المسلمين) (ص: ٧٩).

(١٢٥) أخرجه: احمد (٢٣١/٤) ، والترمذي (٢٣٢٥) ، وابن ماجة (٤٢٢٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الترغيب) (١٤).

(١٢٦) انظر: (سير السلف الصالحين) للامام ابي الفضل الاصبهاني (١٢٠٣/٣) ، و (طبقات الصوفية) للسلمي (ص: ١٩٠).

١٨- ئارامگرتن لەکاتی توڕەبووندا:

ئەبو هورەیرە دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((لَيس الشديد بالصرعة، إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب))[١٢٧]. (بەهێز و بەتوانا ئەوە نیە کەخەڵکی دەدا بە زەویدا، بەڵکو بەهێز و بەتوانا ئەوەیە کەخۆی بۆ بگیرێت لەکاتی توڕەبووندا).

سولەیمان کوڕی سورد ﷺ دەفەرموێت كنت جالساً مع النبي ﷺ ورجلان يستبان وأحدهما قد إحمرَّ وجهه، وانتفخت أوداجه، فقال رسول الله ﷺ: ((إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه ما يجد لو قال:أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه ما يجد)) فقالوا له: ان النبي ﷺ قال: ((تعوذ بالله من الشيطان الرجيم))[١٢٨]. (من دانیشتبووم لەخزمەت پێغەمبەردا ﷺ، دوو پیاو دەمەقاڵەیان بوو یەکێکیان دەم و چاوی سور هەڵگەڕا بوو وە دەمارەکانی لاملی گرژبوو بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (من وشەیەك دەزانم گەر بیڵێت ئەو توڕەیی یەی نامێنێت گەر بڵێت پەنادەگرم بەخوا لەشەیتانی ڕەجم کراو، ئەو کات ئەو توڕەیی یەی کەهەیەتی نامێنێت دواجار بە کابرا یان وت: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: پەنا بگرە بەخوا لەشەیتانی ڕەجم کراو).

* موعازی کوڕی ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((مَنْ كَظم غيضاً وهو قادر على أنْ ينفذه دعاه الله سبحانه على رؤوس الخلائق يوم القيامة حتى يُخيره من الحور العين ما شاء))[١٢٩] (هەر کەسێك خەشم و ڕق و قینی خۆی

(١٢٧) اخرجه: احمد (٢/٢٣٦) ، والبخاري (٨/٥٢) ، ومسلم (٢٦٠٩).

(١٢٨) اخرجه: احمد (٦/٣٩٤) ، والبخاري (٦١١٥) ، ومسلم (٢٦١٠) ، وابو داود (٤٧٨١).

(١٢٩) اخرجه: ابن ماجة (٤١٨٦) ، والترمذي (٢٤٩٣) ، وحسنه الشيخ الالباني في (صحيح ابن ماجة) (٣٣٧٥) ، و (صحيح الجامع) (٦٥٢٢).

بخواتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا توانای هەبێت جێبەجێی بکات، لە ڕۆژی قیامەتدا خوای گەورە بانگی دەکات لە پێش چاوی هەموو دروست کراوەکاندا تا سەر پشکی بکات کام لە حۆریەکان هەڵبژێرێت بە ویستی و ئارەزووی خۆی).

وە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی بە ئەشەجی کوڕی عەبدول قەیسی رضي الله عنه فەرموو: ((ان فيكَ خصلتين يحبهما الله:الحلم والأناة))[١٣٠]. (دوو ڕەوشتی جوان لە تۆدا هەیە خوای پەروەردگار خۆشیانی دەوێت، لەسەر خۆیی و ئارامگرتن وەهەڵنەچوون).

برای بەڕێزم بەڕاستی توڕەیی دەرد و نەخۆشی یەکە لە نەخۆشی یەکان، و توڕەیی گڕێکی بڵێسە و کڵپەیەکی ئاگرینە، ئادەمیزاد لەکاتی توڕەیدا ڕەگێك و ڕەوشتێکی شەیتانانەی تیدا دێتە دی و کرداری شەیتانی ئەنجام دەدات، لە هۆکارەکانی توڕە بوون، لە خۆڕازی بوون، وگاڵتە کردن، وڕژایەتی، وناپاکی و وخیانەت، وهەڵپەکردن بۆ بەدەست هێنانی ماڵی زیادەو پلەو پایەی بەرز، ئەم ڕەوشتانە خراپ و کەم بایەخ و لۆمەکراون لەڕووی شەرعەوە، پێویستە گشت کەسێك ڕێگری لەم ڕەوشتە خراپانە بکات بەوشتانەی کە پێچەوانە یانن و پێویستە هۆکارەکانی دروست بوونی توڕەبوون نەهێڵێت و ئەو هۆکارەکانی ئارامگرتن لەسەر هەموو جۆرەکانی بەڵاو نەهامەتی پیادە بکات.

وە چارەسەری توڕەیی، بە دوو ڕێگە دەبێت:

یەکەم: بە خۆپاراستن، ئەمەش دێتە دی بە خۆ پاراستن لە هۆکارەکانی توڕەیی بوون لەو هۆکارانەش: خۆ بەزلزانین و لە خۆ ڕازی بوون، وەشانازی

(١٣٠) اخرجه: مسلم (٢٠١١) ، وابو داود (٥٢٢٥) ، و الترمذي (٢٠٩٧) ، وابن ماجة (٤١٨٨)، وانظر (صحيح الترمذي) (٦١٣٦).

کردن و هەڵپەکردنێکی نا پەسەند، وە گاڵتەو گەپێك کە جێگەی خۆی نەبێت، وەهاو وێنەی ئەوانە.

دووەم: چارەسەرکردنی دوای کەوتنە ناو تووڕەبوونەوە، ئەویش بە کورتی لەچوار شت دایە:

١- پەنا گرتن بە خوای گەورە و میهرەبان لە شەیتانی ڕەجم کراو.

٢- دەست نوێژ گرتن.

٣- گۆڕانکاری کردن لەو شێوازەی کە لەکاتی تووڕەبووندا هەیە، گەر بەپێوەبووی دانیشە، وەگەر دانیشتبووی پاڵ بدە بدەرەوە وەگەر لە ماڵ بوی بچۆدەرەوە، وەیان خۆت بگرە وهیچ مەڵێ وەك لە فەرموودەکەدا هاتووە: ((إذا غضبت فاسكت))[١٣١] (هەر کاتێك تووڕەبووی بێ دەنگ بە) وەجگە لەمانە چەندین ڕێ و شوێنی تر هەیە.

٤- ئەو پاداشتانە بخەرە پێش چاوی خۆت کە پێت دەبەخشرێت لەسەر تووڕەنەبوونت کە بۆت ئامادەکراوە تۆڵە و سزایانەش بخەرە پێش چاوی خۆت کە بۆت ئامادەکراوە لەسەر تووڕەبوونت وە بزانە لەوکاتەدا لێت بەتووڕەیە)[١٣٢].

١٩- ئارامگرتن لەکاتی ئاژاوە و نەچوونە ناویدا:

ئەبو زەڕ ﷺ دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: ((يا اباذر)) قلت: لبيك يارسول الله وسعديك، قال: ((كيف أنت إذا أصاب الناس موت يكون البيت (اي: القبر) فيه بالوصيف [أي: العبد والأمة])) ؟ قلت: الله ورسوله اعلم. قال: ((عليك بالصبر))

(١٣١) انظر: (صحيح الادب المفرد) رقم (٦٩٣).

(١٣٢) انظر: (مختصر منهاج القاصدين)(ص:١٧٨-١٨٤) ، و (آفات اللسان)(ص:١١٠-١١٢)، و (الحكمة في الدعوة الى الله) (ص:٦٤-٦٦).

أو قال ((تصبر)) وفي رواية: ((أولا أدلك على خير من ذلك: تصبر حتى تلقاني)) ثم قال لي: ((يا أبا ذر))؟ قلت لبيك وسعديك، قال: ((كيف أنت إذا رايت أحجار الزيت (وهو مكان قرب المدينة) قد غرقت بالدم))؟ قلت: ماخار الله لي ورسوله، قال: ((عليك بما أنت منه)) قلت: يارسول الله افلا آخذ سيفي واضعه على عاتقي ؟ قال ((شاركت القوم إذن)) قلت: فما تأمرني ؟ قال: ((تلزم بيتك)) قلت: فان دخل عليَّ بيتي ؟ قال: ((فان خشيت أن يبهرك شعاع السيف فألقِ ثوبك على وجهك يَبُؤ بإثمك وإثمه))(١٣٣) (ئەی ئەبو زەڕ وتم فەرموو ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەر کامەران بیت فەرمووی: (تۆ چۆن دەبیت کاتێك خەڵکی مردنێکیان توش دەبێت گۆڕ تیایدا بەکۆیلە و خزمەتکار دەگۆڕدرێتەوە؟ وتم: خواو پێغەمبەری خوا زاناترن. فەرمووی ئارام بگرە وە لەڕیوایەتێکی تردا فەرمووی: ئاگادارت بکەمەوە لەوە چاکتر چیە تۆ ئارام بگرە تا دەگەیتەوە بەمن، لەپاشان پێی فەرمووم ئەی ئەبا زەڕ؟ وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کامەران بیت تۆ چۆن دەبیت کاتێك کە ئەحجارو زەیت(کە شوێنێکی نزیکە لە مەدینە) نوقم ببێت لە خوێندا؟ وتم خواو پێغەمبەری خوا چ چاکە ئەوەم بۆ بکەن، فەرمووی ئاگاداری ئەوەبە کە پێشتر لەسەری بووی (کە ئارامگرتنە)، وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا شمشێرەکەم هەڵنەگرم و لەسەر شانم دایبنێم ؟ فەرمووی: (کەواتە:بەشداری ئەوانت) کرد وتم تۆ فرمانم بەچی پێ دەکەیت؟ فەرمووی: (کەنار گربە لە ماڵەکەی خۆتدا) وتم ئەی گەر یەکێك لەوانە هاتە ناو ماڵەکەمەوە ؟ فەرمووی: ئەگەر ترسایت تیشکی شمشێرەکەی ئاوی چاوت بەرێ و بتۆقێت تۆ

---

(١٣٣) اخرجه: احمد (٢١٣٢٥) وقال محققه: إسناده صحيح على شرط مسلم ورواه برقم (٢١٥٥٨)، و أبو داوود (٤٢٦١)، وابن ماجة (٣٩٥٨)، وصححه الشيخ الالباني في (الارواء) (٢٤٥١)، و (صحيح ابن ماجة) (٣١٩٥)، و (صحيح ابي داوود) (٣٥٨٣).

پۆشاکەکەت بدە بەسەر دەم و چاوتدا تا ئەو گوناهبار ببێت و گوناهەکانی تۆش لەگەردنی ئەو بێت).

وە دەربارەی ئەم باسەش ئەبو دەرداء ﷺ دەفەرموێت: ((إنه ستكون أمور تنكروها، فعليكم فيها بالصبر، صبرٌ كقبض على الجمر ولاتقولوا (نُغيِّر) حتى يكون الله يغير))[134]. (لەمەودوا چەندەها کار دێتە پێش کە ئێوە بەلاتانەوە نا پەسەند دەبێت، ئێوە لەوکاتەدا ئارام بگرن، ئارامگرتنێك وەك چلۆسکی ئاگر بەدەستەوە گرتنە ئێمە، نەڵێن دەیگۆڕین تا خوای گەورە خۆی دەیگۆڕێت.

٢٠- ئارامگرتن لەسەر گەڕان بەدوای زانستدا:

پێویستە لەسەر خوازیاری زانست ئارام بگریت لەسەر گەڕان بەدوای زانست و فێربووندا، کەسێك بەشەعبی (رحمه الله) وت: "من اين لك هذا العلم كله ؟ قال: بنفي الاعتماد، والسير في البلاد، وصبر كصبر الجماد، وبكور كبكور الغراب"[135] "تۆ لە کوێ ئەم هەموو زانست و زانیاریەت هێنا ؟ وتی بە پشت نەبەستن بە هیچ کەسێك، وە بەگەڕان لە شارەکاندا، وەبەئارامگرتن وەك ئارامی بێ گیان و بەرد، وەبە زوو هەستان و دەرچوون وەك هەستانی قەلەڕەش"

وە ئیمامی شافعی (رحمه الله) دەفەرموێت: (حق على طلبة العلم بلوغ غاية جهدهم في الاستكثار من العلم والصبر على كل عارض دون طلبه وقال: لا يُدرك العلم إلا بالصبر على الذل)[136]. (پێویستە خوازیارانی زانست ئەو پەڕی هەوڵ و کۆششی خۆیان بکەن بۆ زۆر بەدەست هێنانی زانست و ئارامگرتن لەسەر ئەو هەموو لەمپەرانەی دەبنە

---

(١٣٤) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٥٢).

(١٣٥) انظر: (تذكرة الحفاظ) (٨١/١).

(١٣٦) انظر: (المجموع) (المقدمة) (٣٠/١).

ڕێگر لە فێربوونی زانست و زانیاریدا، وەفەرمووی زانست بەدەست نایەت تەنها بە ئارامگرتن لەسەر بێ دەسەلاتی و کەساسی بەدەست دێت دەفەرمووی:

اصبر على مُرّ الجفا من معلم — فان رسوب العلم في نفراته
ومن لم يَذُق ذُلَ التعلم ساعة — تَجرّع ذُلَ الجهل طوال حياته[١٣٧]

واتە: ئارامگرە لەسەر تاڵی گوێ پێنەدانی مامۆستا چونکە نەمانی زانست لە دوور کەوتنەوەدایە لە مامۆستا وزانست هەرکەسێك ساتی کەساسی فێربوونی زانست نەچێژێ دەبێت تاڵی کەساسی نەزانین بەدرێژای ژیانی بچێژێت.

ئێمە ئامۆژگاریەکی گەورە وەردەگرین لە چیرۆکی پێغەمبەر ﷺ موسی ﷺ لە کاتێکدا داوای لە خضر کرد کە فێری بکات لەوە زانیاریانەی کە خوای گەورە فێری خضری کردبووە، لە فەرموودەکەدا داهاتووە کە پێغەمبەر موسی ﷺ گەیشت بە خضر و پرسیاری لێ کرد ((جئت لتعلّمني مما عُلّمت رُشدا، قال الخضر: انك لن تستطيع معي صبرا، وكيف تصبر على مالم تحط به خبرا، شيء أُمِرتُ به انْ اَفعَلَه إذا رأيتَهُ لَم تصبرْ.... (وفي نهاية الحديث): يقول رسول الله ﷺ: ((يرحم الله موسى لوددت انه كان صبر حتى يَقُصُّ علينا من اخبارهما))[١٣٨] (هاتووم تا فێرم بکەیت لەوە زانیاریانەی کە خوا فێری کردوویت، خضر فەرمووی تۆ ناتوانی لەگەڵمدا خۆڕاگر و ئارامگر بیت، چۆن ئارام دەگریت لەسەر ئەو شتەی کە زانیاری یەکی تەواوت نیە بەسەریدا، چەندەها کار فەرمانم پێ کراوە بیکەم گەر جێ بەجێ ی کەم و بیبینی تۆئارام ناگریت.... لە کۆتایی فەرموودەکەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: (ڕەحمەتی خوا لە موسی بێت خۆزگە ئارامی بگرتایە تاوەکو هەواڵ و زانیاری

---

(١٣٧) لنظر: (ديوان الشافعي) (ص/١٦).

(١٣٨) اخرجه: البخاري (٦١١٣) ، ومسلم (٦١١٥).

یەکانیان بۆ ئێمە باس بکردایە). وە لەڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت ((رحمة الله علینا وعلی موسی لو صبر لرأی من صاحبه العجب))(١٣٩). (ڕەحمەتی خوا ئێمەو موسی بێت ئەگەر ئارامی بگرتایە ئەوا شتی زیاتر سەر سوڕهێنەر لە هاوەڵەکەی دەبینا).

٢١- ئارامگرتن لەسەر ئازاری دراوسێ:

ئەبو زەڕ ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاثة يحبهم الله... والرجل يكون له الجار يؤذيه جاره، فيصبر على اذاه حتى يُفرِّق بينهما موت او ظعن))(١٤٠) (سێ کۆمەڵ هەن خوای گەورە خۆشیانی دەوێت... وەپیاوێك دراوسێ یەکی هەبێت کە ئازاری بدات و ئەو ئارام بگرێت لەسەری تاوەکو جودایی دەکەوێتە نێوانیان بە هۆی مردن یان کۆچ کردنەوە)، لە ڕیوایەتێکی تردا: ((ان الله عزوجل يحب ثلاثة...... ورجل كان له جار سوء يؤذيه فيصبر على أذاهُ [ويحتسبه] حتى يكفيه الله إيّاهُ بحياةٍ أو موتٍ [أو حادثٍ]))(١٤١) (خوای گەورە سێ کۆمەڵی خۆش دەوێت.. لەوانە وەپیاوێك دراوسێ یەکی خراپی هەبێت و ئازاری بدات بەڵام ئەو ئارام بگرێت لەسەری، وەچاوەڕێ پاداشتەکەی بێت لای خوای گەورە تا خوای گەورە ڕزگاری دەکات لەو کەسە بە ژیان بێت یان بە مردن بێت یان بەڕووداوێك بێت).

---

(١٣٩) اخرجه: الطبري في (جامع البيان) (١٧٥١٣) ، والحاكم في (المستدك) (٤١٤٩) ، و صححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (٣٥٠١).

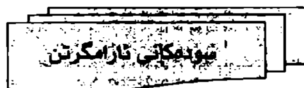
(١٤٠) اخرجه: احمد (١٥١/٥) ، وابن ابي شيبة (٣٠٢/٥) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (٣٠٧٤٢) ، و(المشكاة)(١٩٢٢).

(١٤١) اخرجه: الحاكم في (المستدرك) (٨٩/٢) وصححه على شرط مسلم ووافقه الذهبي ، والطحاوي في (مشكل الاثار) (١٨/٤) ، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٢٥٦٩).

طەحاوی (رحمه الله) لە لێك دانەوەی مانای ئەم فەرموودەیە دا دەفەرموێت:
"فتأملنا هذا الحديث من الصبر على الجار السوء فوجدنا من حق الجار على جاره اكرامه إيّاه، فاذا منعه وخلطه باذاه إيّاه وصبر على ذلك واحتسبه كان لي حكم من غلب على حق له فاحتسبه، ومن كان كذلك أحبَّهُ الله عز و جل لأنهُ مِن أهل طاعته والتمسك بما امر به"[١٤٢]

"وردبوینەوە لەم فەرموودەیەدا کەباس لە ئارامگرتن دەکات لەسەر دراوسێی خراپ لە ئەنجامدا ئەوەمان بۆ دەرکەوت یەکێك لەمافەکانی دراوسێ بەسەر دراوسێکەیەوە ئەوەیە کەرێزی لێ بگرێت، هەر کاتێك ئەو کەسەش بە ئازار ئەبوو بەرامبەر دراوسێ خراپەکەی و ئارامی گرت لەسەری و ئومێدی پاداشتی لای خوای پەروەردگاری هەبوو، ئەو کات ئەو کەسە وەك یەك وایە کە مافی هەبێت بەسەر بەرامبەرەکەی، بەلام بەرامبەرەکەی ئەو مافەی لێ قەدەغە بکات، هەر کەسێك بەم شێوەیە ڕەفتار بکات خوای گەورە خۆشی دەوێت چونکە لەو کەسانەیە کە گوێ ڕایەڵی ئەون و دەستیان گرتووە بەوەی کە فرمانیان پێ کراوە"

(١٤٢) انظر: (مشكل الآثار) للطحاوي (١٨/٤).

١- ئارامگران پاداشتی هەرە گەورەیان بۆ دەستەبەرە:

خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُواْ وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ (القصص: ٥٤).(ئەوانە دووجار پاداشتیان پێدەدرێت بە هۆی خۆگری و ئارام گرتنەوە، بە چاکەش بەرهەڵستی خراپە دەکەن. ئەوانە هەروەها لەو ڕزق و ڕۆزیەی کە پێمانداون دەبەخشن) .

خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿ ...وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓاْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴾ (النحل: ٩٦).(...پاداشتی ئارامگران دەدەینەوە بە چاکتر لە کردەوەکانی خۆیان). وە خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿ ...إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠) (بەڕاستی تەنها خۆگران پاداشتیان بێ سنوور و بێ ئەندازەیە).

لە ڕیوایەتێکدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمویت: ((ما أعطي أحدٌ عطاءً خيراً وأوسع من الصبر)).[١٤٣] (هیچ کەسێك خەلاَت نەکراوە بە خەلاَتێك چاکتر و فراوان تر بێت لە ئارامگرتن). وەهەروەها دەفەرمویت: ((إنَّ عِظم الجزاءِ مع عِظمِ البلاء، وأنَّ الله تعالى إذا أحبَّ قوماً ابتلاهم، فمن رضي فله الرِّضا، ومن سَخِط فله السُّخط))[١٤٤] (پاداشتی گەورەی لەگەڵ بەلا و موسیبەتی گەورە دایە، وەخوای گەورە هەر کەسانێکی خۆی خۆش ویست توشی ناڕەحەتیان و بەلا و موسیبەتی دەکات، هەر

(143) أخرجه البخاري (٦٤٧٠)، و مسلم (١٠٥٣).

(١٤٤) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨) وقال: حديثٌ حسن ، و ابن ماجة (٤٠٣١)، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٤)، (صحيح ابن ماجة)، رقم (٣٢٥٦)، و(السلسلة الصحيحة) (١٤٦).

کەسێ بەو بەڵایە ڕازی بێت ئەو کەسە ڕازی بوونی خوای بۆ هەیە، وە هەرکەسێکی ناڕازی بێت بەو بەڵایە ئەو کەسە ناڕازی بوونی خوای گەورەیی بۆ هەیە).

سوفیانی سەوری (رحمه الله) دەفەرمویت: "انما الاجر علی قدر الصبر"[١٤٥] (پاداشت ئەندازەی ئارامگرتنە).

وە سولەیمانی کوڕی قاسم (رحمه الله) دەفەرمویت: [کل عمل یعرف ثوابه إلاّ الصبر قال الله تعالی﴿ ...إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠) قال کالماء المنهمر][١٤٦] (هەموو کردارێك پاداشتەکەی دەزانرێت جگە لە ئارامگرتن). خوای گەورە دەفەرمویت (تەنها خۆگران پاداشتیان بێ سنوور و بێ ئەندازەیە). فەرمووی: (پاداشتەکەیان وەك بارانی بەخوڕەم وایە).

٢- ئارامگران دەگەن بە پلە و پایەی سەرکەوتووان و ڕزگاربووان:

خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (آل عمران: ٢٠٠) (ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆگربن و خۆڕاگربی ئارامگریی بەسەر خۆتاندا بهێنن، نەبەزن لە خۆگری و مانەوەتان لە سەنگەردا، هەوڵ بدەن هەمیشە لە سەنگەری خەبات و کۆششدا بن، لە خوا بترسن و پارێزکاربن بۆ ئەوەی سەرفرازیی (هەمیشەیی) بەدەست بهێنن) . (خوای گەورە ڕزگاری لەم ئایەتەدا پەیوەست کردووە بە کۆمەڵێك کردارەوە).

(١٤٥) انظر: (سیر السلف الصالحین) للامام الاصبهاني (٣/١٠٠٥).

(١٤٦) انظر: کتاب (الصبر) لابن أبي الدنیا (٢٠)، و(عدة الصابرین وذخیرة الشاکرین) لابن القیم (ص: ٦٩).

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرموێت: [وَعلَّمَ سبحانه عبادَه كيفية الحرب والجهاد فجمعها لهم في أربع كلمات لا يتم أمر هذا الجهاد إلا بهذا الأمور الأربعة:

فلا يتم الجهاد إلا بمصابرة العدو، وهي مقاومته ومنازلته، فإذا صابر عدوه احتاج إلى أمر آخر وهي المرابطة وهي لزوم ثغر القلب وحراسته لئلا يدخل منه العدو، ولزوم ثغر العين والأذن واللسان والبطن واليد والرجل، فالمرابطة لزوم هذه الثغور، ولا يخلي مكانها فيصادف العدو الثغر خالياً فيدخل منه ... وجماع هذه الثلاثة وعمودها الذي تقوم به هو تقوى الله تعالى، فلا ينفع الصبر ولا المصابرة ولا المرابطة إلاّ بالتقوى ولا تقوم التقوى إلا على ساق الصبر][١٤٧] "خوای گەورە بەندەکانی فێری چۆنێتی خەبات و تێکۆشان کردووە لە چوار وشەدا کۆی کردۆتەوە، وەجیهاد کردن نایەتەدی بەبێ ئەم چوار کردارە نەبێت جیهاد و تێکۆشان لە پێناوی خوادا کامڵ و تەواو نابێت تەنها بەئارامگرتن و خۆڕاگری نەبێت بەرامبەر بە دوژمن، ئەویش بەبەرەنگاری و بەرگری کردن و جەنگ کردن دەبێت، هەرکاتێك لەڕووی دوژمنەکەی ئارامگربوو پێویستی بە فرمانێکی تر دەبێت ئەویش پابەند بوونە بە جێگەی پاسەوانی و چاودێری تا دوژمن نەیەتە ناوەوە لەکاتی جەنگا لەپێناوی خوای پەروەردگاردا، وە پابەند بوونی چاو و گوێ و زوبان و دەست و پێ و سکە تاوەکو کەلێنێك بەدیار نەکەوێت لەو حەواس و ئەندامانی جەستەی غافڵ نەبێت و شوێنەکەی چۆڵ نەکات نەوەك لەو کەلێنانەوە بچێتە ژوورەوە.... وە کۆکەرەوەی ئەم سێ خاڵە وە ئەو کۆڵەکەیەی کە لەسەری ڕاوەستاوە بریتیە لە تەقوای خوای گەورە، وە ئارامگرتن و بەرگری و جەنگ کردن و تێکۆشان و ئێشك گرتن لە پێناوی خوا تەنها بە تەقوا و خوا ناسی دەبێت وەتەقواش ڕاناوەستێ تەنها لەسەر قەدی ئارامگرتن نەبێت"

---

(١٤٧) انظر: (الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي) (ص: ١١٣).

٣- ئارامگران دەگەن بەو پایەی پێشەوایان:

خوای گەورە ستایشی ئارامگران دەکات و ئەوانی کردووەتە پێشەوای خەڵکی بۆ ڕێگەی خواناسی و چاکە کاری خوای گەورە لەبارەی بەنی ئیسرائیلەوە دەفەرموێت: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤). (پاشان کە نەوەی ئیسرائیل خۆگری و ئارامیان کردە پیشەیان کردمانن بە پێشەواو دەسەڵاتمان پێبەخشین، ئەو کاتە دڵنیایی و بڕوایەکی تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانی ئێمە (شایستەی ئەو ڕێزە بوون).

خوای گەورە باسی ئارامگرتن و خۆڕاگری پێغەمبەران دەکات سەلات و سەلامی خوایان لێبێت و دەفەرموێت: ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ (الأنبياء: ٨٥) ﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ... ﴾ (الأحقاف: ٣٥) (ئەی پێغەمبەر ﷺ دان بەخۆدا بگرەو خۆڕاگربە، هەروەکو و پێغەمبەرانی خاوەن وستی بەهێز خۆڕاگر بوون...). کەوا بوو بە ئارامگرتن و دڵنیا بوون لەبەڵێنەکانی خواو پێغەمبەر ﷺ دەگەیت بەپلەی پێشەوایی لە ئایندا.

ڕێگەی خواناسی کەسانی ئارەزووباز و گومڕا و بەگومانەکان لێ دوورن تەنها ئارامگران وبڕوادارانی لەسەر دەڕۆن و بەردەوام دەبن وئەوان وەك چاو ساغ و ڕێ نیشاندەر وان).

٤- ئارامگران خوای گەورەیان لەگەڵدایە:

ئارامگران زیاد لەوەش پشت گیری دەکرێن خوای گەورەش لەگەڵیاندایە، خوای گەورە لە دوو جێگەدا دەفەرموێت: ﴿ ...إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ (الأنفال: ٤٦)

وەخوای گەورە دەفەرمویت ﴿ ...إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٣). (خودا لەگەڵ ئارامگرانە).

ئەبو عەلی دەقاق دەفەرمویت: "فاز الصابرون بعز الدارين لأنهم نالوا من الله معيتهُ"(١٤٨) "ئارامگران سەرکەوتوون بە پایەبەرزی و گەورەیی دونیا و قیامەت چونکە ئەوان لەلایەن پەروەردگارەوە گەیشتوون بەوە پلەیەی کە هەردەم خوایان لەگەڵە دایە"

٥- ئارامگران خاوەنی موژدەی هەرە گەورەن:

خوای گەورە سێ کاری کۆی کردۆتەوە بۆ ئارامگران کە بۆ هیچ کەسێکی تری کۆنەکردۆتەوە جگە لەوان، ئەویش سەڵەوات دانی خوای پەروەردگارە لەسەر ئەوان، وە رەحمەت و بەزەیی خوای گەورەیە بۆ ئەوان، وەرێنموونی کردن و هیدایەتی خوایە بۆ ئەوان وەك خوای گەورە دەفەرمویت: ﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴾ (البقرة: ١٥٥ - ١٥٧). (سوێند بەخوا تاقیتان دەکەینەوە بە کەمێك لە ترس و بیم و برسێتی و کەم بوونی ماڵ و سامان و مردنی کەس و کارو تیاچوونی بەرو بوومی کشتوکاڵ، جا مژدە بدە بەو کەسانەی خۆگرو ئارامگرن... ۞ کە ئەوانەن هەر کاتێك تووشی بەڵاو ناخۆشیەك دەبن دەڵێن: ئێمە موڵکی خواین و هەرچی هەمانە بەخششی خوایە، سەر ئەنجامیش تەنها هەر بۆ لای ئەو زاتەیە گەڕانەوەمان. ۞ ئا ئەوانە چەندەها ستایش و ڕەحمەت و میهرەبانی هەر بەسەر ئەواندا دەبارێت لەلایەن پەروەردگاریانەوە و ئەوانە ئەو کەسانەن کە ڕێبازی هیدایەتیان وەرگرتووە).

---

(١٤٨) انظر: (عدة الصابرين) (ص: ٦٩)، و(مدارج السالكين) (٢/١٦٦).

ئیبن عەباس ﷺ لەبارەی ئەم ئایەتەوە دەفەرمویێت:﴿ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٞ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴾ قال: [أخبر الله أن المؤمن إذا سلم الأمر لله ورجع واسترجع عند المصيبة كتبَ الله لَهُ ثلاثَ خصالٍ مِنْ الخير:- الصلاةُ مِن الله، والرحمة، وتحقيق سبيل الهُدى وقال رسول اللهﷺ: (مِن استرجَع عند المصيبة جبَّر اللهُ مصيبتهُ، واحسن عقباهُ وجعلَ لَهُ خلفاً صالحاً يرضاهُ)](١٤٩) "خوای گەورە هەواڵمان دەداتێ کاتێ بڕوادار کردارەکانی دایە دەست پەروەردگاری و تەنها گەڕایەوە بۆ لای ئەو لە کاتی بەڵاو موسیبەتدا خوای گەورە سێ ڕەوشتی جوانی بۆ دەنوسێت لە چاکە:

١- سەڵاوەت دان لەسەری لەلایەن پەروەردگارەوە.

٢- ڕەحمەتی خوای پەروەردگار.

٣- ڕێگەی ڕاستی نیشان دەدات و دەیخاتە سەری.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (کەسێك بگەڕێتەوە بۆ لای خوای گەورە لە کاتی توش بوونی بەڵا و ناخۆشی، ئەو کەسە خوای گەورە قەرەبووی بەڵا و ناخۆشی یەکەی بۆ دەکاتەوە، وەپاشەڕۆژ و عاقیبەتیشی بەخەیر و چاکە دەگێڕێت وەچاکتر لەوەشی پێ دەبەخشێت کە لەدەستی چووە و ڕازیشی دەکات.

٦- ئارامگران یارمەتی خوایان بۆ مسۆگەرە:

بەئارامگرتن زاڵ دەبین بەسەر هەموو نارەحەتی و گیروگرفت و ستەم ناخۆشی یەکاندا. خوای گەورە ئارامگرتنی کردووەتە پاڵپشت و یارمەتی و فرمانی پێ کردووین ئارامگرتن بکەینە یارمەتیدەری هەموو ساتەکانمان و فەرمووی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٣). (ئەی ئەوانەی

(١٤٩) اخرجه: البيهقي في (شعب الإيمان) برقم (٩٦٨٩).

ئیمان و باوەڕتان هێناوە داوای کۆمەك و یارمەتی لە خوا بکەن بەهۆی ئارامگرتن و نوێژ کردنەوە، دڵنیابن کە خوا یارو یاوەری خۆگرو ئارامگرانە).

هەر کەسێك ئارامگر نەبێت یارمەتی دانی بۆنی یە. عەبدوللای کوڕی سەلام ﷺ دەفەرموێت: ((كان النبي ﷺ إذا نزلتْ باهله شدةٌ أو ضيق أمرهم بالصلاةِ وقرأ ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ (طـه: ١٣٢))[١٥٠] (پێغەمبەر ﷺ هەرکاتێك تەنگ و چەڵەمەیەك بکەوتایە ناو ماڵ و منداڵی یان نەبوونی و نەداری ڕووی تێ بکردایەك فرمانی پێ دەکردن کە نوێژبکەن وە ئەو ئایەتەی بۆ دەخوێندەوە): ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾.

٧- ئارامگران سەرکەوتنیان بۆ دەستە بەر وەسۆگەرە:

خوای گەورە بەئارامگری وتەقوا کردووەتە مەرجی سەرکەوتن دەفەرموێت: ﴿ بَلَىٰٓ ۚ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَـٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَـٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾ (آل عمران: ١٢٥). (بەڵێ گەر خۆڕاگر بن و پارێزکار بن هەر ئێستا دێن بۆ لاتان و پەروەردگارتان پێنج هەزار فریشتەی نیشانەدارتان بۆ ڕەوانە دەکات، بۆ ئەوەی کۆمەکیتان بکەن).

وەپێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێت: ((...واعلَمْ إنَّ النصْرَ مَعَ الصَّبر...))[١٥١] (باش بزانە سەرکەوتن لەگەڵ ئارامگرتندایە) ئا لەمەوە دەزانین کە خوای گەورە بەڵێنی سەرکەوتنی داوە بەبڕواداران هەر کاتێك ئەوان پابەندبن بەئارامگرتنەوە،

---

(١٥٠) اخرجه: الطبراني (الأوسط) (٨٨٦) وقال محققه/ اسناده حسن، والبيهقي (شعب الإيمان) (٩٧٠٥) وصححه السيوطي-كما في (فتح القدير) (٣/٥٥٩) وقال محقق فتح القدير: إسناده صحيح.

(١٥١) أخرجه: أحمد (٢٦٦٩) و (٢٨٠٤) وإسناده صحيح كما قال الشيخ الأرناؤوط في تخريج (رياض الصالحين) رقم (٦٢). وصححه أيضاً: الشيخ الألباني في: (السلسلة الصحيحة) (٢٣٨٢).

ئەویش ئەو وشە جوان و بەڵێنە گەورەیە کەپێیان بەخشرا خوای گەورە دەفەرموێت. ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ﴾ (الأعراف: ١٣٧) (بەڵێنی ڕاست و جوانی پەروەردگارت (ئەی محمد ﷺ) جێبەجێ بوو بۆ نەوەی ئیسرائیل بەهۆی ئەوەی کە ئارامیان لەسەر گرت. (کەواتە ئەگەر ئوممەتی تۆیش ئاوا خۆگرین بێگومان هەمان ئەنجام بەدەست دەهێنن) کەوا بوو ئارامگرتن کلیلی سەرکەوتن و خۆشی یە لە دوای ناخۆشی وە وتراوە:(الصبر مفتاح الفرج)[١٥٢] (واتە ئارامگرتن کلیلی خۆشی و لابردنی ناڕەحەتی یەکانە).

٨-ئارامگران پارێزراون لەپیلان وفێڵی دوژمنانیان:

خوای گەورە ئارامگرتن و تەقوای کردووتە بە قەڵغانێکی زۆر گەورە لەفێڵی دوژمنان، بەندەی بڕوادار هیچ قەڵغانێکی گەورەی وەك قەڵغانی ئارامگرتن و تەوقوای بەدەست نەهێناوە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾ (آل عمران: ١٢٠). (خۆ ئەگەر بەڵاو ناخۆشییەکتان بۆ پێش بێت. ئەوان پێی دڵخۆش دەبن. جا ئەگەر خۆگر بن و پارێزکار بن. پیلان و تەڵەکەی ئەوانە هیچ زیانێکتان پێناگەیەنێت. چونکە بەڕاستی خوا دەوری پیلان و پیلان گێڕانی داوە بە ئاگایە لە هەموو کارو کردەوە ئەخشەیەکانیان).

٩-ئارامگران فریشتەکان سڵاویان لێ دەکەن لەبەهەشتدا:

خوای گەورە ومیهرەبان هەواڵمان دەداتێ کە فریشتەکان سڵاو دەکەن لە بڕواداران لە کاتێکا دەچنە بەهەشت ئەوەش بە هۆی ئارامگرتنیانەوەیە هەروەك

---

(١٥٢) وقد ورد ذلك مرفوعا وهو ضعيف لايصح انظر: (المقاصد الحسنة) (٢٩٠) ، و (اتحاف السادة) (٦/٩) ، و (كشف الخفاء) (١٥٩٠) ، و (الدرر المنتثرة) (١٠٤).

دەفــــەرموێت: ﴿ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ يَدۡخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَأَزۡوَٰجِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَدۡخُلُونَ عَلَيۡهِم مِّن كُلِّ بَابٖ ٢٣ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ فَنِعۡمَ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ﴾ (الرعـــــد: ٢٣ - ٢٤). (کــــه باخەکانی بەهەشتی_عەدنە_ بۆیان ڕازاوەتەوە، بە شادیەوە دەچنە ناوی، هاوڕێ لەگەڵ هەر کەسێك چاك و پاك و خوناسە لە باووباپیران و هاوسەرانیان و نەوەکانیان، جا فریشتەکان دەچن بۆ سەردانیان لە هەموو دەروازەکانەوە.... * دەڵێن: سڵاوتان لێ بێت بە هۆی خۆگرتنتانەوە (لە بەرامبەر کێشەکانی ژیان، لەبەرامبەر گاڵتەجاڕیی خوانەناسان...) کەوابوو نای چەندە جێگە و ڕێگەیەکی خۆشتان بۆ خۆتان مسۆگەر کرد.)

١٠- ئـارامگران پاشـەڕۆژ و ئـەنجامێکی زۆر چـاك و جـوان و بـەناکام چـاوە ڕێیانە:

ئارامگرتن چاکەیەکی گەورە بۆ خاوەنەکەی، ئاکامێکی جوان و چاکتیر بۆ دەستبەر دەکات لە دونیا و قیامەتدا، خوای گەورە بۆ بڕوادارانی بەڕەوا داناوە تۆڵەو سزای خۆیان بسێنن لەوانەی ستەمیان لێ کردن لەکەسانێك بەڵام ئەندازەی تاوانەکانیان، لەپاشان خوای پەروەردگار سوێن دەخوات و دڵنیامان دەکاتەوە لەوەی کە ئارامگرتن بۆ ئەوان چاکترە هەر وەك دەفەرموێت: ﴿ وَإِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُواْ بِمِثۡلِ مَا عُوقِبۡتُم بِهِۦۖ وَلَئِن صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٞ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴾ (النحل: ١٢٦).(ئەگەر ویستتان تۆڵە بکەنەوە، دەبێت هەر بەقەدەر ئەو ستەمەی کە لێتان کراوە تۆڵە بکەنەوە، خۆ ئەگەر ئارام گرو خۆگر بن، ئەوە چاکترە بۆ ئارامگرو خۆگران). بیر بکەرەوە و ووردبەرەوە لەم دووپات کردنەوە بەسوێند خواردنێك کە ئاماژە دەکات لەسەری، و دوو پاتی دەکاتەوە.

ئیبن عەباس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((... اعلم إن في الصبر على ما تكره خيراً كثيراً واعلم ان النصر مع الصبر ...))[١٥٣]. (باش بزانە بەڕاستی ئارامگرتن لەسەر ئەوشتەی کە پێت ناخۆشە خێرو چاکەیەکی زۆری تێدایە، وەبزانە بەڕاستی سەرکەوتن لەگەڵ ئارامگرتندایە...).

لەئوبەی کوڕی کەعب ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: [لما كان يوم احد، قُتِلَ من الأنصار أربعةً وستون رجلاً، وَمِنْ المهاجرين ستة، فقال أصحاب رسول الله ﷺ: لَئِن كان لنا يومٌ مثل هذا مِن المشركين لنر بين عليهم. فلما كان يوم الفتح، قال رجل ولا يعرفُ لاقريش بَعد اليوم، فنادى مُنادي رسول الله ﷺ: آمن الأسود والأبيض إلاّ فلاناً وفلاناً، ناساً سماهم، فانزل الله عز وجل: ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴾ (النحل: ١٢٦)، فقال رسول الله ﷺ: ((نَصبِرُ وَ لا نُعاقِبُ))][١٥٤] لە غەزای ئوحودا لە یاریدەدەران شەست وچوار نەفەر کوژرا، وە لە کۆچ کاران شەش نەفەر کوژرا، هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ وتیان ئەگەر ئێمەش ڕۆژێکی وەك ئەمڕۆمان هەبێت بۆ کافرەکان دەزلنین چیان بەسەر دێنین، لە کاتێکدا مەککە ئازادکرا پیاوێك کە نەزانرا کێ یە وتی قورەیش پێغەمبەر ﷺ بانگدەرێکی کرد هاوار بکات و بڵێت: متمانەم بەخشیە هەموو ڕەش و سپی پێستێك کەسی بۆی نیی یە هیچیان بەرامبەر بکات تەنها فلان و فلان کەس نەبێت کە ناوی یان بردن خوای گەورەش ئەو ئایەتەی ڕەوانە کرد بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ

---

(١٥٣) اخرجه: احمد في (المسند) (٢٨٠٣) وقال محققاه احمد شاكر ووالأرناؤوط: اسناده صحيح والحديث صحيح ، واللالكائي في (شرح الاعتقاد) (١٠٩٤) ، والبيهقي (شعب الايمان) (١٠٧٤)، والطبراني (١٢٩٨٩)، والفريابي في (كتاب القدر) رقم (١٥٥) وقال محققه: اسناده حسن.

(١٥٤) اخرجه: أحمد في (المسند) (١٣٥/٥)، وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة)(٢٣٧٧).

﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴾ .
پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (نصبر ولا نعاقب) ئارام دەگرین و تۆڵە ناسێنینەوە).

ئامۆژگاری پەندی گەورە هەیە لە چیرۆکی پێغەمبەر ئەیوبی ﷺ ئارامگردا هەروەك لە فەرموودەکەی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە: ((إنَّ نبي الله أيوبَ لَبِثَ به بَلاؤهُ ثمان عشْرةَ سَنةً فَرَفضَهُ القريبُ والبَعيدُ إلا رُجُلين مِنْ إخوانه كانا يَغدُوان إليهِ ويَروحان، فقالَ أحدُهُما لِصاحبِهِ ذاتَ يوم: تَعلم وَالله لَقد أذنبَ أيوب ذنباً ما أذنَبَهُ أحدٌ مِن العالمين فقال لَه صاحبُهُ: وَما ذاكَ ؟ قال: مُنذُ ثمان عشرةَ سنةً لَمْ يَرحَمْهُ اللهُ فَيَكْشِفَ ما به، فَلمّا راحا إلى أيوب لَمْ يصبِر الرجلُ حتى ذكرَ ذلكَ لهُ، فقال أيوب: لا أدري ما تقولان غيرَ أن الله تعالى يَعلمُ أني كنتُ آمُرُّ بالرَّجلين يَتنازعان فيذكران الله، فأرجعُ إلى بيتي فأكَفِّرُ عَنهُما كراهيةَ أن يُذكرَ اللهُ إلاّ في حق، قال: وكانَ يخرجُ إلى حاجتِهِ فإذا قضى حاجتَهُ أمْسَكَتْهُ امرأتُهُ بيده حتى يَبلغَ، فلما كان ذات يوم أبطأ عَليها، وأوحى إلى أيوب أنْ[اركض برجلك هذا مغتسلٌ باردٌ وَشراب] فاستبطأتهُ فتلقته تنظر وقد أقبل عليها قد أذهب الله ما بِهِ من البلاء وهو أحسنُ ماكان، فلما رأته قالت: أي بارك اللهُ فيك، هل رايتَ نبي اللهِ هذا المُبتلى ؟ وَاللهِ على ذلِكَ مَا رأيتُ أشبَهَ مِنكَ إذا كان صحيحاً، فقال: فإني أنا هُو، وكان لَهُ أندران: أندرٌللقَمحِ وأندرٌ لِلشعير، فبعث اللهُ سحابَتين فلما كانتْ إحداهما على أندر القمحِ أفرَغَت فيه الذَهَبَ حتى فاضَ والفرغتِ الأخرى في اندرِ الشعيرِ الورقِ حتى فاضَ))[١٥٥] (پێغەمبەر ئەیوب ﷺ بەڵاو موسیبەتەکەی هەژدە ساڵی خایاند پێوەی بوو تا خزمی نزیك و دووریشی پشتیان تێ کرد و وازیان لێ هێنا تەنها دوو کەس نەبێت لە هاوەڵانی بەیانیان و ئێواران سەردانیان دەکرد،

---

(١٥٥) أخرجه: أبو يعلى (٣٦١٧)، والبزار في (الكشف) (رقم ٢٣٥٧) (٢/٢١٥)، والحاكم(٢/٥٨١) صححه ووافقه الذهبي، وقال ابن حجر الهيثمي في (المجمع) (٨/٢٠٨): رواه أبو يعلى والبزار ورجالهُ رجالُ الصحيح، وابن حبان (٢٨٩٧) قال محققه: شعيب الأرناؤوط: إسناده على شرط مسلم. وصَحّحه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) برقم (١٧).

یەکێکیان ڕۆژێك لە ڕۆژان وتی بە ڕەفیقەکەی تری: دەزانی ئەیوب گوناه و تاوانێکی وای کردووە هیچ کەس وەك ئەو گوناهی وای نەکردووە لە دونیادا، هاوڕێ کەیشی وتی ئەو گوناهە چی یە و کامەیە ؟ ئەویش وتی: ئەوەتا ماوەی هەژدە ساڵە خوای گەورە ڕەحمی پێ نەکرد تا ئەو نەخۆشیە لابات لەسەری و شیفای بدات و لەو ناڕەحەتی یە ڕزگاری کات، لە ئێوارەیەکدا چون بۆ لای پێغەمبەر ئەیوب ﷺ کابرا ئارامی نەگرت و باسی ئەوەی بۆ ئەیوب ﷺ گێرایەوە ئەیویش ﷺ فەرمووی: نازانم چی دەڵێن بەڵام خوای گەورە دەزانێ کە من ڕەد دەبووم بەلای دوو پیاودا کێشەو دەمەقاڵەیان هەبوو ناوی خوایان دەهێنا و سوێندیان دەخوارد منیش دەگەڕامەوە بۆ ماڵەوە، وکەفارەتی سوێندی هەر دولایانم دەدا چونکە پێم ناخۆش بوو ناوی خوا بەڕاستی بەکارنەهێنرێت. وە وتی: ئەیوب ﷺ دەچووە سەر ئاو کاتێك دەگەڕایەوە خێزانەکەی دەستی دەگرت و دەیهێنایەوە شوێنی خۆی ڕۆژێك خێزانەکەی دواکەوت، خوای گەورە فەرمانی وەحی خۆی نارد بۆلای ئەیوب ﷺ کە(لەو ناوچەیەدا پاژنەی قاچی بدات بەزەویدا و کانیەك پڕ لە ئاو هەڵقولا و فەرمانی پێ کرد لێی بخواتەوە و خۆشی لێ بشۆرێت) خێزانەکەی سستی کرد لە هاتنەوە بەدوای ئەیوب ﷺ کاتێك خێزانەکەی پێی گەیشت سەیری دەکرد و ئەویش ڕووی کردە خێزانەکەی و لەوکاتەدا خوای گەورە هەموو بەڵاو نەخۆشی یەکەی لەسەر لابردبوو، وەزۆر جوان تر بوو لەکاتی پێش نەخۆشیەکەی، لەکاتێکدا خێزانەکەی ئەوی بینی پێی وت: خوا بەرەکەت بکاتە کارەکانت ئایا ئەو پێغەمبەرە نەخۆشە گیرۆدە بووەت نەبینیوە؟ سوێند بە خوا هیچ کەسم نەبینیوە هاوشێوەی ئەو بێت وەك تۆ لەکاتی لەش ساغیدا، ئەیوبیش وتی: ئەوەتا من ئەوم ، ئەیوبیش ﷺ دوو کۆگای هەبوو کۆگایەکیان هی گەنم بوو وە ئەوەی تریان هی جۆ بوو، خوای گەورە دوو پەڵە

هەوری نارد یەکێکیان تنۆکی ئاڵتونی باراندە سەر گۆگا گەنمەکەوە بۆی پڕ کرد لە ئاڵتون وە ئەوی تریان تنۆکی زیوی بارلندە سەر گۆگاکەی تری وپڕی کرد لە زیو).

وەلە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: (([بَينما أيوبُ يغتسلُ عُرياناً] أُمطِر على أيوب فراشٌ ((جَرَاد))[١٥٦] من ذهبٍ فَجعل يأخذهُ [في رواية]((فجعل أيوب يحثي في ثوبه، فناداه رَبُّه يا أيوب: ألَمْ اغنيكَ عما ترى))[١٥٧] الم اوسع عليك [قال: بلى (يا رب) ولكن لاغنى لي عَنْ رُحمتك] في رواية [فضلك] _ [وفي رواية[لا غِنى بي عَنْ بركاتك))[١٥٨] (لەکاتێکدا ئەیوب ﷺ بەڕووتی و خۆی دەشۆرد کولەی) (ئاڵتون دابارا بەسەریدا و ئەویش هەڵی دەگرت)، لە گێڕانەوەیەکی تردا (ئەیوب ﷺ دەیکردەناو پۆشاکەی پەروەردگارکەیەوە بانگی لێ کرد: ئەی ئەیوب ئایا بێ پێویستم نەکردی لەوەی کە دەیبینی ، (واتە: ئەوەندەم پێ نەبەخشیویت کە پێویستیت بەهیچی تر نەبێت)، ئەویش وتی بەڵی ئەی خوای پەروەردگارم بەلام بێ پێویست نیم لەڕەحمەتی تۆ) وە(لە زیادەو چاکە ومیهرەبانی تۆ).

---

(١٥٦) أخرجه: البخاري (٢٧٩).

(١٥٧) في رواية.

(١٥٨) أخرجه: احمد (٢/ ٣١٤، ٥١١)، و الطيالسي (٢٤٥٥)، و النسائي (١/٢٠٠)، وقال ابن كثير في (البداية والنهاية) (١/٢٠٠) إسناده على شرط الصحيح، وابن حبان (٦٢٣٠) وقال محققه: إسناده صحيح على شرطهما، وصححهُ الشيخ الألباني في: (صحيح سنن النسائي) رقم (٣٩٦)، قال الحافظ في (الفتح) (٦/٤٢١): في الحديث جواز الحرص على الاستكثار من الحلال في حقٍّ من وثقَ نفسه بالشكر عليه وفيه تسمية المال الذي يكون من هذه الجهة بركة ، وقال سفيان –كما في (تهذيب الكمال) (١١/ ١٦٨) ، و (تلبيس الابليس) (ص:١٨١) (ان المال كان فيما مضى يكره فاما اليوم فهو يحرسُ المؤمن).

ئا لەمەوە دەر دەکەوێت کە گەورەترین و فراوانترین بەخشندەیی ئارامگرتنە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((ولن تعطوا عطاءً خيراً واوسع من الصَّبر))(١٥٩) (هیچ بە خششێکتان پێ نەبەخشراوە چاکترو فراوانتر بێت لە ئارامگرتن).وەلەگێرانەوەیەکی تردا لە ئەبو سەعیدەوە ﷺ دەفەرموێت: ((ما أعطي أحد عطاءً خيراً وأوسع من الصَّبر))(١٦٠) (هیچ خەڵاتێك نەبەخشراوە بە هیچ کەسێك چاکتر و فراوان تربێت لە ئارلمگرتن).

وەحەسەنی بەصریش (ﷺ) دەفەرموێت: "الصبر كنز من كنوز الخير، لا يعطيه الله عزَّ وَجَل إلاّ لعبد كريم عنده(١٦١)، وكان بعض العارفين في جيبه رقعة يخرجها كل ساعة فيطالعها وفيها: ﴿ وَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴾ (الطور: ٤٨)"(١٦٢) "ئارامگرتن گەنجینەیەکە لەگەنجینەکانی چاکە، خوای گەورە تەنها دەیبەخشێتە ئەو کەسانەی کە ڕێزیان هەیە لای). وەهەندێك لە و خولناسان پارچەیەك کەغازی لە باخەڵیدا بوو هەموو کات دەری دەهێنا و سەیری دەکرد وئەو ئایەتەی پێشوی لەسەری نوسرلو"

١١-ئارامگران لێخوشبوون و پاداشتی گەورە چاوەڕێیانە:

خوای گەورە لێ خۆش بوون وپاداشتی گەورە دەبەخشێت لەسەر ئارامگرتن و کردلری چاکە دەفەرموێت: ﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ

(١٥٩) اخرجه: البخاري (٦٤٧٠).

(١٦٠) اخرجه: البخاري (٦٤٧٠)، ومسلم (١٠٥٣).

(١٦١) وقد ورد ذلك مرفوعا بلفظ: (الصبر كنز من كنوز الخير) وهذا ضعيف لايصح انظر: (اتحاف السادة المتقين) (٩/٥) ، و (تذكرة الموضوعات) (١٨٩) ، و (كشف الخفاء) (٢/٢٧) ، و (الاسرار المرفوعة) (٢٣١) ، والمغني (٣٣٥٣) ، و (موسوعة اطراف الحديث) (٥/٣٧٨).

(١٦٢) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص: ٢٦٨).

كَبِيرٌ ﴾(هود: ١١). (جگە لەو کەسانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون و کارو و کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە (لە خۆشی و ناخۆشیدا سروشتی خواناسیان ناگۆڕێت) ئا ئەوانە لێخۆش بوون و پاداشتی گەورە و فراوانیان بۆ هەیە.)

ئەوانە بەندەی جیاکراوەی خوای پەروەردگارن لە جۆرەکانی تری ئادەمیزادە لۆمەکراوەکان کە نائومێد و بێ بڕوان لە کاتی بەلاّ و موسیبەت و ناخۆشیەکاندا، وە خۆ هەڵکێش و شانازی کارن لە کاتی خۆشی و بەختەوەری و بەخشندەیی دا، تەنها ئادەمیزاد بە ئارامگرتن و کرداری چاکە دەگاتە لێ خۆش بوونی پەروەردگار و پاداشتی هەرە گەورە.

١٢- ئارامگران جێگیر و کۆڵنەدەر دەبن:

خوای گەورە بۆیان ڕوون دەکاتەوە کە ئارامگرتن لەو ڕەوشتە گەورانەیە کە بڕوا پێ دەناسرێتەوە، بەڕاستی خوای پەروەردگار ئارامگرتن لەسەر بەلاو ناخۆشی یەکانی بەبەردەوام و سووربوون لەسەر کارو فرمانەکان ناو بردووە، واتە لەو کارانەیە کە مرۆڤ سور دەبێت و خۆڕادەگرێ لەسەری چونکە گرنگترین و شکۆدار ترینیانە دەفەرموێت: ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴾ (الشورى: ٤٣) (لەڕاستیدا ئەوەی دان بەخۆیدا بگرێت و چاوپۆشی بکات و لێخۆشبوو بێت (لەکاتێکدا کە دەتوانێت تۆڵەبسێنێت) بەڕاستی ئەوە کارێکی بەجێ و چاك و پەسەند ئەنجام دەدات، بەڕاستی ئەوە لەو کارانەیە کە پێویستە بکرێت....).

وە پێغەمبەر لوقمانیش ﷺ بەکوڕەکەی فەرموو: ﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأْمُرْ بِٱلْمَعْرُوفِ وَٱنْهَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴾ (لقمان: ١٧).

واتە: (کوڕی خۆم نوێژەکانت جێبەجێ بکە وفەرمان بەچاکە بکە وڕێگری لە خراپە بکە و خۆگر وبەئارام بەلەسەر ئەو ناخۆشیانەی دێتە ڕێت بەڕاستی ئەوە

کارێکی چاك و پەسەند وپێویستە ئەنجام بدرێت) ئارامگرتن کۆڵەکەدانێکی پتەو و لەبن نەهاتوو بە خاوەنەکەی دەبەخشێت، وە دەبێت هۆی دروست بوونی و دڵنیایی و سەرکەوتووی، لە گشت فرمانەکانمان، ئەبو عوبەیدی کوڕی قاسمی کوڕی سەلام ﷺ دەفەرموێت: [ما أتيت عالماً قطُ فاستأذنتُ عليه ولكن صبرتُ حتى يخرجَ اليَّ وتأولت قول الله عزوجل: ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (الحجرات: ٥)][١٦٣] "هەر کاتێك من کە دەڕۆیشتم بۆ لای زانایەك مۆڵەتی چوونە ژوورەوەم لێ نەدەخواست بەڵکو ئارامم دەگرت تا دەهاتە دەرەوە بۆ لام و ئەوەم لەمانای فەرموودەکەی خوای پەروەردگار وەردەگرت کردووە کە دەفەرموێت ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ "(خۆ ئەگەر ئەوانەخۆگربوونایە، تا دەچویتە دەرەوە بۆ لایان، ئەوەچاکتر و ڕەواتر بوو بۆیان خوا لێخۆشبوو میهرەبانە).

١٢-ئارامگران دەبنە خۆشەویستی خوای گەورە:

خوای گەورە خۆشەویستی خۆی پەیوەست کردووە بە ئارامگرتنەوە بۆیە ئارامگران لێ ی بەهرەمەند دەبن خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَكَأَيِّن مِّن نَّبِىٍّ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا۟ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا۟ وَمَا ٱسْتَكَانُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (آل عمران: ١٤٦) (چەندەها پێغەمبەر هەبوون کە خواناس و پیاوچاکانی زۆر لەگەڵیاندا بوو بوون و دژ بە دوژمنان جەنگاون، جا ئەوانە هیچ کات سستی و بێزاری و بێتاقەتی ڕووی تێنەکردوون بەهۆی ئەوەی کە تووشیان هاتووە لە پێناو ڕێبازی خوادا، لاوازو بێ هێزو سەرشۆڕیش نەبوون بۆ دوژمنان، خوای گەورەش ئەو ئارامگرو خۆڕاگرانەی خۆشدەوێت).

---

(١٦٣) أخرجه: الأمام الدينوري في (المجالسة وجواهر العلم) برقم (١٧٢٠).

خوای گەورەش هەر کاتێك بەندەیەکی خۆش بوێت ئەشکەنجە و ئازاری نادات و نایخاتە ناو ئاگری دۆزەخەوە وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((...والله عز وجل لا يُلقي حبيبه في النار))[١٦٤] (خوای پەروەردگاریش خۆشەویستەکەی ناخاتە ناو ئاگرەوە).

١٤- ئارامگرتن هۆکارە بۆ بەدەست هێنانی ڕەوشتە بەرزەکان:

خوای پەروەردگار بۆمان ڕوون دەکاتەوە کە ڕەوشتەبەرزەکان چاکە تەنها ئارامگران پێی دەگەن هەروەك لە قورئاندا لە دوو شوێندا باسی کردووە:

(١) لەسورەتی (القصص) لە چیرۆکی قاروندا، ئەوانەی کە زانستیان پێ بەخشرا وتیان بەولەی ئاواتە خوازی ئەوە بوون ماڵ و سەروەتیان وەك قارون بێت:

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ وَيۡلَكُمۡ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لِّمَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗاۚ وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴾ (القصص: ٨٠) (ئەوانەی کە زانست و زانیاری ڕاستیان پێبەخشراوە (دەربارەی حەڵاڵ و حەرام و نرخی قیامەت دەزانن) وتیان: هاوار بۆ ئێوە، بۆ تێنافکرن پاداشتی خوایی زۆر چاکترە بۆ ئەو کەسەی باوەڕی دامەزراوی هێناوە کارو کردەوەی چاکی ئەنجام داوە، ئەو زانست و باوەڕو کردەوەیە بە کەس نادرێت، تەنها بە خۆگرو ئارامگران نەبێت).

(٢) وەلە سورەتی (حم السجدة) دا کە ناو دەبرێت بە (فصلت) لەوێدا خوای گەورە فرمانی کردووە بە چاکەو وەڵامی خراپە بدرێتەوە، هەر کات ئەو کارە جێ بەجێ کرا ئەو کات دوژمنی سەرسەخت دەبێتە خۆشەویستێکی نزیك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٖ ﴾(فصلت ٣٥) (جا کەسیش ناتوانێت بەو ڕەفتارە هەستێت جگە لەوانەی کە ئارامیان گرتووە، هەروەها

(١٦٤) اخرجه: احمد (المسند) (١٢٠١٨) وقال محققه الشيخ الارناؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين، وأخرجه ايضاً: البزار (٣٤٧٦)، وأبو يعلى (٣٧٤٧)، والحاكم (٥٨/١).

که‌سیش ناتوانێت هه‌ڵوێستی وا بنوێنێت جگه له‌و که‌سه‌ی نه که خاوه‌نی به‌هره‌یه‌کی گه‌وره‌یه).

ئیبن عه‌بباس ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ که فه‌رموویه‌تی: ((.....و اعلم أن في الصبر على ماتكره خيرا كثيرا))[١٦٥]. (....بزانه ئارامگرتن له‌سه‌ر ئه‌وشتانه‌ی که رقت لێ یه و پێت ناخۆشه چاکه و خێرێکی زۆری تێدایه بۆ تۆ).

عوسمانی کوڕی حه‌نیفه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ که فه‌رموویه‌تی: [إنَّ رجلاً ضَرير البصر أتى النبي ﷺ فقال: ادعُ الله ان يعافيني. قال رسول الله ﷺ:((إن شئت دعوت وان شئت صبرت فهو خير لك))][١٦٦]. (پیاوێك سۆمای چاوی نه‌مابوو و نابینا بوو هاته خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا بکه خوا چاکم کاته‌وه وبینینم پێ ببه‌خشێ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وێ ئێستا داوات بۆ ده‌که‌م وه‌گه‌ر ده‌ته‌وێ ئارام بگریت ئه‌وه چاکتره بۆ تۆ).

ئارامگرتن گه‌ردن که چی ده‌به‌خشێ به‌مرۆڤ خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿ وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلۡخَٰشِعِينَ ﴾ (البقرة: ٤٥) (ئێوه هه‌وڵ بده‌ن) پشت ببه‌ستن به‌ئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گه‌یشتن به ئامانج) به‌ڕاستی نوێژ ئه‌رکێکی گه‌وره‌و گرانه، مه‌گه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و که‌سانه‌ی که به خۆشه‌ویستی و سۆزه‌وه خواپه‌رستی ئه‌نجام ده‌ده‌ن و (باوه‌ری دامه‌زراویان هه‌یه)...).

وه گێڕدراوه‌ته‌وه له‌حه‌سه‌نی به‌صری هه‌روه‌ها له‌عومه‌ری کوڕی عبدالعزیزیش (رحمهما الله تعالى) که فه‌رموویانه: "الصبر معوّل المؤمن"[١٦٧] "ئارامگرتن قوڵنگی بڕواداراننه". قوڵنگ: ئه‌و جۆره چه‌کوشه نوك تیژه‌یه‌که به‌ردی پێ کون ده‌کرێت.

---

(١٦٥) اخرجه: احمد في (المسند) رقم (٢٨٠٥) وصححه الشيخ احمد شاكر و الشيخ شعيب الارناؤوط.

(١٦٦) اخرجه: الترمذي (٣٥٧٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (١٢٩٠).

(١٦٧) اورده: ابو نعيم في (الحلية) (٣٤٢/٥) ، وابن رجب في (جامع العلوم والحكم) (٤٨٨/١).

١٥- ئـارامگرتن هۆکارێکـە بـۆ سـود وەرگـرتن لـە قورئـانی پـیرۆز وپەنـدو ئامۆژگاری یەکانی:

خـوای پـەروەردگار ڕوونـی کردوەتـەوە ئەوانـەی سـود لەئایەتـەکانی خـوای پەروەردگار وەردەگرن ئەوانەن کـە خـۆڕاگر و سـوپاس گـوزارن وەك دەفـەرموێت:

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ اللَّهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (ابراهیم: ٥). (سـوێند بەخوا بەڕاستی ئێمە موسامان ڕەوانە کرد،هاوڕێ لەگەڵ موعجیزەی زۆردا (فەرمانما پێدا) کە قەوم و عەشیرتت لە تاریکیەکان ڕزگار بکەو بەرەو نوورو ڕووناکی بیانبە، ڕۆژەکانی خوایان بهێنەرەوە یاد (ئەو ڕۆژانەی کە تۆڵەی لە بێ باوەڕان سەند و نیماندارانی سەرخست)، بێگومان لە لەو بەسەرهاتانەدا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەن بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە زۆر خۆگرن (لەکاتی تەنگانەدا)، وە زۆر سوپاسگوزاریشن (لەکاتی خۆشیدا).

وەلەسورەتی لقماندا دەفەرموێت ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنْ آيَاتِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (لقمان: ٣١).(ئایا سەرنجت نەداوە کەشتیەکان بە دەریادا هاتوچۆ دەکەن و نیعمەتی خوا دەهێنن و دەیبەن و دەسەڵاتی خوا دەخەنە ڕوو، بەڕاستی لە لەو شتانە دا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەیە بۆ ئەو کەسانەی زۆر دان بە خۆدا دەگرن و زۆر سوپاسگوزارن.)

وەلەچیرۆکی سەبەئدادەفەرموێت: ﴿ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (سبأ: ١٩) ((ئەوان لەو نازو نیعمەتەش بێزار بوونو) وتیان: پەروەردگار نێوانی ڕێگەو سەفەرەکانمان لەیەك دوور بخەرەوە، (بەم داخوازییەیان) ستەمیان لە خۆیان کرد ئێمەش کردمانن بە

داستان و باسی سەرزاری خەڵکی، وە پارچە پارچەمان کردن، بەڕاستی لە لەو)ڕووداو حاڵەتانەدا) بەڵگەو نیشانەی تەواو هەیە بۆ کەسانێك کە خۆگرین لەکاتی ناخۆشی و تەنگانەدا، وە سوپاسگوزارین لە کاتی خۆشیدا (وە هەوڵ بدەن وەکو ئەو قەومە نالەبارە بیانوو گرە نەبن)).

وە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾(الشورى:
(لەنیشانەو بەڵگەی دەسەڵاتی خوا ئەو کەشتیانەیە کە وەك کەژو کێو هاتووچۆ دەکەن بە دەریاکاندا، (بەیاسایەکی ڕێك و پێك)* خۆ گەرخودا بیەوێت با دەوەستێنێت و لەسەر پشتی دەریاکە دەوەستن و لە کاردەکەون، بەڕاستی لەو تواناو دەسەڵاتەدا بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن بۆ هەر کەسێك کە زۆر خۆگرو سوپاسگوزارە..)

ئەمە چوار شوێن بوو لە قورئاندا سورەتی (لقمان و إبراهيم و سبأ و شورى) ئاماژە بەوە دەکات کە ئایەتەکانی خوای گەورە ئەولە سوودی لێ وەردەگرن کە لەتاقمی ئارامگر و سوپاس گوزارن..

ئیبن کەثیر (رحمه الله) لە تەفسیرەکەیدا دەڵێت: " أي: إن في هذا الذي حلَ بهؤلاء من النقمة والعذاب وتبديل النعمة وتحويل العافية عقوبة على ما ارتكبوه، من الكفر والآثام لعبرة ودلالة لكل عبد صابر على المصائب شكور على النعم"[١٦٨] "ئەوەی کە توشی ئەوانە بووە لە ناڕەحەتی و سزا و گۆڕانی خۆشی بەناخۆشی و لەش ساغی بە نەخۆشی ئەوانە تۆڵە و سزابوون لەسەر ئەو تاوانانەی ئەنجامیاندا بوو، لە کوفر و بێ باوەڕی، تاوان و گوناه، ئەوانە هەموو پەند و بەڵگەن بۆ کەسێکی ئارامگر لەسەر بەلا و موسیبەت و سوپاس گوزار لەسەر خۆشی و خۆش گوزەرانی"

(١٦٨) انظر: (تفسير القرآن العظيم) (٥/ ١٩).

وە ئیمامی طەبەریش (رحمه الله) لە تەفسیرەکەیدا دەفەرمویت: "إن قال قائلٌ: وكيف خصّ هذه الدلالة بانها دلالة للصبّار الشكور دون سائر الخلق ؟ قيل: لأنّ الصبر والشكر مِن افعال ذوي الحجى والعقول، فاخبران في ذلك لأيات لكل ذي عقل، لان الآيات جعلها الله عبرةً لذوي العقول والتميز"(١٦٩) "گەر کەسێك بڵێت ئەم ڕێ نمونی یە چۆن تایبەتە بە ئارامگران و سوپاس گوزاران جگە لە دروست کراوەکانی تر ؟ دەڵێین: چونکە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری لە کرداری خاوەن عەقڵ و خواستەکانە، لە مەشدا نیشانەو بەڵگەمەیە بۆ گشت کەسێکی خاوەن ژیریی هەست، چونکە خوای گەورە ئایەتەکانی کردووە پەندو ئامۆژگاری بۆ هۆشمەندان و هەموو خاوەن ژیریەکی جیاکەرەوەی چاك لە خراپ"

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرمویت:"وإنما كان الصبر والشكر سبباً لأنتفاع صاحبها بالآياتِ (لأن الأيمان) يُبنى على الصبر والشكر، فنصفهُ صَبرٌ ونصفهُ شكرٌ، فعلى حسَب صبر العبدِ وشكره تكون قوّةَ إيمانهِ، وآيات الله إنّما يَنتَفعُ بها من آمن بالله وآياتهِ، ولا يَتِمُ لهُ الايمان إلاّ بالصَبر والشكرِ فانّ رأسُ التوحيدِ ورأس البِر ترك إجابة داعي الهوى فاذا كان مُشركا مَتّبعاً هَواهُ لم يكنْ صابراً ولا شكوراً فلا تكون الآياتُ نافعةً له ولا مؤثرةً فيهِ إيماناً"(١٧٠) "بۆچی خوای گەورە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری کردوّتە هۆکارێك بۆ سود وەرگرتنی خاوەنەکەی لە ئایەت و بەڵگەکانی چونکە ئیمان و باوەڕ بنیادنراوە لەسەر ئارامگرتن و سوپاس گوزاری ئیمان نیوەی ئارامگرتنە و نیوەکەی تری سوپاس گوزاری یە، بە گوێرەی ئارامگرتن و سوپاس گوزاری مرۆڤ توانای باوەڕی بەهێز دەبێت، بەڵگەو ئایەتەکانی خوای گەورە سود و قازانجی بۆ

(١٦٩) انظر: (جامع البيان) (١١/١٠١).

(١٧٠) انظر: (الفوائد) (ص: ١٣١).

کەسێك دەبێت کە باوەڕی بە بەڵگە ونایەتەکانی خوای گەورە هەبێت، وەباوەڕی ئەو کەسە کامڵ دەبێت بە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری بەڕاستی سەری هەرەبەرزی یەکخوا پەرستی و چاکەکردن بەدەمەوە نەچوون و واز هێنانە لە بانگ هێشتی ئارەزوو هەوا پەرستان، هەر کاتێك بێ بڕوایەك شوێن کەوتەی ئارەزووەکانی بوو ئەوە ئارامگرو سوپاس گوزار نابێت، وەبەڵگەو ئایەتی خوای گەورەش سودی پێ ناگەیەنێ وە هیچ کاریگەری بۆی نابێت.

١٦- ئارامگرتن نیوەی باوەڕە:

بەڵێ بڕای موسوڵمانم ئارامگرتن بنچینەی باوەڕە وەگەورەترین کردارە هەروەك لە هەندێك فەرموودەی پێغەمبەری خۆشەویستدا هاتووە عومەری کوڕی خەطاب ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی ((...الأيمان: الصّبر والسّماحة))[١٧١] (ئیمان و باوەڕ بریتیە لە ئارامگرتن و چاو پۆشی).لێرەدا چاو پۆشی بەمانای ئەنجامدانی کارە چاکەکانە.

ئیبن مەسعود ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی:[الصّبر نصف الإيمان ...][١٧٢] (ئارامگرتن نیوەی ئیمان و باوەڕە).

مەعقەلی کوڕی یەسار ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((أفضل الإيمان الصبر والسماحة))[١٧٣] (چاکترین بەشەکانی و باوەڕ ئیمان ئارامگرتن و

---

(١٧١) أخرجه: احمد (٣٨٥/٤)، وصحّحه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٥٥٤)، وفي (صحيح الجامع) (٢٧٩٥)، وفي (المشكاة) (٤٦).

(١٧٢) أخرجه: الطبراني في (الكبير) (٨٥٤٤)، وقال الحافظ ابن حجر العسقلاني في (فتح الباري) (٤٨/١): إسناده صحيح، وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) (٥٧/١): رجاله رجالُ الصحيح، وأخرجه: عبد الله بن احمد بن حمبل في (كتاب السنة) (٨١٧) وقال محققه: اسناده صحيح.

چاو پۆشیکردنە، لە ڕیوایەتێکی تردا وترا: [قيل يا رسول الله أي الأعمال أفضل ؟ قال: ((الصَّبر والسماحة وحسن الخلق))][١٧٤]. (وتیان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کام لە کردارەکان گەورەترە ؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی (ئارامگرتن و چاو پۆشی و ڕەوشتی جوان)).

وەزانای پایەبەرز ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرمویت: "... الصبر نصف الإيمان: فإنه ما هيَّة مركبة من صبر وشكر. كما قال بعض السلف: (الإيمان نصفان: نصفٌ صبرٌ، ونصفٌ شكرٌ). قال تعالى: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾(الشورى: ٣٣)"[١٧٥] "....ئارامگرتن نیوەی ئیمانە: بەڕاستی ئیمان ناوەڕۆکێکە پێك هاتووە لە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری". هەروەك هەندێك لەسەلەفی سالْح دەڵێن: (ئیمان دوو بەشە نیوەی ئارامگرتنە، وەنیوەی سوپاس گوزاری یە)).

هەر لەم بارەیەوە دەفەرمویت عومەری کوڕی خەطاب رضي الله عنه دەفەرمویت:: (.....الصبر من الايمان بمنزلة الراس من الجسد)[١٧٦] (... ئارامگرتن لە ئیماندا لە شوێنی سەرە لەجەستەدا).

ئەمە دووبارە لە عەلی کوڕی ئەبو طالبەوە رضي الله عنه ڕیوایەتکرلوە کە دەفەرمویت: ((الصبر من الإيمان بمنزلة الرأس من الجسد، إذا قُطِعَ الرأسُ نتِنَ باقي الجسدِ، ولا أيمان لِمن لاصَبر لَهُ

---

(١٧٣) اخرجه: ابن أبي شيبة في (الأيمان) (٤٣)، وصَحَّحه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (١٤٩٥)، وفي (صحيح الجامع) (١٠٩٧).

(١٧٤) أخرجه: البيهقي (الزهد) (٨٧/١)، وقال الحافظ العراقي في (المغني) (٣/ ٢٣٨): إسناده صحيح ، وأخرجه: الإمام أحمد في(المسند)(٢٢٧١٧) وقال محققه: حديث محتمل للتحسين.

(١٧٥) انظر: (الطب النبوي) (ص: ٢٥٧)، وروى ذلك مرفوعاً عن انس: انظر: (شعب الإيمان) للبيهقي (٩٧١٥).

(١٧٦) اخرجه: الاصبهاني في (سير السلف الصالحين) (٢١٦/١) و قال محققه: صحيح واخرجه ابو نعيم في (الحلية) (٧٥/١) باسنادين لحدهما صحيح.

وفي رواية: [فإذا ذهب الرأس ذهب الجسد، وإذا ذهب الصبر ذهب الأيمان])(١٧٧) (ئـارامگرتن لە ئیماندا لە شوێنی سەرە لە جەستەدا، هەر کاتێك سەر ببڕدرێت ئەندامەکانی تری لاشە بۆن دەکات و لەناودەچێت ، ئەو کەسەی ئارامگر نی یە ئیمان و باوەڕی نی یە. وە لەڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: کاتێك سەر نەما لاشە نامێنێت، وە هەرکاتێك ئارامگرتن نەما ئیمان نامێنێت).

ئیبن تەیمیە (رحمه الله) لەلێك دانەوە ئەم باسەدا دەڵێت: "الدين كله علم بالحق وعملٌ به، والعمل به لابد فيه من الصبر، بل وطلب علمه يحتاج إلى الصبر، فالعلم النافع هو أصل الهدى، والعمل بالحق هو الرشاد، فلا ينال الهدى إلا بالعلم ولا ينال الرشاد إلا بالصبر ولهذا قال علي: (إلا أن الصبر من الإيمان بمنزلة الرأس من الجسد)"(١٧٨) (ئاین هەمووی زانست و شارەزایی یە بەڕاستی و کردارە بەو ڕاستی یانە، وە کردار بە و ڕاستی یانە پێویستە ئارامگرتنی تێدا بێتە دی، بەڵکو گەڕان بەشوێن ئەو ڕاستیانەش پێویستی بە ئارامگرتن هەیە، زانستی بەسوود خودی چاوگی ڕێ نوێنی یەکەیە، وەکردار بەڕاستی خستنە سەر ڕێی ڕاستی یەکەیە. وەناگەیت بەڕێگەی ڕاست مەگەر بەزانست نەبێت، وەناگەیت بەو ڕێگە ڕاستە مەگەر بەئارامگرتن نەبێت لەبەر

---

(١٧٧) أخرجه: ابن عبد البر في (جامع بيان العلم وفضله) برقم (٥٤٧) وقال محققه: إسناده حسن ، وابن عساكر (١٣/ ٣٩٠)، وعبد الرزاق (٢١٠٣١)، وابن أبي شيبة (١٠٤٨٨)، والدينوري في (المجالسة) (٣٠٩) وقال محققه: إسناده ضعيف، واخرجه البيهقي في (شعب الأيمان (٩٧١٨)، واللالكائي، في (شرح اعتقاد أصول أهل السنة والجماعة) برقم (١٥٦٩)، وقد ورد ذلك مرفوعاً بلفظ: (الصبر من الأيمان بمنزلة الراس من الجسد، فإذا ذهب الصَبر ذهب الأيمان). اخرجه: البيهقي (الشعب) (٤٠)، و ابن أبي شيبة في (الأيمان)، رقم (١٣٠) وقال الشيخ الألباني في تعليقه: رجالهُ ثقات غيران ابا إسحاق السبيعي كان اختلط ولم يسمع من عليٍّ رضي الله عنه وهو مدلس.

(178) انظر: (مجموع الفتاوى) لابن تيمية (١٠/٢٧).

ئەمەیە ئیمامی عەلی ﷺ دەفەرموێت: " ئارامگرتن لە ئیماندا لە جێگەی سەرە لەلاشەدا"

١٧- ئارامگرتن دەت گەیەنێتە پلەی چاکترین بەندە:

خوای پەروەردگار ستایشی بەندە و پێغەمبەرەکەی ئەیوب ﷺ دەکات بە جوانترین مەدح و ستایش لەبەر ئەوەی باسی کردوو کە ئارامگربووە، وەك دەفەرموێت: ﴿ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَٱضْرِب بِّهِۦ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَٰهُ صَابِرًا نِّعْمَ ٱلْعَبْدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴾ (ص: ٤٤).(ئەیوب ﷺ جارێک لە خێزانەکەی دڵی ئێشا، سوێندی خوارد کە ئەگەر چاك بۆوە چەند دارێکی لێبدات، خوای میهرەبانیش وەك ڕێزێك بۆ ئەو ئافرەتە وەفادارە فەرمانی پێدا): چەپکێ لاسکی ناسك بگرێت بەدەستەوە (بەقەدەر ئەو ژمارەیەی کە بڕیاری دابوو و بیماڵێت بە هاوسەرەکەیدا، فەرمووی) سوێندەکەشت مەشکێنە، ئێمە بینیمان بەڕاستی خۆگر و بەئارامگر بوو، بەندەیەکی چاك و ڕێك و پێك بوو، بێگومان ئەو تەوبەکارە و هەمیشە دڵی لای پەروەردگارە). (بەڕاشکاوی لەئایەتەکەدا ناوبرلوەبە چاکترین بەندە لەبەر ئەوەی کەسێکی ئارامگربووە، ئەمەش ئاماژە بەوە دەکات کە سێك ئارام نەگرێت کاتێك توشی بەڵاو موسیبەت ببێت ئەو کات بەبەندەیەکی گوێ ڕایەڵ وچاك لە قەڵەم نادرێت).

١٨- ئارامگرتن دەبێتە هۆی تیانەچوون و زەرەر نەکردنت لە دونیا و قیامەتدا:

خوای پەروەردگار ڕوونی کردووەتەوە کە زەرەمەندە هەموو کەسێك ئیماندار نەبێت، ئەمەش ئاماژە کردنە لەسەر ئەوەی جگە لەوان هیچ کەسێکی تر سودمەند نی یە و قازانج ناکات. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱلْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَفِى خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ﴾ (العصر:

((سوێند بە زەمانە، سوێند بە کاتی عەسر.بەڕاستی ئادەمیزاد لە زەرەرمەندی و خەسارەتمەندیدایە.بێجگە لەوانەی کە باوەڕیان هێناوە کارو کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوەو ئامۆژگاری یەکتریشیان کردووە کە هەمیشە پابەندی حەق بن (پابەندی حەقیش پێویستی بە خۆگری هەیە)، لەبەر ئەوە بەردەوام ئامۆژگاری یەکتریان کردووە تا هەمیشە و بەردەوام، خۆگرو ئارامگریش بن).

لەبەر ئەمە ئیمامی شافیعی (رحمه الله) دەفەرمویت: "لو فكر الناس كلهم في هذه الآية لوسعتهم"(١٧٩) "ئەگەر هەموو خەڵکی ورد ببنەوە لە مانای ئەم ئایەتە پیرۆزە هەموویانی دەوڵەمەندو بێ پێوست دەکرد"

بەڕاستی بەندە پێویستی بە کامڵ کردنی دوو هێز هەیە، هێزی زانست و هێزی کارکردن کە هەردووکیان بریتین لە ئەویش ئیمان و کرداری چاکە، وەهەروەك چۆن ئەو کەسە پێویستی بەکامڵ کردنی خودی نەفسی خۆی هەیە ئاوەهاش پێویستی بەکامڵ کردنی غەیری خۆی هەیە، ئەویش وەسێت کردنە بەپابەند بوون بە، وەوەسێت کردنە بەئارامگرتن لەگشت بوارێکدا، سەرچاوەی ئەم دوو هێزە و یاساکانی و ئەوەی لەسەری وەستاوە تەنها بەئارامگرتن دەبێت.

١٩- ئارامگران گرۆهێکی بەختیارو کامەرانن:

ئارلمگرتن و بەبەزەیی بوون دوو ڕەوشتی بەهەشتیە بەختەوەرەکانن خوای پەروەردگار بەهەشتی تایبەت کردووە بۆ ئارلمگران و بەزەییەکان خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ (١٧) أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾ (البلد: ١٧ – ١٨). (سەرەڕای ئەوانەش ئادەمیزاد دەبێت لەوانەبێت کە باوەڕیان هێناوە و ئامۆژگاری یەکتریان کردووە لەسەر خۆگری و ئارامگری و هەروەها ئامۆژگاری

---

(١٧٩) انظر: (شرح الأصول الثلاثة) لفضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، (ص: ٢١).

بەکتریان کردووە لەسەر ڕەحم و بەزەیی و میهرەبانی * (ئەوانەی بەو سیفەتە جوانانە خۆیان دەڕازێننەوە) ئەوانە دەستەی ڕاست و (دەستەی بەختەوەرانن).

ئەمەش تایبەت کراوە بەگرۆهی ئارامگران وبەبەزییەکان و خەڵکانیش بەختیاران و کامەرانان لەوانەی ئەم دوو ڕەوشتە بەرزەن لەسەر چوار بەشن:

أ- ئەوانەی کە ئامۆژگاری خەڵکیان کردووە کە ئارامگر و بەبەزەیی بن وەخۆشیان ناسراون بەم دوو ڕەوشتە ئەمانە چاکترین بەشیانە.

ب- وەخراپترینیان کەسێکە کە ئارامگرە بەبەزەیی نەبێت.

ج- وە هەیانە ئارامگرە بەڵام خاوەن بەزەیی نی یە.

د- وە هەیانە خاوەن بەزەییە و دڵ نەرمە، بەڵام ئاراگر نی یە.

٢٠- ئارامگرتن پەیوەندی یەکی توند و پتەوی هەیە بە پایەکانی ئیسلامەوە:

خوای گەورە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی بە پایەکانی ئیسلام و پلەکانی ئیمان و باوەڕ بەگشتی، ئەوەتا خوای گەورە ئارامگرتنی بەرامبەر کردووە بە نوێژەوە وەك دەفەرموێت: ﴿ وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلۡخَٰشِعِينَ ﴾ (البقرة: ٤٥). وەبەرامبەری کردووە بەگشت کردارە چاکەکانەوە وەك دەفەرموێت: ﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ ﴾(هود: ١١). (جگە لەو کەسانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون و کارو و کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە (لە خۆشی و ناخۆشیدا سروشتی خواناسیان ناگۆڕێت) ئا ئەوانە لێخۆش بوون و پاداشتی گەورە و فراوانیان بۆ هەیە).

وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی تەقوا وەك دەفەرموێت: ﴿ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ ﴾ (یوسف: ٩٠). وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی سوپاس گوزاری وەك

دەفەرموێـــــــت: ﴿ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (الشورى: ٣٣). وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی یەکتاپەرستی و خواناسـی یـــەوە وەك دەفــــەرموێت: ﴿ ... إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ﴾ (العصر: ٣).

وە ئـارامگرتنی کردووەتــە هــاوەڵی بــەزەیی میهرەبـانی وەك دەفــەرموێت: ﴿ ...وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْمَرْحَمَةِ ﴾(البلد: ١٧)

وە ئـارامگرتنی کردووەتـە هـاوەڵی دڵنیـایی یـەوە وەك دەفـەرموێت: ﴿ ...لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤)

وە ئارامگرتنی کردووەتە هـاوەڵی ڕاست گۆیی واتـە : ئـارامگرتن مـرۆڤ بـەرەو ڕاسـت گـۆیی دەبـات وەك خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ ...وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلصَّـٰدِقَـٰتِ وَٱلصَّـٰبِرِينَ وَٱلصَّـٰبِرَٰتِ رِزْقًا.. ﴾ (الأحزاب: ٣٥). وە هەروەهاش ئـارامگرتنی کـردووە تـە هۆکارێك بۆ مسۆگەر بوونی خۆشە ویستی و پـشتیوانی لـێ کـردن و سەرخستن و پاداشتی هەرە گەورەی خوا بۆ خاوەنەکەی.

وە دیسان ئـارامگرتنی خـستوەتە ڕیـزی ملکەچـی و ڕاسـت گـۆیی مـاڵ و دلوای لێخـۆش بـوون (واتــە ئـارامگرتن ئـادەمیزاد دەگەیەنێتــە بـە تـەقوا و ڕاسـتگۆی و بەخـشندەیی و داواکـارانی لێ خـۆش بـون لـە خـوای گـەورە). وەك خـوای گـەورە دەفــــــــەرموێت: ﴿ ٱلصَّـٰبِرِينَ وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلْقَـٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴾ (آل عمران: ١٧). ((جا ئەو ئیمانداڕانە، ئەمــە سـیفەتیانە) خۆ گرو ئـارامگرن (لـە بەرامبەر ناسۆر و ناخۆشـیەکانی ژیانەوە)، ڕاسـتگۆو خواپەرسـتن، مـاڵ و سـامان دەبەخـشن و، لـە بەرەبەیانەکاندا داوای لێخۆشـبوون (لـە پەروەردگاریـان دەکـەن چونکـە

واهەست دەکەن کە وەک پێویست خواپەرستیان نەکردووە)). وە هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ﴾ (البقرة: ١٧٧). (ئەوانەش کە لە کاتی نەداری و هەژاری و نەخۆشی و ناخۆشی و کاتی جەنگ و شەڕو شۆڕدا ئارامگرن، ئا ئەوانە کەسانێکن ڕاستیان کردووە و هەر ئەوانەشن پارێزکارو خواناس و دیندارن).

٢١- ئارامگرتن لە سیفاتە جوانەکانی خوای پەروەردگارە:

ئەبو موسای ئەشعەری ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ما أحدٌ اصبرُ على الأذى يَسمعُه مِن الله، إنهم لَيدعون له ولداً، وإنه ليعافيهم ويرزقُهُمْ))[١٨٠] (هیچ کە سێك لە میانەی بیستنی وتەی ناڕەوا ناخۆشدا زیاتر ئارامگر نی یە لەخوای گەورە ئەوەتا منداڵ و شەریکی بۆ بڕیار دەدەن و دەڵێن کوڕی هەیە لەگەڵ ئەوەشدا لاشەیان ساغ دەکات وتوشی نەخۆشی و ناڕەحەتیان ناکات وەڕزق و ڕۆزیشیان دەدات).

لەڕیوایەتێکی تردا هاتووە کە دەفەرموێت: ((لَيس أحدٌ اصبر على أذى سمعه من الله تعالى، انهم ليدعون له ولداً، ويجعلون له أنداداً وهو مع ذلك يعافيهم ويرزقهم))[١٨١]، ومعناه: لااحد اشد حلما عن فاعل ذلك وترك المعاقبة عليه من الله[١٨٢].(هیچ کەسێك لە بیستنی وتەی ناخۆش و ناڕەوادا ئارامگرتر نی یە زیاتر لە خوا ئەوەتا دەڵێن

---

(١٨٠) اخرجه: البخاري (٦٠٩٩).

(١٨١) اخرجه: احمد (٣٩٥/٤) ، والبخاري (٧٣٧٨) ، ومسلم (٢٨٠٤)، وانظر (السلسلة الصحيحة) (٢١٨٠) و (صحيح الجامع) (٥٢٧٠).

(١٨٢) انظر: (النهاية) (٧/٣).

مندالی هەیە و جۆرەها ماوبەش و هاوتای بۆ بڕیار دەدەن، بەلام خوای گەورە لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆزیان پێ دەدات و لەش ساغیشیان پێ دەبەخشێت).

٢٢- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ چوونە ناو بەهەشتەوە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴾ (الإنسان: ١٢).(لە پاداشتی خۆگری و ئارامگریاندا بەهەشت و ئاوریشمی پێبەخشین.) وە هیسان خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُجۡزَوۡنَ ٱلۡغُرۡفَةَ بِمَا صَبَرُواْ وَيُلَقَّوۡنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَٰمًا ﴾(الفرقان: ٧٥).(ئەو جۆرە کەسانەی (کە باسکران) پاداشتیان ژوورە (ڕازاوە و بەرزو خۆشەکانی بەهەشتە) لە بەرامبەر خۆگرتن و ئارامگرتنیانەوە، جا لەوێ بە سڵاو و درود پێشوازیان لێدەکرێت (بۆ هەمیشە دەحەوێنەوە تیایدا)). وەخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَيَعۡلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (آل عمران: ١٤٢). (یان وا گومانتان دەبرد (هەروا بەئاسانی) دەچنە بەهەشتەوە؟! کە هێشتا خوا (لە جیهانی واقعدا) دەری نەخستووە کامتان هەوڵ و کۆشش و جیهادی کردووەو کامتان خۆڕاگرو ئارامگر بووە...).

* ئەبو ئومامە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((يقول الله سبحانه وتعالى: ابن آدم إنْ صبرت واحتسبتَ عند الصدمة الأولى، لم ارض لك ثواباً دون الجنّة))[١٨٣]. (خوای گەورە دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد گەر ئارام بگریت لە چرکە ساتی یەکەمی بەلا و موسیبەتدا و وابزانی پاداشتت لەلای پەروەردگارتە، ئەولکات ڕازی نابم هیچ شتێك بکرێتە پاداشتی کارەکەت کەمتر لە بەهەشت).

(١٨٣) أخرجه: إبن ماجة (١٥٩٧) ، وحسّنهُ الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة ١٢٩٨)، وفي (المشكاة) (١٧٥٨).

* عەتای کوڕی ڕەباح ﷺ دەفـەرموێت ئـیبن عـەباس﵁ فـەرمووی: "الا اریـك امراةً من أهل الجَنَّة ؟ فقلت بلى، قال: هذهِ المرأة السَّوداء أتت النَّبي صلى الله عليه وسلم فقالت: إني أصـرع، وإني أتكشف، فادع الله تعالى لـي، قـال: ((إن شـئت صـبرت ولـك الجَنَّة، وإن شـئت دعوت الله تعالى أن يُعافيك)) فقالت: أصبر، فقالت: إني أتكشَّف، فـادع الله أن لا أتكـشف، فـدعا لهـا "(١٨٤). (ئایـا ئافرەتێکـت نیـشان بـدەم کـە ئـەهلی بەهەشتە؟ وتم: بەڵێ نیشانم بدە، فەرمووی: ئـەو ئافرەتـە ڕەشـەیە، هـات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا مـن پەرکـەمم توشـی دێـت و لەوکاتـەدا لاشەی خۆم دەردەخەم تۆش دوعا و داوام بۆ بکە لە خوای گەورە بـۆم، پێغەمبـەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر ئارام بگریت بەهەشت بـۆ تۆیـە، وە ئەگـەر ئـارەزووت لـێ یـە دوعا و داوات بۆ دەکەم لە خـوای پـەروەردگار کـە چـاکت بکاتـەوە، ئافرەتەکـەش وتی: ئارام دەگرم بەڵام لاشەی خۆم دەردەخەم داوا بکە لە خـوا کـە لاشـەی خـۆم دەرنەخەم. پێغەمبەریش ﷺ ئەو دوعایەی بۆ کرد).

* ئەنەس ﷺدەفەرموێت: بیستم لە پێغەمبـەری خـوا ﷺ کـە دەیفـەرموو: ((إن الله عز وجل قال: إذا ابتليت عبدي بحبيبته فَصَبَرَ عَوَّضْتُه منهما الجَنَّة [يُريـد عينيـه]))(١٨٥) (خـوای پەروەردگار فەرموویەتی: هـەر کاتێـك بەندەکـەی خـۆمم توشـی بـەڵای لـە دەسـت دانی هەردوو چاوەکانی کرد و ئەویش ئارامگر بوو بەهەشتی پێ دەدەم لـە جیـاتی لە دەستدانی هەر دوو چاوی).

* هەر لـەم بـارەوەش فەرموودەیـەکی تـری پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەهێنینـەوە دەربـارەی ئـالی یاسـر کـە کافرەکـان ئەشـکەنجە و ئازاریـان دەدان پێغەمبـەر ﷺ

(١٨٤) أخرجه: البخاري (٥٦٥٢)، ومسلم (٢٥٧٦).

(١٨٥) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، والترمذي (٢٤٠١) ، و احمد (٣/ ٢٨٣).

بەلایانداتێ پەڕیوو و پێ فەرمووون: ((صبراً آل یاسر فانَّ موعدكُمْ الجنّة))(١٨٦) (ئارام بگرن ئەی بنەماڵی یاسر جێگەی بەیەك گەیشتنەوەتان بەهەشتە).

٢٢- ئارامگرتن ڕێگە بۆ مرۆڤ ڕووناك دەكاتەوە لە گشت كارەكانیدا:

• ئەبو حارسی ئەشعەری ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە فەرموویەتی: ((... والصَّبرُ ضياءٌ ...))(١٨٧): (ئارامگرتن ڕووناكی یە).

وە لەگێڕانەوەیەكی تردا لە حارسی كوڕی عاسمی ئەشعەری یەوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((إسْباغُ الوضُوء شَطْرُ الإيمان، والحَمْدُ لِله تملأُ الميزان، والتسبيح والتكبيرُ يملأ السموات والأرضَ، والصلاةُ نورٌ، والزكاة بُرهانٌ، والصَّبرُ ضِياءٌ والقرآن حُجّةٌ لَك أو عليك))(١٨٨) (دەست نوێژی تەواو وبێ كەم و كوڕی نیوەی ئیمان و باوەڕە، وە زۆر وتنی: (الحمدلله) تای تەرازوو پڕ دەكات، وە وتنەوەی (سبحان الله) و (الله أكبر)یش نێوان ئاسمانەكان و زەوی پڕ دەكات، نوێژ كردن ڕووناكی یە، زەكاتیش بەڵگەیە، ئارامگرتنیش ڕۆشنایی یە، قورئانیش بەڵگەیە بۆ تۆ بە قازانج یان بەڵگەیە لەسەرت بەزەرەر). لەبەر ڕۆشنایی ئەم فەرموودەیەدا وتراوە(من اتخذ الصبر جُنةً وقاه الله عز وجل من عثرات الزلل)(١٨٩)

---

(١٨٦) اخرجه: ابن هشام (٣٠٢/١)، و الحاكم (٣٨٨/٣) صححه ووافقه الذهبي، البيهقي (دلائل النبوة) (٢٨٢/٢)، وقال الهيثمي: (المجمع) (٢٩٣/٩): رواه الطبراني ورجاله ثقات، وقال الشيخ الألباني في تخريج (فقه السيرة) ص (١٠٨): حسن صحيح.

(١٨٧) اخرجه: مسلم (٢٢٣)، والترمذي (٣٥١٢).

(١٨٨) أخرجه: ابن ماجة (٢٨٠)، ومسلم (١/ ١٤١)، وصحّحه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢/ ٥١١) برقم (٢٢٨٦): صحيح، وفي (صحيح الجامع الصغير) (٥٢٥) نحوه، وانظر (رياض الصالحين) بتحقيق الشيخ الألباني رقم (٢٦).

(١٨٩) اورده: الدينوري في (المجالسة) برقم (١٧١٣).

(هەر کەسێك ئارامگرتن بکات بەفەڵفانێك خوای پەروەردگار دەیپارێزێت لە کەوتن و هەڵخلیسکانی زەلیلی و داماوی).

٢٤- ئارامگرتن ملکەچی دروست دەکات بۆ خوای گەورە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾(الحج: ٣٤ - ٣٥). (بۆ هەر ئوممەتێك (لە ئوممەتانی پێشوو) ڕێ و شوێن و بەرنامەیەکمان بۆ داناون (بۆ خواپەرستی و قوربانی) تا ناوی خوا بەرن لەکاتی سەربڕینی مەڵاتەکاندا، خوای ئێوە خوایەکی تاك و تەنهایە، هەمووتان تەسلیم و ملکەچی ئەوبن، مژدەش بدە بەبەندە ملکەچ و فەرمانبەردارو دڵ ئاوەدانەکان... * ئەوانەی کاتێك ناوی خوا برا (یا باسی دەسەڵات و ڕەحمەت و زات و سیفاتی کرا) دڵکانیان دادەچڵەکێت و تەزووی پیادا دێت، وە ئەوانەی خۆگرو ئارامگرن لە بەرامبەر ئەو ناخۆشیانەوە کە تووشیان دەبێت، ئەوانەی کە نوێژەکانیان بەچاکی ئەنجام دەدەن و لەو ڕزق و ڕۆزیەی کە پێمان بەخشیوون دەبەخشن).

محمودی کوڕی لەبید ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إنَّ الله إذا أحَبَّ قوماً ابتلاهم، فَمَنْ صَبر فَلَهُ الصَبر، وَمَن جَزع فَلَهُ الجزع))(١٩٠)

(خوای گەورە هەر کەس وگەل و نەتەوە و میلەتێکی خۆش بوێت گیرۆدەیان دەکات و تووشی بەڵا و موسیبەتیان دەکات، هەر کەسێك ئارام بگرێت ئەوە ئارامی بۆ هەیە، وەهەر کەسێك خەم و پەژارە دایگرێت ئەوە هەر پەژارەی بۆ هەیە).

---

(١٩٠) أخرجه: الإمام احمد (٥/٤٢٧)، وقال ابن حجر الهيثمي في (مجمع الزوائد) (٢/٢٩١): رواه احمد ورجاله ثقات، وقال محققا: (زاد المعاد) (٤/ ١٧٧): حديث صحيح، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح الجامع) (١٧٠٦).

٢٥- ئارامگرتن ئازایەتی لە مرۆڤدا دروست دەکات:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ (الأنفال: ٦٥). (معناه ان يصبر منكم عشرون صابرون يغلبوا مائتين)[١٩١]. (واتە: گەر بیست کەس لە ئێوە ئارامگرین سەر دەکەون بەسەر دووسەد کەسدا).

وە عومەری کوڕی خەطاب ﷺ بەگەورە پیاوانی هۆزی بەنی عەبسی فەرموو: "(بم قاتلتم الناس) ؟ قالوا: بالصبر، لم نلق قوما الا صبرنا لهم كما صبروا لنا. وقال بعض السلف: كلنا يكره الموت والم الجراح ولكن نتفاضل بالصبر. وقال ابو محمد البطال: الشجاعة صبر ساعة"[١٩٢] " بە چی دەجەنگان لەگەڵ خەڵکیدا ؟ وتیان: بە ئارامگرتن، ئێمە کە دەگەیشتین بە هەر کەس ولایەنێك ئاراممان دەگرت لەبەرامبەریاندا تا ئەوان لە بەرامبەرماندا بجەنگایەن، وە هەندێك لە پێشینان فەرموویانە: هەمووومان رقمان لە مردن و ئەشکەنجە و ئازاری برینە بەڵام هەمووومان لە ئارامگرتندا جیاوازیمان هەیە ". وە ئەبو محمدی پاڵەوان فەرموویەتی: "ئازایەتی ئارامگرتنی سەعاتێکە"

٢٦- ئارامگرتن شارەزایی لە ئایندا، وبەخشندەیی، ومیهرەبانی و لەسەر خۆیی، دادپەروەری، و زانایی، و دەوڵەمەندی، ونەرم و نیانی، وپیاوەتی و شتانی جوانی تر دروست دەکات لەمرۆڤدا....

حەمزەی سومالی (رحمه الله) فەرموویەتی: ((الحِلمُ الصَّبر)) (میهرەبانی و تووڕەنە بوون لەئارامگرتنەوەیە). وە موسلیمی کوڕی قەتیبەش (رحمه الله) فەرموویەتی: ((المرؤةُ: الصَّبر علي الرجال))[١٩٣] (پیاوەتی ئارامگرتنە لەسەر پیاوان).

---

(١٩١) انظر: (الجامع لاحكام القران) (٤٤/٧) ، و(زاد المسير) (٢٨٧/٣).

(١٩٢) انظر: (جامع العلوم والحكم) (٤٨٨/١).

(١٩٣) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) (٨٤٩٩-٨٥٠٠).

وەزانای پایە بەرز ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) فەرموویەتی: [...إذا تأملت مراتب الكمال المكتسب في العالم: رأيتها كلها منوطةً بالصَّبر وإذا تأملت النقصان – الذي يُذم صاحبه عليه، ويدخل تحت قدرته: رأيته كله من عدم الصبر، فالشجاعة والعفة و الجود والإيثار –كله صَبرُ ساعة فالصَّبْرُ طُلَّسَمٌ عَلى كَنْزِ العُلاَ مَنْ حَلَّ ذا الطِلَّسَمَ: فَازَ بِكَنْزِهِ وأكثر أسقام البدن والقلب، إنما تنشأ من عدم الصَّبر. فما حُفظت صحة القلوب والأبدان والأرواح، بمثل الصَّبر، فهو: الفارق الأكبر والترياق الأعظم. ولو لم يكن فيه، إلا معية الله مع أهله: فإن الله مع الصابرين ومحبته لهم فإن الله يحب الصابرين نصره لاهله ((فان النصر مع الصبر)) وانه خيرٌ لأهله ﴿ وَلَئِن صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٞ لِّلصَّـٰبِرِينَ ﴾ (النحل: ١٢٦) وهوسبب الفلاح][١٩٤] "هەر کاتێك وردبویتەوە لە پلەو پایەکانی کامڵی دەستکەوتوو لەجیهاندا دەبینێت؛ هەمووی پەیوەستە بەئارامگرتنەوە، وەهەر کاتێك ورد بویتەوە لە هەموو ناتەواوی یەك کە خاوەنەکەی لۆمە بکرێت لەسەری، وەلەژێر دەستەلاتیشی بێت، ئەوە هەموو بەهۆی نەبوونی ئارامگرتنەوەیە، ئازایەتی و پاکێتی و میهرەبانی و بەخشندەیی، هەمووی ئارامگرتنی ساتێکە:

زۆربەی نەخۆشی یەکانی لاشە و دڵی مرۆڤ بە هۆی نەبوونی ئارامگرتنەوە گەش ونما دەکات، پارێزگاری لە تەندروستی دڵ و لاشە و ڕوح تەنها ئارامگرتن پارێزگاری لێ دەکرێت، کەواتە ئارامگرتن جیاکەرەوە و دەرمانێکی زۆر گەورەیە، ئارامگرتن هیچ شتێکی تری تێدا نەبێت جگە لە بوونی خوای پەروەردگار لەگەڵ ئارامگراندا هەر ئەمە بەس بوو بۆ زانینی نرخ و پلەی ئارامگرتن، بەڕاستی خوای پەروەردگار لەگەڵ ئارامگران دایە و خۆشیانی دەوێت و سەرکەوتنیان پێ دەبەخشێت (کەواتە سەرکەوتن لەگەڵ ئارامگرتن دایە) وە ئارمگریش دەستکەوتی

---

(١٩٤) انظر: (زاد المعاد) (٤/٣٠٥).

هـەرە گەورەیـە بـۆ ئـارامگران ﴿ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ ﴾ وە هۆکـاری ڕزگاری و سەرفرازیە بۆیان..."

وەئیمامی شافیعی (رحمه الله) دەفەرمویت: "لايُدرَك العِلمُ إلاّبالصبرِ على الضُر"[١٩٥] "ناگـەیت بەزانـست مەگـەر بـە ئـارامگرتن لەسـەر زەرەرو زیانـەکان نـەبێت". وە دووبارە دەفەرمویت: فحقٌ على طلبه العلم بلوغ غاية جهدهم في الاستكثار منه (أي: من العلم) والصبر على كل عارض دون طلبه واخلاص النية لله ..."[١٩٦].

"..پێویستە لەسەر خوازیارانی زانست ئەو پەڕی کۆشش بکەن بۆ زیـاتر فێربـوونی زانست، وەئارامگرین لەسەر هـەموو کـارێکی ڕێـك ولەمپـەر لـەپێناوی فێربوونیـدا، وەدڵسۆزی و نیەت پاکیان هەبێت لە فێربوونیدا بۆ خوای گەورە و میهرەبان"

ئارامگرتن بەتەنها ڕێگا ڕووناك و ڕۆشن دەکاتەوە بۆ مرۆڤ، وەزانست و زانیـاری زیـاتر ڕوونـاکی پـێ دەبەخـشێ لەگـەڵ دڵنـایی و ژیـری تاقیکردنـەوە هـەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمویت: ((رحمة الله على موسى لو انه صبر لصاحبه لرأى العَجَب العُجاب ولكنه قال ((إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لدني عُذراً))[١٩٧] (ڕەحمەت و میهرەبانی خـوا لەسـەر موسـا بێـت گـەر ئـارامی بگرتایـە لەگەڵ هاوەڵەکەیدا شتی زۆر سەیرو سەرسوڕهێنەری دەبینـی بـەلام بەهاوەڵەکـەی فەرموو: گەر لە دوای ئەمە پرسیاری هیچ شتێکی ترم لێ کردی هاوڕێ یـەتیم مەکـە وپاساوی خۆت بۆ هەیە لەلایەن منەوە).

---

(١٩٥) اخرجه: الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في (صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٥٢٨): اسناده صحيح.

(١٩٦) اخرجه: الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في (صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٥٥١): اسناده صحيح.

(١٩٧) اخرجه: ابو نعيم في(الحلية) (١٧٥/٣) ، و الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في(صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٦٧٢): اسناده صحيح.

٢٧- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ بەردەوامی بەخشندەیی خوا:

تابیعی بەڕێز طاوسی کوڕی کەیسان (رحمه الله) دەڵێت: "إذا انعم الله على عبد نعمة ثم جعلَ اليه حوالج الناس، فان احتمل وصبر والا عرضَ تلك النعمة للزوال"[١٩٨] (هەر کاتێك خوای گەورە نیعمەتێکی خۆی ببەخشێتە بەندەیەکی و لەپاشان خەڵکان پێویست بەو نیعمەتەی لای ئەو بکات، گەر ئەو کەسە توانای ئارامگرتنی لەسەر جێبەجێ کردنی پێویستیەکانی خەڵك هەبوو، ئەو کات خوا ئەو نیعمەتەی بۆ بەردەوام دەکات گەرواش نەکات خودا ئەو نیعمەتەی خۆی لێ دەسێنێتەوە).

٢٨- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ بەدەست هێنانی بەختەوەری دونیا و قیامەت:

میقدادی کوڕی ئەسوەد رضي الله عنه دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إن السَعيد لَمنْ جُنب الفَتنْ، ولمَنْ أبْتُلي فـصَبر))[١٩٩] (بەختەوەر بۆ کەسێکە کە پارێزاو بێت لە ئاژاوە و شەڕوشۆڕ، وە بۆ ئەو کەسەش توشی بەڵا و ئاژاوە هاتبێت و ئارامی گرتبێت).

وە عومەری کوڕی خەطاب رضي الله عنه فەرموویەتی: (انا وجدنا خير عِيشنا بالصبر)[٢٠٠] (ئێمە چاکترین ژیان و خۆشیمان بەئارامگرتن دەست کەوت). پێغەمبەری خوا ﷺ لۆمەی ئەو کەسانەی دەکات کەتوشی بەڵا و موسیبەت دەبن و ئارام ناگرن ئەولانەش زۆرتر ئافرەتانن عبدالرحمن کوڕی شیبل رضي الله عنه دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إنْ الفُسّاق ؟ هُمْ أهل النّار)) قيل: يا رسول الله ومَنْ الفُسّاق ؟ قال: ((النساءُ)) قال رجلٌ: يا رسول الله اولَسَن امهاتنا واخواتنا وأزواجنا؟

---

(١٩٨) اخرجه: ابن ابي الدنيا في (قضاء الحوائج) برقم (٥٠).

(١٩٩) اخرجه: ابو داود (٤٢٦٣) ، وصححه الشيخ الالباني في(السلسلة الصحيحة) (٩٧٥).

(٢٠٠) اخرجه: ابن المبارك في (الزهد) برقم (٥٨٥).

قال: ((بلى ولكِنَّهم.... إذا ابتُلين لم يصبِرن))[٢٠١] (فاسق و یاخی بوون ئەوانە خەڵکی ئاگرن، وترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (فسّاق) کێ یە؟ فەرمووی (ئافرەتانە)؟ پیاوێک وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئەوانە دایکانی ئێمە وەخوشکانی ئێمە وە خێزانانی ئێمە نین؟ فەرمووی (بەڵێ وایە بەڵام ئەوان نیعمەتیان بدرێتێ سوپاس گوزار نابن وکاتێک توشی بەڵاو موسیبەت ببن ئارام ناگرن).

ئارامگرتن ناخی ژیری و عەقڵە، هەر کەسێك ئارام بگرێت عاقڵ دەبێت وە هەرکەسێك عاقڵ و ژیر بێت بەبەختەوەری وخۆش گوزەرانی دەژی، ئیمامی مالیکی کوڕی ئەنەس ﷺ فەرموویەتی: ((العاقل مَنْ عَقِلَ عن الله عزّوجل أمره، وصبر على بلوى زمانه))[٢٠٢] (عاقڵ وژیر کە سێکە لەیاسا و فرمانەکانی خوا تێ گەیشتبێت، وە ئارامبگرێت لەسەر بەڵاو ناڕەحەتی یەکانی ئەو سات و زەمانەی کەتیایدا دەژی). حارسی مەحاسبی ﷺ دەفەرموێت: "لكل شيء جوهر، وجوهر الانسان العَقْل، وجوهرُ العقلِ الصَّبْر"[٢٠٣] "هەموو شتێك گەوهەر و ناوەڕۆکێکی هەیە، گەوهەر و ناوەڕۆکی مرۆڤیش عەقڵ و ژیری یە، وە گەوهەر وناوەڕۆکی عەقڵیش ئارامگرتنە" ئیمام علی ﷺ لە گێڕایەتیەوە و فەرموویەتی: ((اطرح عنك واردات الهموم بعزائم الصبر))[٢٠٤] (غەم و پەژارەکان لە خۆت دوور بخەرەوە بەئارامگرتنە ڕاستەقینەکان).

---

(٢٠١) اخرجه: احمد في (المسند) برقم (١٥٥٣١) وقال محققه الارناؤوط: حديث صحيح ، والحاكم (٦٠٤/٤) وصححه على شرطهما ووافقه الذهبي.

(٢٠٢) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) رقم (٤٦٨٢).

(٢٠٣) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) رقم (٤٦٨٣)

(٢٠٤) اخرجه: الدينوري في (المجالسة) برقم (١٧٠٨).

٢٩— ئارامگرتن لە ڕەوشتی پێغەمبەران و پیاو چاکانە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (الأنبياء: ٨٥)، وەخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ ﴾ (الاحقاف:

پێغەمبەران سەلات و سەلامی خوایان لێ بێت لە هەموو کەس زیاتر توشی بەلاو و موسیبەت بوون، هەندێکیان گیرۆدەی دەستی خێزان و منداڵ و سەر سەختی قەومەکەی بووە وەك پێغەمبەر نوح ﷺ وە، هەندێکیان گیرۆدەی بەندیخانەو ئاوارەیی بووە وەك پێغەمبەر یوسف ﷺ، وە هەندێکیان گیرۆدەی نەخۆشی و ناڕەحەتی درێژخایەن بووەتەوە لەلاشەیدا لەگەڵ فەوتان و نەمانی ماڵ و منداڵ وەك پێغەمبەر ئەیوب ﷺ وە گشت پێغەمبەرانی تریش هەریەکەی گیرۆدەی کێشەیەکی تایبەت بووە بەلاّم هەموو خۆگر و زۆر بەئارام بوون.

٣٠- ئارامگرتن چەندین سوود و فائیدەی تری هەیە:

(١) ئارامگرتن بێزاری لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە لەکاتی ئەنجامدانی کارێکی گرنگ لەماوەیەکی کورتدا..

(٢) ئارامگرتن پەلەکردن لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی بەدیهێنانی ئامانجەکانی.

(٣) ئارامگرتن هەڵچوون و تووڕەبوون مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی هاتنە دی هۆکاری توڕبوون[٢٠٥]

(٤) ئارامگرتن ترس و بێ وەیی مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی ترس و تۆقین.

---

(٢٠٥) انظر: (الاخلاق الاسلامية واسسها) (ص:٣٠٦).

(٥) ئارامگرتن تەماع و چاو چنۆکی مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی تەماع وکۆکردنەوە سامان.

(٦) ئارامگرتن هەڵپەکردن بۆهێنانەوەی هەموو حەزو ئارەزووەکان لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە.

(٧) ئارامگرتن تولنا هەڵگرتنی هەموو ماندوو بوون و ناڕەتی و ئازارە جەستەیی و نەفسیەکان لەمرۆڤدا بەدی دەهێنێت.

(٨) ئارامگرتن خۆشەویستی خوا پاشان خەڵکانیش بۆ خاوەنەکەی مسۆگەر دەکات.

(٩) ئارامگرتن دیاردەیەکی پیاوەتیە و دوارۆژێکی چاك بۆ خاوەنەکەی مسۆگەر دەکات[٢٠٦].

٣١- وە لەکۆتاییدا...... برای موسوڵمانم کۆمەڵێك فەرموودەی بۆن خۆش و بۆنداری سەلەفی صالح و پیاوچاکانت بۆ دەهێنمەوە بۆ باس دەکەم دەربارەی ئەو سودانەی کە دەستە بەردەبێت بۆ ئارامگران:

(١) محمدی کوڕی عەمر دەفەرموێت ﷺ بیستم لە عومەری کوڕی عەبدول عەزیز ئەی فەرموو لەسەر مینبەر: "ما أنعم الله على عبد نعمة، فانتزعها منه، فعاضه مكان ما انتزع منه الصبر، إلاّ كان ما عوضه خيراً مما انتزع منه ثم قرأ ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠)"[٢٠٧]. "خوای گەورە هەر نیعمەتێکی بەخشی بێتە بەندەیەکی پاشان لێی سەندبێتەوە و لەجێگەکەیدا ئارامگرتنی پێ بەخشی بێت ئەو کات ئەوەی کە پێی بەخشیوە چاکترە لەوەی کە لێی سەندوەتەوە پاشان

(٢٠٦) انظر: (نضرة النعيم) (٦/٢٤٧٢).

(٢٠٧) انظر: كتاب (الصبر) لابن ابي الدنيا (٢٢)، و(شعب الايمان) للبيهقي (١٠٠٣٨) ، (المصنف) لابن أبي شيبة في (٣٥٠٨٤).

ئـەم ئايەتـەی خوێنـدەوە ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (ئـارامگران پاداشـتی بێشومار وەردەگرن).

٢ عیمرانی کوڕی حوسەین ﷺ دەفەرموێت: "ثلاثٌ يدرك بهن العبد رغائب الدنيا والاخرة: الصبر عند البلاء، والرضاء بالقضاء، والدعاء في الرخاء"[٢٠٨] "سـێ شـت هەیـە بەنـدەکان بەهۆیانـەوە دەگـەن بـە خۆشـیەکانی دونیـا و قیامـەت، ئـارامگرتن لـەکاتی بـەلادا، وەڕازی بـوون بـە قـەزاو قـەدەری خـوای گـەورە وەدوعاکردن و پاڕانەوە لەکاتی خۆشیدا"

٣ ئەبو دەرداء ﷺ دەفەرموێت: (من لا يُعِدُّ صبراً لفجائع الامور يعجز)[٢٠٩] "هەر کەسێك خۆی بەئارامگرتن ئامادە نەکات بۆ و لێقـەومان و کارەسـاتەکان ئـەو کات دەستەوەستان و بێ توانا دەبێت".

٤ لوقمـانی حـەکیم (رحمه الله) دەفـەرموێت: "حقيقـة اليقين الـصبر وحقيقـة العمـل النية"[٢١٠] "ڕاستی دڵنیایی بڕوا بەئارامگرتنە وەڕاستی کردار بەنیەت و دڵسۆزی یە"

٥ سوفیانی کوڕی عوییینە(رحمه الله) دەفـەرموێت: "كان يقال:يحتاج المؤمن الى الصبر كما يحتاج الى الطعام والشراب"[٢١١] "بڕوادار پێویستی بـەئارلمگرتن هەیـە وەك چۆن پێویستی بە خواردن و خواردنەوە هەیە"

٦ مالیکی کوڕی دینار (رحمه الله) دەفەرموێت: "ما من أعمال البر عملٌ إلاّ ودونـه عقبة فإن صبر صاحبها أفضت به الى روحٍ وإن جزع رجـع"[٢١٢] "هـەموو یـەکێك لـە کـارە

(٢٠٨) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٩٠).
(٢٠٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٤٤).
(٢١٠) لنظر: المصدر السابق برقم (٤١).
(٢١١) انظر: المصدر السابق برقم (٨١).
(٢١٢) لنظر: المصدر السابق برقم (٤٣).

چاکەکان لەپێشدا کۆسپ و تەگەرەیەکی هەیە ئەگەر خاوەنەکەی ئارامگربوو ئەو کات دەیگەیەنێتە بەدیهێنانی ئاواتەکانی ، و گەر ئەو کۆسپش بێ زاری بکاو بگەڕێتەوە ناگاتە بەدیهێنانی ئاواتەکانی"

٧ ئیبن و موبارەك (رحمه الله) دەفەرموێت: "من صبر فما أقل ما يصبر ومن جزع فما أقل ما يتمتع"[٢١٣] "کەسێ ئارامگربێت ئای ئەو ئارامگرتنە ماوەکەی چەندە کەمە وە هەرکەسێك بێزار و کۆڵ بدات، ئای ماوەی خۆشی و شادی یەکەی کەمە"

٨ عومەری کوڕی زەر (رحمه الله) دەفەرموێت "من أجمع على الصبر في الأمور فقد حوى الخير والتمس معاقل البر وكمال الأجور[عليك بالصبر تدرك به ذخر أهله واعلم أن الصبر مواهب، ولن يعطاه إلاّ من كرم على سيده]"[٢١٤]. "هەر کەسێك لەگشت کارەکانی ئارامگر بێت بەڕاستی گشت خەیرو چاکەیەکی کۆ کردۆتەوە و دەستی گرتووە بەلوتکەی چاکەو پاداشتی تەواو کامڵ". وە دووبارە دەفەرموێت:"تۆ ئارامگر بەو بزانە ئاگاداری ئارامگرتن بە دەگەیتە تێشووی ئارامگران، بزانە ئارامگرتن بەهرە وبەخششە کەسێکیش ڕێزدار نەبێت لای خاوەنەکەی ئەو بەهرەیەی پێ نابەخشرێت"

٩ مەیمونی کوڕی مەهران (رحمه الله) دەفەرموێت: "مانال أحد شيئا من جسيم الخير نبي فمن دونه إلاّ بالصبر"[٢١٥]. "هیچ کەسێك هیچ شتێکی لە چاکەی گەورە بەدەست نەهێناوە لە پێغەمبەران بێت یان لەخوار ئەوە وە بێت تەنها ڕێگەی ئارامگرتنەوە بەدەستی هێناوە"

---

(٢١٣) انظر: المصدر السابق برقم (١٤٠).

(٢١٤) انظر: المصدر السابق برقم (١٦٤)، و(١٦٧).

(٢١٥) انظر: المصدر السابق برقم (١٩).

١٠ زومرەی کوڕی حەبیب (رحمه الله) دەفەرموێت: "الصبر خير مراكب الصعب"[٢١٦] "چاکترین سواری بەناو ناڕەحەتیەکاندا ئارامگرتنە".

١١ یەزیدی کوڕی تەمیم (رحمه الله) دەفەرموێت: "لما أدخل إبراهيم التيمي سجن الحجاج رأى قوماً مقرّنين في الأغلال يقومون جميعاً ويقعدون جميعاً فقال: يا أهل بلاء الله في نعمته ويا أهل نعمته في بلائه إن الله قد رآكم أهلاً أن يختبركم فاروه أهلاً أن تصبروا له"[٢١٧]. "لەکاتێکدا ئیبراهیمی تەمیمی یان خستە ناو و بەندیخانەکەی حەجاجەوە کۆمەڵێکی بینی بەیەکەوە کۆت و زنجیر کرابوون هەڵسان و دانیشتنیان بەیەکەوە بوو، پێی وتن: ئەی ئەوانەی کە خوادا هەڵیبژاردن بۆ بەلاّ و تاقیکردنەوە و ئەوەی کردووە تەخەلاّت و دیاری بۆتان چونکە ئێوەی بەشیاو زانیووە بۆ بەلاّ و تاقیکردنەوە، ئێوەش ئارامگرن و دەری خەن کەشایستەی ئەو خەلاّت و تاقیکردنەوەن"

١٢ ئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەفەرموێت: "لم ينل الخير نبي فمَن دونه إلاّ بالصبر" هیچ پێغەمبەرێك لەدوای ئەوان نەگەیشتوونەتە خێر و چاکە تەنها بەئارامگرتن نەبێت. وە دەفەرموێت: "من اتقى الله وصبر فلم يدخل في الظالمين نفعه الله بتقواه" هەر کەسێ خۆی دوور بگرێت لە حەرام لەبەر خودا و ئارامگرێت و نەچێتە ڕیزی ستەم کارو زاڵمەکانەوە خوای گەورە بەو تەقواکاریەی سود و قازانجی پێ دەگەیەنێت، وەدەفەرموێت "إن أعمال البر كلما عظمت كان الصبرُ عليها أعظم مما دونها"[٢١٨].کارە

---

(٢١٦) انظر: المصدر السابق برقم (٢٧).

(٢١٧) انظر: المصدر السابق برقم (٨٣).

(218) انظر: (مجموعة الفتاوى) (١٠/ ٧٧،٨٤،٣٢٥).

چاکەکامان هەر چەند گەورە بێ ئارامگرتن لەسەریان گەورەتریان دەکات لە کارەکانی خوار ئەوان.

ئەو شتانەی یارمەتیت دەدات لەسەر بەدیهێنانی ئارامگرتن

بۆ بەدیهێنانی ئارامگرتن لەکاتی دابەزینی بەلا وموسیبەتدا پێویستمان بە بەدیهێنانی چەند شتێك هەیە:

١- ناسینی خوای پەروەردگار و باوەڕبوون بە قەزاو قەدەر:

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ (الحديد: ٢٢).(هیچ بەلاو ڕوداوێک لەزەویدا، بۆتان پێش نەهاتووە کەلە_ لوحُ المحفوظ _ دا تۆمارمان نەکردبێت، پێش ئەوەی ڕووداوەکەپێش بێت، ئەو کارەش بۆ خوا زۆر ئاسانە)

عەبدوڵلای کوڕی عەباس ﷺ دەفەرموێت: ((كُنتُ خلف النّبي صلى الله عليه وسلم يَوماً، فقال: ((يا غُلام إني أعَلِمُكِ كَلماتٍ، احفظ الله يَحفَظكَ ...وَأعْلَمْ: انَّ الأمةَ لَوْ اجْتَمَعَت على أن يَنفعُوك بشَيءٍ لم يَنفعَوك الاّ بشيءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وان اجتَمعوا على آنْ يَضرّوك بِشيءٍ لَمْ يَضروكَ الابِشَيءٍ قد كَتَبَهُ الله عَلَيكَ، رُفِعَتِ الأقلام، وجُفتِ الصُحَف))[219] (ڕۆژێك من لە پشت پێغەمبەری خواوە ﷺ بووم، فەرمووی: ئەی لاو من چەند وشەیەکت فێر دەکەم، پارێزگاری لەماف و دەقەکانی خوای گەورە بکە خوای گەورە پارێزگاریت لێ دەکات....وەبزانە گەر هەموو ئوممەت کۆببنەوە بۆ ئەوەی کە سوود و قازانجت

(٢١٩) أخرجه: احمد (١/ ٢٩٣، ٣٠٣) برقم (٢٨٠٣) وقال محققه الارناؤوط: حديث صحيح، والترمذي (٢٥١٦) وقال: حديث حسنٌ صحيح، والطبراني في الكبير (١١٢٤٣) وأبو نعيم في(الحلية) (٣١٤/١)، وصححه الشيخ الألباني في (مختصر شرح العقيدة الطحاوية) (ص: ١٣٣) ، و (صحيح الترمذي) (٢٠٤٣) ، و(المشكاة) (٥٣٠٢).

پێ بگەیەنن سوودت پێ ناگەیەنن وە گەر هەمووشیان کۆببنەوە تا زیانت پێ بگەیەنن ناتوانن زیانت پێ بگەیەنن مەگەر بەشتێك نەبێت کە خوای گەورە نوسیبێتی بۆت، وە و پێنوسەکان هەڵگیراوەو مورەکەبی لاپەڕەکانیش وشك بۆتەوە.

٢- دڵنیابوون بە پاداشتی گەورە و جوان:

پێویستە تێبینی پاداشتی جوان بکرێت لەگەڵ عاقیبەت خێری، ئەمەش یارمەتیت دەدات لەسەر ئارامگرتن بەلا و موسیبەتت لەسەر سوك و ئاسان دەکات. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓا۟ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾ (النحل: ٩٦) (...سوێند بە خوا بێگومان پاداشتی ئەوانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون بەجوانتر دەدەینەوە لەوەی کە ئەوان دەیانکرد.) هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ...نِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ۝٥٨ ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ (العنكبوت: ٥٨ – ٥٩). (...ئای چەند جوانە پاداشتی ئیشکەران بۆ خوا... ❊ ئەوانەن خۆگربوون لەبەردەم ئەشکەنجە و ئازاری بێ باوەڕاندا و هەر پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن...)

* ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: ((انَّ الله عز وَجَلّ قال:اذا ابتليت عبدي بحبيبته فَصَبَر عَوَّضته منهما الجنة [يريد عينه]))[٢٢٠]. (خوای گەورە فەرموویەتی: گەر بەندەی خۆم گیرۆدەکرد بە لەدەست دانی دووچاوە خۆشەویستەکەی و ئەو ئارامی گرت، من بۆی دەگۆڕمەوە بەبەهەشت).

* ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەفەرموێت: کچێکی پێغەمبەری خوا ﷺ یەکێکی نارد بۆ لای باوکی و پێی وت: (انَّ ابني قَدْ احُضِرَ فاشهدنا، فأرسلَ رسول الله ﷺ يُقرِيء

(٢٢٠) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، ومسلم (٢٥٧٦).

السلام ويقول ((إن لله ما آخذ وله ما أعطى، وكُلُّ شيءٍ عنده بأجلٍ مُسمّىً، فلتصبر ولتحتسب))[٢٢١]. (کورەکەم وا لە گیانەلاَندایە تا ئێرە وەرە بۆ لامان پێغەمبەری خواش ﷺ ئەو کەسەی ناردەوە بۆلای و سلاَوی بۆ نارد و پێی فەرمووی: ئەوەی خوای پەروەردگار دەیباتەوە مولکی خۆیەتی، وە ئەوەشی کەدەیبەخشێ هەر مولکی خۆیەتی، وە هەموو شتێك لەلای خوا بە ئەندازە وکاتێکی و دیاری کراوە ئارامبگرن و ئومێدی پاداشتان لای خوای گەورە هەبێت).

٣- دڵنیا بوون لە هاتنی خێر و خۆشی و چاوەڕوانی کردن لە دوای ناڕەحەتی و ناخۆشی:

بەڕاستی چاوەڕوان کردنی خێر و خۆشی ناڕەحەتی لەسەر دڵی مرۆڤ ئاسان دەکات بە تایبەت کاتێك، مرۆڤ ئومێدی گەورەی هەبێت بە هاتنی خێر و خۆشی لەدوای ناخۆشی.

دڵنیایش نایەتە دی بەبێ تێ گەیشتن و زانیاری و زانستی شەرعی هەروەك خضر عليه السلام فەرمووی بەپێغەمبەر موسا عليه السلام: (وكيف تصبِر على ما لم تُحِط به خُبراً) هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴾ (الروم: ٦٠) (جا (ئەی محمد ﷺ، ئەی ئیماندار) دان بەخۆدا بگرەو ئارام بگرە، چونکە بێگومان وەعدو بەڵێنی خوا حەق و ڕاستە و هەر دێتەدی. ئەوانەش کە باوەڕیان نیە بێ ئارامت نەکەن و ساردت نەکەنەوە.)

وە لەئایەتێکی تردا خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ...سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴾ (الطلاق: ٧).(دڵنیاش بن کە خوا دوای تەنگانە هەرزانی دەهێنێت. دوای ناخۆشی

---

(٢٢١) أخرجه: البخاري (١٢٨٤)، ومسلم (٩٢٣)، والنسائي (٢١/٤)، وانظر (صحيح سنن النسائي) (١٧٦٢) وسبق تخريجه.

خۆشـی دەبینێـت.) وه لەئایــەتێکی تریـــشدا دەفــەرموێت: ﴿...فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾(هود: ٤٩).(ئەی محمد ﷺ.... خۆگرو بە ئارام بە، چونکە بەڕاسـتی پاشەڕۆژ بۆ خواناس و پارێزکارانە.)

٤- داوای یارمەتی له خوای گەوره وپشت بەستن بە خوای میهرەبان:

خوای گەوره دەفـەرموێت: ﴿ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ ... ﴾ (الأعراف: ١٢٨)، (موسا بەقەومـەکەی وت: داوای کۆمـەکی و پشـتیوانی لـه خوا بکەن و دان بەخۆدا بگـرن و ئـارامگر بـن.)خـــوای گـــەوره دەفـــەرموێت: ﴿ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ (النحل: ٤٢)(ئـەوانـەش ئـەوانـەن کـه بـه ئـارام و خۆگر بـوون و پشت بـه پـەروەردگاریـان دەبەسـتن). خــوای گــەوره دەفــەرموێت: ﴿ ..رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا .. ﴾(البقرة: ٢٥٠) (وتیـــان خودایـــه ئـــارامی بڕێـــژه بەســـەرماندا قاچەکانمان جێگیر بکه له ڕووی دوژمنـدا) ، خـوای گـەوره دەفـەرموێت: ﴿ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ .. ﴾ (النحــل: ١٢٧). (ئــەی پێغــەمبــەر ﷺ ، ئــەی ئیمانــدار) خــۆگرو ئارامگربەر خۆگری و ئارامگریەکەشت تـەنها بەکۆمەکی و یارمـەتی خوا دەبێت بەکەسی تر ناکرێت).

عبدالواحیـدی کـوڕی زەیـدی بەسـرِی ﷺ باسـی ئـارامگرتنی کـردووه و ڕوونـی کردۆتەوه بۆمان، و فەرموویەتی: "من نوى الصبر على طاعة الله صَبَّرَه الله عليها وقـواه لها، ومن عزم على الصبر عن معاصي الله أعانه الله على ذلك وعـصمه منهـا"[٢٢٢]. "هــەر کەسێك نیەتی ئارلمگرتنی هەبێت لەسـەر تاعـەت و خواناسـی، خـوای پـەروەردگار ئارلمی پێ دەبەخشێ و هێز و توانای پێ دەبەخشێ و ڕاگری دەکات لەسەری، وه

(٢٢٢) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٤٦).

هەر کەسێك دان بەخۆیدا بگرێت لەسەر ئارامگرتن لەبێ فرمانی خوای گەورە خوای گەورە یارمەتی دەدات لەسەر ئەو ئارامگرتنە و دەیپارێزێت لەو گوناهانە.

٥- پەند وەرگرتن لە ئارامگرتن و بەبچوك زانینی کێشەکان:

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾(هـود: ١٢٠) (ئـەی محمـد ﷺ هـەموو ئەوانەشت بۆ دەگێڕینەوە لە چیرۆك و هەواڵی پێغەمبەران ئەوەی کە دڵی تۆی پێ دابمەزرێنین و دڵنیات بکەین، دڵنیاش بە کە لەم هەواڵانەدا حەق و ڕاستیت بۆ هات و بۆت ڕوونکرایەوە، هەروەها ئامۆژگاری و بیرخستنەوەی باشی تێدابوو بۆ ئیمانداران.)، وەهـەروەها خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل ﴾ (الأحقاف: ٣٥) [٢٢٣] (تـۆش ئارامگربـە وەك پێغەمبـەرە وورەبـەرزەکان ئارامگربوون و بەپەلەمە بەرامبەریان).

وە پێغەمبەری خۆشەویست نوری چاومان ﷺ دەفـەموێت: ((لَقَدْ أُوذِيتُ فِي اللهِ وَمَا يُؤْذَى أَحَدٌ... وَلَقَدْ اخِفتُ فِي اللهِ وما يَخافُ أَحَدٌ...)) [٢٢٤]. (بەڕاستی و ئازار دراوم لەپێناوی خوای گەورەدا هیچ کەسێك وەك من ئاوها ئازار نەدراوە.... وە ترسێنراوم لەپێناوی خوای گەورەدا وهیچ کەسێك وەك من ئاوها نەترسێنراوە).

---

(٢٢٣) روي عن عائشة (رضي الله عنها) أنها قالت: قال لي رسول الله (ﷺ): ((يا عائشة إن الدنيا لاتنبغي لمحمد ولا لآل محمد،يا عائشة إن الله لم يرض من أولي العزم من الرسل إلاّ بالصبر على مكروهها، والصبر عن محبوبها لم يرض إلاّ أن كلفني ما كلفهم... والله لأصبرنَّ كما صبروا وأجهدنَّ ولا قوة إلاّ بالله)) أخرجه: أبو الشيخ في (أخلاق النبي(ﷺ)) (ص: ٢٩٣) رقم (٨٥٠) وقال محققه: ضعيف، والبغوي في (شرح السنة) (٤٠٤٦) وقال محققه الارناؤوط:إسناده ضعيف.

(٢٢٤) أخرجه: الترمذي (٢٤٢٧)، وابن ماجة (١٥١). وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترمذي) (٢٠١٢)، و(صحيح ابن ماجة) (١٢٣)

وە پێغەمبەر ﷺ دووبارە دەفەرموێت: ((إذا أُصيبَ أحدكُم بمصيبةٍ فليذكر مصيبَتُهُ بي فانَّها مِن أَعظمِ المصائب)) (٢٢٥) (هەر کاتێك یەکێك لەئێوە توشی بەڵاو موسیبەتێك بێت با یادی موسیبەتی نەمانی من له ناوتاندا بکات که یەکێکه له گەورەترین موسیبەتەکان).

با موسوڵمان دڵنەوایی خۆی بە پێغەمبەر ﷺ بکات لەکاتی توشبوونی بەڵاو موسیبەتدا.

ڕەحمەتی خوا له شاعیر بێت که دەفەرموێت:

(اصبر لِكل مُصيبةٍ وتَجَلدْ واعلم أنَ المرءَ غيرُ مُخَلد

فاذا ذكرت مصيبةً تلوبها فاذكر مصابك بالنبي محمد)(٢٢٦) ﷺ.

(واته: بوێر و ئارامگربە لەکاتی توشبوونی هەموو ناخۆشیەکدا و بزانە مرۆڤ بۆ هەتاهە نامێنێتەوە، وەگەر ناخۆشیەکت بەبیرهاتەوە یادی ناخۆشی وەفاتی پێغەمبەرت (محمد ﷺ)بەبیربێتەوە).

٦- نزاو پاڕانەوە:

ئیمامی عەلی ﷺ دەفەرموێت: [كنت شاكياً فَمرَّ بي رسول الله ﷺ وَأنا أقول: اللهُمَ إنْ كانَ أجَلي قَد حضَر فارحني وإن كانَ مُتأخراً فارفعني، وإن كان بَلاءً فَصبِّرني فقال له رسول الله: ((كيف قلت ؟)) فأعاد عليه قالَ: فضربَهُ برجلِهِ وَقالَ: ((اللهُمَ عافه [أو اشفيه])) قال: فما اشتكتُ وجعي ذلك بَعدُ](٢٢٧) (توشی ئێش و ئازارێك بووم

---

(٢٢٥) أخرجه: ابن سعد (٢/٢٥٧) واللفظ له، والدارمي (١/٤٠) (٨٥)، واحمد (٦/٣١٣)، وابن ماجة (١٥٩٩)، وصَحَّحه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (١١٠٦)، وفي (صحيح سنن ابن ماجة) (١٣٠٠).

(٢٢٦) اورده: الدينوري في (المجالسة) رقم (٧٧١).

(٢٢٧) اخرجه: احمد في (المسند) (١/٨٣) رقم(٦٣٧، ٦٣٨) وقال محققه: اسناده حسن، والترمذي في (سنن) (٣٥٦٤) وقال:حسن صحيح، و النسائي في (الكبرى) (١٠٨٩٧) ، والحاكم في

ئالەو کاتەدا پێغەمبەری خوا ﷺ بەلامدا تێپەڕی و من دەم وت: ئەی خوای پەروەردگار گەر وادەی مردنم هاتووە ڕزگارم بکەو بمحەوێنەوە، وەگەر وادەی مردنم نەهاتووە و دواکەوتووە بەرزم کەرەوە لە جێگاو چاکم کەرەوە، وەگەر ئەمەش بەلایە ئارامیم پێ ببەخشە پێغەمبەی خوا ﷺ پێی فەرمووم: چیت وت ؟ منیش وتەکانم دووبارە کردەوە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ پێی پیرۆزی پیا کێشام و فەمووی: ((ئەی خوای گەورە شیفای بدە و چاکی بکەرەوە)). ئیمامی علی دەفەرموێت: لە دوای ئەو نزاو پاڕانەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ هیچ ئێش و ئازارێکم نەگرت.).

سەبارەت بەم باسە لە عائیشەوە دایکی ئیمانداران (﵂) فەرموودەیەکی (ضعیف) ڕیوایەتکراوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کەفەرموویەتی: (اللهم إني أسألك تعجيل عافيتك، أو صبراً على بليتك، أو خروجاً من الدنيا الى رحمتك)[٢٢٨] .(ئەی خوای پەروەدگار من داوات لێ دەکەم لەش ساغی و چاك بوونەوەم بەزوویی لەلایەن تۆوە پێ بەخشیت، یان ئارامگرم بکە لەسەر بەلاو موسیبەتەکانت، یان دەرچوونم پێ ببەخشە لە دونیا بۆلای ڕەحمەت و میهرەبانی تۆ).

پیاوچاکان داوایان دەکرد خوای گەورە ڕێق و ڕێزی و ئارامگرتنیان پێ ببەخشێ، وەك داواکەی سالح کوڕی بشیری مەری کە داوای دەکرد و دەیفەرموو:

(المستدرك) (٢/٦٢٠) و صححه على شرطهما ووافقه الذهبي، وأبو يعلى (٢٨٤)، والطيالسي (١٤٣) وقال الحافظ:حديث صحيح -فيما نقله عنه ابن علان في (الفتوحات) (٤/٦٤)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٩٤٠) وقال محققه:الحديث يحتمل التحسين.

(٢٢٨) أخرجه: إبن ابي الدنيا في (الصبر) (٦٨)، والحاكم (١/٥٢٢)، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، والطبراني (الدعاء) (١٤٥٢) وقال محققه: اسناده ضعيف، وابن حبان (٩٢٢) وقال محققه : اسناده ضعيف. والحديث ضعيف اوردناه للعلم الاعتبار فقط.

وە پێغەمبەر ﷺ دووبارە دەفەرموێت: ((إذا أُصيبَ أحدكُم بمصيبةٍ فليذكر مصيبَتُهُ بي فانّها مِن أعظِم المصائب)) [٢٢٥] (هەر کاتێك یەکێك لەنێوە توشی بەلاو موسیبەتێك ببێت با یادی موسیبەتی نەمانی من لە ناوتاندا بکات کە یەکێکە لە گەورەترین موسیبەتەکان).

با موسوڵمان دڵنەوایی خۆی بە پێغەمبەر ﷺ بکات لەکاتی توشبوونی بەلاو موسیبەتدا.

ڕەحمەتی خوا لە شاعیر بێت کە دەفەرموێت:

(اصبر لِكل مُصيبةٍ وتَجَلدْ واعلم اَن المرءَ غيرُ مُخَلد

فاذا ذكرت مصيبةً تلوبها فاذكر مصابك بالنبي محمد)[٢٢٦] ﷺ.

(واتە: بوێر و ئارامگربە لەکاتی توشبوونی هەموو ناخۆشیەکدا و بزانە مرۆڤ بۆ هەتاهە نامێنێتەوە، وەگەر ناخۆشیەکت بەبیرهاتەوە یادی ناخۆشی وەفاتی پێغەمبەرت (محمد ﷺ)بەبیربێتەوە).

٦- نزاو پاڕانەوە:

ئیمامی عەلی ﷺ دەفەرموێت: [كنت شاكياً فَمرَّ بي رسول الله ﷺ وَانا أقول: اللهُمَ إنْ كانَ أجَلي قَد حضَر فارِحني وإن كانَ مُتأخراً فارفعني، وإن كان بَلاءً فَصبِّرني فقال له رسول الله: ((كيف قلت ؟)) فأعاد عليه قالَ: فضربَهُ برجلِهِ وَقال: ((اللهُمَ عافه [أو اشفيه])) قال: فما اشتكتُ وجعي ذلِك بَعدْ][٢٢٧] (توشی ئێش و ئازارێك بووم

---

(٢٢٥) أخرجه: ابن سعد (٢/٢٥٧) واللفظ له، والدارمي (١/٤٠) (٨٥)، واحمد (٦/٣١٣)، وابن ماجة (١٥٩٩)، وصَحّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (١١٠٦)، وفي (صحيح سنن ابن ماجة) (١٣٠٠).

(٢٢٦) اورده: الدينوري في (المجالسة) رقم (٧٧١).

(٢٢٧) اخرجه: احمد في (المسند) (١/٨٣) رقم(٦٣٧، ٦٣٨) وقال محققه: اسناده حسن، والترمذي في (سنن) (٣٥٦٤) وقال:حسن صحيح، و النسائي في (الكبرى) (١٠٨٩٧) ، والحاكم في

ئالەو کاتەدا پێغەمبەری خوا ﷺ بەلامدا تێپەڕی و من دەم وت: ئەی خوای پەروەردگار گەر وادەی مردنم هاتووە ڕزگارم بکەو بمحەوێنەوە، وەگەر وادەی مردنم نەهاتووە و دواکەوتووە بەرزم کەرەوە لە جێگاو چاکم کەرەوە، وەگەر ئەمەش بەلایە ئارامیم پێ ببەخشە پێغەمبەی خوا ﷺ پێی فەرمووم: چیت وت ؟ منیش وتەکانم دووبارە کردەوە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ پێی پیرۆزی پیا کێشام و فەمووی: ((ئەی خوای گەورە شیفای بدە و چاکی بکەرەوە)). ئیمامی علی دەفەرموێت: لە دوای ئەو نزاو پاڕانەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ هیچ ئێش و ئازارێکم نەگرت.).

سەبارەت بەم باسە لە عائیشەوە دایکی ئیمانداران (ﷺ) فەرموودەیەکی (ضعیف) ڕیوایەتکراوە لە پێغەمبەری خوداوە ﷺ کەفەرموویەتی: (اللهم إني أسألك تعجيل عافيتك، أو صبراً على بليتك، أو خروجاً من الدنيا الى رحمتك)[٢٢٨] .(ئەی خوای پەروەدگار من دلوات لێ دەکەم لەش ساغی و چاك بوونەوەم بەزوویی لەلایەن تۆوە پێ بەخشیت، یان ئارامگرم بکە لەسەر بەلاو موسیبەتەکانت، یان دەرچوونم پێ ببەخشە لە دونیا بۆلای ڕەحمەت و میهرەبانی تۆ).

پیاوچاکان داوایان دەکرد خوای گەورە ڕزق و ڕۆزی و ئارامگرتنیان پێ ببەخشێ، وەك دلواکەی سالح کوڕی بشیری مەری کە دلوای دەکرد و دەیفەرموو:

(المستدرك) (٢/٦٢٠) و صححه على شرطهما ووافقه الذهبي، وأبو يعلى (٢٨٤)، والطيالسى (١٤٣) وقال الحافظ:حديث صحيح –فيما نقله عنه ابن علان في (الفتوحات) (٤/٦٤)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٩٤٠) وقال محققه :الحديث يحتمل التحسين.

(٢٢٨) أخرجه: إبن ابي الدنيا في (الصبر) (٦٨)، والحاكم (١/٥٢٢)، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، والطبراني (الدعاء) (١٤٥٢) وقال محققه: اسناده ضعيف، وابن حبان (٩٢٢) وقال محققه : اسناده ضعيف. والحديث ضعيف اوردناه للعلم الاعتبار فقط.

(اللهم ارزقنا صبراً علی طاعتك وارزقنا صبراً عن معصيتك، وارزقنا صبراً على ماتحب، وارزقنا صبراً على ماتكره وارزقنا صبراً عند عزائم الأمور)[٢٢٩]: (خوای گەوره ئارامتنمان پێببەخشه له جێبەجێ کردنی فەرمانەکانتدا وه ئارامگرتنمان پێ ببەخشه له دوورکەوتنەوەمان لەسەر پێچی کردنی تۆدا، وه ئارامگرتنمان پێ ببەخشه لەسەر ئەنجامدانی ئەو کارانەی که تۆپێت خۆشه ، وه ئارامگرتنمان پێ ببەخشه لەسەر دوور کەوتنەوەمان لەو شتانەی که تۆ پێت ناخۆشه، وەئارامگرتنمان پێببەخشه له ئەنجامدانی کاره گەوره و گرنگەکاندا) ، ئیمامی طەبەری له تەفسیرەکەیدا دەفەرموێت دەربارەی لێکدانەوەو تەفسیری ئایەتی ﴿ وَٱصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ﴾ (النحل: ١٢٧).: (يقول تعالى لنبيه محمد ﷺ: واصبر يا محمد على ما اصابك من اذى في الله [وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ] يقول: وما صبرك إن صبرت إلا بمعونة الله وتوفيقه اياك لذلك)[٢٣٠] (خوای گەوره به پێغەمبەرەکەی دەفەرموێت: ئەی موحەمەد ئارام بگره له سەر ئەوه ناڕەحەتیانه توشت دەبێت لەپێناوی خوادا وه لەئارامگرتنەکەتدا تەنها پشت بەخودا بەسته چونکه ئارامگرتنت کاتێك ئارامگرتنه که تەنها بەیارمەتی ورێنمونی خوای گەوره دەبێت).

تێبینی // پێویسته لەسەر موسوڵمان که داوای ئارامگرتن نەکات تەنها لەکاتی نازڵ بوونی بەڵاو موسیبەتدا نەبێت، چونکه داوای ئارامگرتن لەکاتی نەبوونی بەڵا و موسیبەتدا داوا کردنی هاتنه خوارەوه و توشبونی بەڵا و موسیبەته ئەمەش کارێکی باش نیه، موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەفەرموێت: (مرَّ رسول الله ﷺ برجلٍ

(٢٢٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن ابي الدنيا (٢٥).
(230) (تفسير الطبري) للطبري (٢٥٦/٨).

وهو يقول: اللهم إني أسألك الصبر، فقال ((قدْ سألتَ البلاء فسلِ الله العافية))[٢٣١] (پێغەمبەری خوا ﷺ بەلای پیاوێکدا ڕۆیشت دوعائی دەکرد و دەیوت: خوایە داوای ئارامگرتنت لێ دەکەم، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: (تۆ داوای بەلاو موسیبەتت کرد ولەکە داوا لە خوا بکە ساغ و سەلامەتت بکات)، چونکە لەش ساغی سەلامەتی نیعمەتێکی چاکە بۆ بڕوادار کاتێك سوپاس گوزاری خوای لەسەر بکات، ئەوە باشتر لەبەلاو موسیبەتێك کە نارەزایی لەسەر دەربڕێت و ئارام نەگرێت).

موتڕەفی کوڕی شوخەیر ﷺ دەفەرموێت: (لأن أعافى فأشكر أحبُّ إليَّ مِن ان أبتلي فأصبر)[٢٣٢] (گەر لەش ساغ و سەلامەت ببم و سوپاس گوزاری خوای لەسەر بکەم خۆشەویسترە بەلامەوە لەوەی کەتووشی بەلاو موسیبەت ببم و ئارامی لەسەر بگرم).

بەلام لەکاتی بوونی شەڕو شۆڕو ئاژاوە و بڵاو بوونەوەی خراپە ئەو کات دروستە بۆ بڕوادار داوا بکات لە خوای گەورە کە ئارامی پێ ببەخشێ لەسەر ئەو خراپە یە هەروەك لە فەرموودەکەی ئیمامی عەلی و فەرموودەکەی ئەبو موسای ئەشعەری دا هاتووە دەفەرموێت: (كنت مع النبي ﷺ –في حائط– فجاءَ رجلٌ فسلَّمَ، فقال رسول الله ﷺ: ((اذهب فأذن له وبشّرهُ بالجنة))... ثم جاء آخر فسلّمَ، فقال: ((اذهَب فأذن له وبشّره بالجنة على بلوىً شديدةً)) قال: فانطلقت فإذا هو عثمان، فقلت، ادخل وابشر بالجنة على بلوىً شديدةٍ، قال: فجعل يقول: اللهم صبراً حتى جلس)[٢٣٣]

---

(231) أخرجه: ابن أبي شيبة (المصنف) (٢٦٩/١٠) ، والطبراني (٩٩/٢٠) ، وأحمد في (المسند) (٢٢٠١٧,٢٢٠٥٦) وقال محققه الأرناؤوط: إسناده حسن.

(232) أخرجه: ابن عبد البر في (جامع بيان العلم وفضله) (١٠٦) وقال محققه: إسناده صحيح

(233) أخرجه: عبد الرزاق في (المصنف)(٢٠٤٠٢) ، وأحمد في (المسند) (١٩٥٠٩) وقال محققه الارناؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(من لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ بووم لەناو باخە خورمایەکدا، ئا لەو کاتەدا پیاوێکی موسوڵمان هات لای پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی بچۆ مۆڵەت هاتنە ژوورەوەی پێ بدە و موژدەی بەهەشتی پێ بدە.... لەپاشان پیاوێکی تری موسوڵمان هات و سڵاوی کرد پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (بچۆ مۆڵەت هاتنە ژوورەوەی پێ بدە و موژدەی بەهەشتی پێ بدە لەسەر گیرۆدەبوون بەڵاو موسیبەتێکی زۆر ناڕەحەت و توند). وتی: منیش چووم سەیر دەکەم ئیمامی عثمانە ﷺ وتم: وەرە ژوورەوە و مژدەی بەهەشتت لێبێت لەسەر ئەو بەڵاو ناڕەحەتیەی کە بەسەرت دێت ئیمامی عثمانیش دەیفەرموو: ئەی خودایە داوای ئارامگرتنت لێ دەکەم ئەمەی دووبارە کردەووە چەند جارێك تا لەپاشان دانیشت).

٧- بەئاسان گرتنی بەڵاو موسیبەت:

ئەمەش بە چوار فرمان دەبێت:

أ- مرۆڤ پێویستە یاد وباسی نیعمەت و بەخششە ڕابردووەکانی خوای گەورە بکات بەسەر یەوە.

ب- مرۆڤ پێویستە یاد وباسی ئەو نیعمەت وبەخششانە بکات کە ئێستا تێیدا دەژی ئەمەش دەبێتە هۆی ئاسان کردنی ئەو کێشە و ناڕەحەتیەی کە ئێستا گیرۆدەی بووە، ئالەو کاتەدا ئەو بەڵاو موسیبەتەی کە هاتووە بەسەریدا لەبەرامبەر نیعمەت و بەخششەکانی خوای گەورە وەك قەترەیەك دەبێت بەلایەوە لە چاو دەریایەکی فراوان.[٢٣٤]

ج- مرۆڤ پێویستە لەیادی بێت کە ئێستا کەسانێك هەن گیرۆدەی بەڵای گەورە و گرانتر هاتوون و لەوەدا ژیان بەسەر دەبەن بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ

(٢٣٤) انظر: كتاب (تهذيب مدارج السالكين) بالتصرف (ص: ٣٥٩).

فهرمووی: ((انظروا إلى مَن هو اسفل منكم ولا تنظروا إلى مَنْ هو فوقكم...))(٢٣٥) (ئێوه تهماشای ئهوانه بکهن که له خوار و خۆتانهوهن، تهماشای ئهوانه مهکهن که لهسهرو خۆتانهوهن....).

د- مرۆڤ پێویسته بیر له پاشه ڕۆژی ئارامگرتن بکاتهوه، چونکه جاری وا ههیه کاری وا دێت بهسهر مرۆڤدا زۆر لهوه گرانتره که ئارام بگرێت لهسهری، عهمری کوڕی عاص ﷺ دهفهرموێت: (إني لأصبر على الكلمة هي أشد عليّ من القبض على الجمر، ما يحملني على الصبر عليها إلاّ التخوف من أخرى شرٌّ منها)(٢٣٦) (جاری وا ههیه ئارام دهگرم لهسهر وشهیهك که ئهو وشهیه زۆر زۆر گرانتره بهلامهوه له گرتنی پشکۆیهك، ئهوهی وام لێ دهکات که ئارام بگرم لهسهری ئهوهیه که دهترسم لهو وشهیه خراپتر بێت بدرێت بهگوێمدا).

لهبهر ئهمهیه ههندێك له حهکیمهکان فهرموویانه: "الصبر قوة من قوى العقل وبقدر مولد العقل ينمي الصبر"(٢٣٧) "ئارامگرتن هێزێکه له هێزهکانی عهقڵ و زیری وه بهئهندازهی خستنه گهڕی ئهو عهقڵ و زیریه ئارامگرتن گهش و نما دهکات لهمرۆڤدا"

---

(٢٣٥) اخرجه:احمد في (المسند) (٢/٢٥٤)، ومسلم في (الصحيح)رقم (٢٩٦٣)، والترمذي في (السنن) (٢٥١٣)، وابن ماجة في (السنن) (٤١٤٢)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن الترمذي) (٢٠٤٠)، وفي (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٣٤١)، وفي (صحيح الجامع) (١٥٠٧).

(٢٣٦) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٨٩).

(٢٣٧) انظر: المصدر السابق رقم (١٥٦).

٨- پێویستە مرۆڤ بزانێت کاتێك بەڵاو موسیبەت دێت لەلایەن خوای گەورە بەئەندازەی نارامگرتنی کەسەکان دەبێت،

بەڵگەش فەرمایشتەکەی خوای گەورەیە کە دەفەرموێت: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا .. ﴾ (البقرة: ٢٨٦).(خوای گەورە ئەرک ناخاتە سەر هیچ کەسێک مەگەر بە قەدەر توانایی خۆی نەبێت...).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کەفەرموویەتی: ((إن المعونة تأتي مِن الله للعبد عَلى قدر المؤونة، و إن الصبر يأتي من الله على قدر البَلاء))[٢٣٨] (بەڕاستی یارمەتی و هاوکاری لەلایەن خواوە دێت بۆ بەندە بەگوێرەی پێویستی و خەرجی ئەو کەسە، وە ئارامگرتن لەلایەنی خوای گەورە وە دێت بۆ بەندە بە گوێرەو ئەندازەی بەڵاو موسیبەت و ناخۆشی ئەو کەسە).

لەم بارەیەوە شورەیح ﷺ دەفەرموێت: [إني لأصابُ بالمصيبة فاحمَدُ الله عليها أربع مَرات: احمدُ إذا لم تكن اعظم ما هي واحمدُ إذ رزقني الصَبر عليها، واحمده اذ وَ فَّقني للأسترجاع لما أرجو فيهِ مِن الثواب، واحمده إذ لم يَجعَلها في ديني][٢٣٩]. (من کاتێك تووشی بەڵاو موسیبەتێك دەبم سوپاسی خوای گەورەی لەسەر دەکەم چوار جار، سوپاسی خوای گەورە دەکەم کەئەو بەڵایە لەوە گەورە ترنەبوو، سوپاسی خوا دەکەم کە ئارامگرتنی پێ بەخشیم لەسەری. وە سوپاسی خوا دەکەم کەسەرکەوتووی کردم بۆ وتنی: (انا لله وإنا إليه راجعون). بەهیوای ئەو پاداشتەی کەوەری دەگرم لەسەر وە سوپاسی خوا دەکەم کەئەو بەڵاو موسیبەت و ناخۆشیە لەئاینەکەمدا نەهێنا بەسەرمدا).

---

(٢٣٨) اخرجه:البزار في (كشف الاستار) (ص: ١٥٦)، وابن عدي في (الكامل) (١/٢٠٦)، وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) رقم (١٦٦٤)، وفي (صحيح الجامع) (١٩٥٢).

(٢٣٩) أخرجه: البيهقي في (شعب الأيمان) (٧/١٩٨) رقم (٩٩٨٠).

٩- زۆر ڕۆژووگرتن ڕاهێنانە لەسەر ئارامگرتن،

پیاوێکی بەنی سەلەمە لە پێغەمبەری خوا وە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((...الصَّومُ نصف الصَّبر))[٢٤٠] (ڕۆژوو گرتن نیوەی ئارامگرتنە).

پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەمەزانی بەمانگی ئارامگرتن ناو بردووە. ئەبو هورەیرەوە ﷺ دەگێڕێتەوەلە پێغەمبەری خولوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((صومُ شهر الصَّبرِ وثلاثةِ أيام مِن كل شهرٍ صومُ الدَّهرِ))[٢٤١]. (بەڕۆژوو بوونی مانگی ئارامگرتن و سێ ڕۆژ لە هەموو مانگێکدا بەڕۆژوو بوونی هەموو ساڵەکەیە)، وە ئیمامی موجاهید (رحمه الله) سەبارەت بە ڕوونکردنەوەی فەرمایشتی خوای گەورە کە دەفەرموێت: ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ﴾ قال: (الصبر: الصيام)[٢٤٢]. (ئارامگرتن بریتیە لە بەڕۆژوو بوون). وە لەگێڕانەوەیەکی تردا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: ((صوم شهر الصبرِ وثلاثة أيام مِن كل شهرٍ يُذهِبنَ وحر الصدر))[٢٤٣]. (بەڕۆژوو بوونی مانگی ئارامگرتن و سێ ڕۆژ لە

(٢٤٠) اخرجه: احمد في (المسند) (١٨٢٨٧) وقال محققه الشيخ الأرناؤوط إسناده حسن ﴿في الشواهد ﴾وقال في طريق آخر (٢٣٠٧٣): صحيح لغيره، والدارمي في (السنن) (٦٥٤) والبيهقي في (شعب الأيمان) (٣٥٧٥)، وقال الشيخ عبد القادر الارناؤوط في (جامع الأصول) (٩/٥٥٨): حديث حسن ، وضعفه الشيخ الالباني من طريق ابن ماجة: انظر (ضعيف الترغيب والترهيب) (٥٧٩).

(٢٤١) اخرجه: احمد في (المسند) (٢/٢٦٣)، والنسائي في (السنن) (٤/٢١٨)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٥٥٧)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢٢٦٨)، وفي (أرواء الغليل) (٤/٩٩).

(٢٤٢) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٣٧).

(٢٤٣) اخرجه :احمد في (المسند) (٥/٧٧)، والنسائي في (السنن) (٧/١٣٤)، وأبو داود في (السنن) (٢٩٩٩)، والبيهقي في (الكبرى) (٧/٥٨)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٥٥٧)وقال محققه: إسناده صحيح، وقال الشيخ الألباني في (الأرواء) (٥/٣٢):إسناده صحيح، وقال الشيخ مقبل الوادعي في (الصحيح المسند مما ليس في الصحيحين) (١٤٦٩):حديث صحيح.

هەموو مانگێکدا لابەری ناپاکی و خیانەت و فرووفێڵ و دڵە ڕاوکێ و ڕق و بەخاڵەت و تووڕەیی و پیسی و چڵك و چەپەڵی شەیتانە لەسنگی مرۆڤدا). وە دەربارەی هۆکاری ناو بردنی ڕۆژوو بە ئارامگرتن.

ئیبن ئەثیر (ﷺ) دەفەرموێت: "وسمي الصوم صبرا لما فيه من حبس النفس عن الطعام والشراب والنكاح"[٢٤٤]. "ڕۆژو ناوبرلوە بەئارامگرتن چونکە خۆگرتن و بەندکردنی نەفسی تێدایە لە خواردن و خواردنەوەو کاری سەرجێی شەرعی". وە دەربارەی ئەمە ڕەبیعی کوڕی عامیر (ﷺ) دەفەرموێت: "الصبر راحة فعوّدوا أنفسكم الصبر تعادوه"[٢٤٥]. "ئارامگرتن حەوانەوە و پشویە بۆ نەفس ئێوەش خۆتان لەسەر ئارامگرتن ڕابهێنن تا ڕادێت لەسەری"

١٠ – خۆ ڕاهێنان لە سەر ئارامگرتن:

ئەوەش بریتی یە لە خۆ ڕاهێنان و ئامادەکردن بۆ بەلاو موسیبەتەکان پێش هاتن و ڕوودانیان:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((مَن يتصبر يُصَبِّرهُ الله))[٢٤٦] (ئەو کەسەی خۆی لەسەر ئارامگرتن ڕیهێنێت خوای گەورەش ئارامگری پێ دەبەخشێت). جابر ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((لم يبق من الدنيا الا بلاءٌ وفتنةٌ فاعِدّوا للبلاء صبرا))[٢٤٧] (لە دونیادا هیچ نەماوەتەوە جگە لەبەلاو

---

(٢٤٤) انظر: (النهاية) (٣/٧).

(245) انظر: (تأريخ الطبري): (٤/٣٦٠).

(٢٤٦) أخرجه: البخاري في (الصحيح) (٦٤٧٠)، ومسلم في (الصحيح) (١٠٥٣).

(٢٤٧) اخرجه: احمد (٤/٩٤)رقم (١٦٨٥٣) وقال محققه: اسناده حسن، و ابن ماجة (٤٠٣٥)، وابن المبارك (٥٩٦)، والداني (السنن) (٦٧٢٣) واللفظ له، و الطبراني في (الكبير) (١٩/٣٦٨) ، وقال الذهبي في (الميزان) (٤/٤٤٣): حديث صالح الاسناد، وابن حبان (٦٩٠) وقال محققه: اسناده قوي، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح ابن ماجة) (٣٢٦٠).

موسیبەت و ناخۆشی و ناڕەحەتی نەبێت، ئێوەش خۆتان ئامادە بکەن بۆ بەلاّ و موسیبەت بەئارامگرتن).

حوزەیفە ﷺ فەرموویەتی: ((تعوّدوا الصبرَ فانّهُ یوشكُ أن ینزلُ بكم البلاء مع أنه لا یصیبكم اشدّ مما أصابنا ونحن مع رسول الله ﷺ))[٢٤٨]. (خۆتان ڕابهێنن لەسەر ئارامگرتن بەڕاستی نزیکە بەلاّ دابەزێتە سەرتان لەگەڵ ئەوەشدا هەرچی یەك توشتان ببێت گران و ناڕەحەت تر نابێت لەوەی کە توشی ئێمە بووە کاتێك ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووین). وە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((... فَمن صبر فلَهُ الصبرُ ...))[٢٤٩]. (.... هەر کەسێك ئارامبگرێت ئەو کەسە ئارامگرتنی پێ دەبەخشرێت....). وەهەر لەم بارەوەش طەڵحەی کوڕی عوبەیدوللاّ ﷺ دەفەرموێت: ((انا لنجد باموالنا ما یجد البخلاء ولكننا نتصبر))[٢٥٠]. (ئێمەش وەك چروك و بەخیلەکان پارەمان لاخۆشەویستە بەلاّم ئێمە ئارام دەگرین لە سەرفکردنی لە پێناوی خوادا).

١١- پارێزگاری کردن لەنوێژە فەرزەکان و سوننەتەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ ... ﴾ (البقرة: ٤٥) (ئێوە هەوڵ بدەن و پشت ببەستن بەئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گەیشتن بەئامانجەکانتان)..).

لە فەرموودەی پیرۆزی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە:

---

(٢٤٨) اخرجه: البیهقي في (شعب الأیمان) (٩٧٢٠) ، و البزار (کشف) (١٣٠/٤) ، وابو نعیم في (الحلیة) (٢٨٣/١) ، ونعیم بن حماد في (الفتن) (٣٨٤) ، و الداني في (الفتن) (١٧).

(٢٤٩) أخرجه: احمد في (المسند) (٤٢٧/٥)، وصححه الشیخ الألباني في (صحیح الجامع) (١٧٠٦).

(٢٥٠) اخرجه: الحافظ العراقي في تخریجه علی (احیاء علوم الدین) (٢٥٥/٣).

١- حوزەیفە ﷺ دەفەرموێت:

[كان رسول الله ﷺ إذا حَزَبَهُ أمرٌ فَزِعَ إلى الصلاة][٢٥١]. (هەر كاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ گرفتاری كارێك ڕووی تێ بكردایە ڕووی دەكردە نوێژ كردن و بەردەوام نوێژی دەكرد).

٢- عەبدوللای كوڕی سەلام ﷺ دەفەرموێت:

[كان النبي ﷺ إذا نزلت باهله شِدةٌ أو ضيقٌ امرهم بالصلاة، وقرأ: ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصْطَبِرْ عَلَيْهَا .. ﴾ (طه: ١٣٢)][٢٥٢] (پێغەمبەر ﷺ هەر كاتێك ماڵ و منداڵی توشی ناڕەحەتی و تەنگ و چەڵەمەیەك ببونایە فەرمانی پێ دەكردن بە نوێژ كردن)، وەئەم ئایاتەی بۆدەخوێندەوە: (ئەی پێغەمبەر ﷺ ، ئەی ئیماندار) فەرمان بدە بە هەموو تاكەكانی خێزانت، تا نوێژەكەیان (بەچاكی ئەنجام بدەن چونكە خۆراكی ڕۆحە) و بەردەوام و كۆڵنەدەر و خۆڕاگربە لەسەری....).

٣- ئیبن حەجەری عەسقەلانی (ﷺ) دەفەرموێت:

[ومن أسرار الصلاة أنّها تعين على الصَّبر لِما فيها مِن الذِكر و الدعاء والخشوع وكلها تُضاد حُب الرياسةِ وعدم الانقياد للأوامر والنواهي][٢٥٣]. (لە نهێنیەكانی نوێژ ئەوەیە كە یارمەتیت دەدات لەسەر ئارامگرتن چونكە زیكرو و دوعا و تەزا و گەردن

---

(٢٥١) اخرجه: احمد في (المسند) (٣٨٨/٥)، وأبوداود (١٣١٩)، وحسن إسناده الحافظ في (الفتح) (٢٢٢/٣)، وصححه محققا (زاد الميعاد) (٣٠٤/٤) ، وحسنه الشيخ الالباني في (المشكاة) (١٣٢٥)، و (صحيح الجامع) (٤٧٠٣)، و(صحيح ابي داود) (١١٧١).

(٢٥٢) اخرجه: الطبراني (الأوسط) (٨٨٦) وقال:اسناده حسن، و البيهقي في (شعب الأيمان) (٩٧٠٥)، وصححه السيوطي فيما نقله عنه الشوكاني في (فتح القدير) (٥٥٩/٣)وصححه محقق (فتح قدير ايضا.

(٢٥٣) انظر: (فتح الباري) (٢٢٢/٢).

کەچی تێدایە ئەمانەش گشتی دژی خۆشەویستی کاربەدەستی و سەرۆکایەتی یە، وەدژی گەردن کەچ نەبوونە بۆ فرمانەکان و قەدەغە کراوەکان).

١٢- ترسی و پەرۆش بوون و دونیا نەویستن و چاوەڕوانی کردنی مردن ئارامگرتن لە مرۆڤدا دروست دەکەن:

ئیمامی عەلی ﷺ فەرموویەتی: [الصبرُ على أربع شُعَب: على الشَوق والشفق والزهادة والرقب، فمن اشتاق إلى الجَنَة سلا عن الشهوات، ومن اشفق من النار رجع عن المحرمات، ومن زهد في الدنيا تهاون بالمصيبات، ومن ارتقب الموت سارع إلى الخيرات][٢٥٤]. (ئارامگرتن لەسەر چوار بەشە: لەسەر پەرۆشی و ترسی و دونیا نەویستی و چاوەڕوانی کردنە، کەسێك بەپەرۆش بێت بۆ بەهەشت ئارەزووەکان لەبیردەکات، وەکەسێك بترسێت لە ئاگری دۆزەخ دەگەڕێتەوە لە حەرام و لە قەدەغەکراوەکان، وەکەسێك دونیا نەویست بێت گوێ نادات بەبەلاّ و موسیبەتەکان، وە کەسێك چاوەڕوانی مردن بکات پەلە دەکات بۆ ئەنجامدانی کارە چاکەکان.

(٢٥٤) اخرجه: الامام اللالكائي في (شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة) برقم (١٥٧٠)، وابن أبي الدنيا و في (كتاب الصبر) برقم (٩).

فهرس المصادر

١. القران الكريم.

٢. تەفسیری رامان لـه مانار مەبەستی قورئان/ئەحمەد كاكە محمود/ دار الفكر/ بيروت/١٤٣٠هـ.

٣. تەفسیری ئاسان بۆ تێگەیشتنی قورئان/ بورهان محمد ئەمین/ چاپی نۆیەم/نشر احسان.

٤. الإبانة الكبرى/ ابن بطة العكبرى ((ت ٣٨٧هـ))/ دار الكتب العلمية / بيروت.

٥. إتحاف السادة المتقين بشرح إحياء علوم الدين / الإمام محمد بن الحسين المرتضى / دار الفكر / بيروت /١٩٧٠م.

٦ أحكام الجنائز وبدعها/ الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي/ دمشق / الطبعة الأولى / ١٩٦٩م.

٧. الأخلاق الاسلامية / عبد الرحمن حسن حنبكة / دار القلم / دمشق/ ط٢ / ١٤٠٧ هـ.

٨. الأدب المفرد / الإمام محمد بن إسماعيل البخاري / ترتيب: محمد فؤاد عبد الباقي/ الطبعة السلفية / القاهرة.

٩. إرواء الغليل / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٧٩م.

١٠ أسباب النزول / الإمام أبي الحسن علي بن أحمد الواحدي النيسابوري / عالم الكتب / بيروت / ١٣١٦هـ.

١١ الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة / الإمام ملا علي القاري الحنفي / مؤسسة الرسالة / بيروت.

١٢. الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة / علي القاري الحنفي / دار الكتب العلمية/ بيروت / نشر: مكتبة الشرق الجديد / بغداد.

١٣ الاصول الثلاثة / محمد بن عبد الوهاب / مطابع القصيم / الرياض.

١٤. الامر بلزوم جماعة المسلمين/ د. عبدالسلام بن برجس/ ط٣/ مكتبة الفرقان/ ٢٠٠١م.

١٥ البداية والنهاية / الحافظ عماد الدين إبن كثير/ طبعة دار إبن كثير/ بيروت / لبنان.

١٦ بصائر ذوي التمييز / الفيروز آبادي / المكتبة العلمية / بيروت.

١٧ تأريخ الطبري / محمد بن جرير الطبري/ دار الفكر – بيروت / ط١ / ١٩٨٧ م.

١٨. تاريخ بغداد / أحمد بن علي الخطيب البغدادي / تصحيح: محمد سعيد / مطبعة السعادة / مصر.

١٩. تأريخ دمشق / إبن عساكر الدمشقي / ت ٥٧١ هـ/ تحقيق: مجموعة من الباحثين/ نشر مجمع اللغة العربية / دمشق.

٢٠. تذكرة الحفاظ / الامام الذهبي / دار إحياء التراث الإسلامي / بيروت/ ط٢.

٢١. تذكرة الموضوعات/ العلامة محمد بن طاهر الهندي / دار أحياء التراث العربي / بيروت/ الطبعة الثانية / ١٣٩٩هـ.

٢٢. تفسير القران / الإمام عبد الرزاق بن همام الصنعاني / ت: مصطفى مسلم محمد / مكتبة الرشد / الرياض / ط١ / ١٤١٠ هـ.

٢٣. تفسير القرآن العظيم / الحافظ عماد الدين أبو الفداء إبن كثير / دار ومكتبة الهلال.

٢٤. التفسير القيم / العلامة شمس الدين إبن القيم الجوزية / تحقيق: محمد حامد الفقي/ دار الكتب العلمية / بيروت / ١٩٧٨م.

٢٥. تلبيس الإبليس / العلامة أبو الفرج الجوزي / مكتبة الشرق الجديد– بغداد.

٢٦. تهذيب الكمال / الحافظ المزي/ ت: بشار عواد/ مؤسسة الرسالة / بيروت / ١٩٩٢ م.

٢٧. تهذيب مدارج السالكين / ابن القيم الجوزي / ت: عبد المنعم العربي/ دار المطبوعات الحديثة / جدة / ١٤٠٨ هـ.

٢٨. جامع الأصول / الإمام ابن الأثير الجزري / ت: عبد القادر الارناؤوط/ دار البيان/ دمشق.

٢٩ جامع البيان العلم وفضله / الإمام ابن عبد البر / تحقيق: أبي الاشبال الزهري / دار إبن الجوزي / الرياض / ط٤ / ١٩٩٨ م.

٣٠. جامع البيان عن تأويل آي القرآن / الإمام محمد إبن جرير الطبري / دار الفكر / بيروت/ ١٩٨٨م، مع الطبعة الجديدة / ضبط: صدقي جميل العطار/دار الفكر/ بيروت/ ١٤١٥هـ.

٣١. الجامع الصحيح مما ليس في الصحيحين/ الشيخ مقبل بن هادي الوداعي/ دار الحرمين للنشر / القاهرة / ١٩٩٥م.

٣٢. جامع العلوم والحكم / الحافظ إبن رجب الحنبلي / تحقيق: شعيب الأرناؤط / إبراهيم باجس / طبع مؤسسة الرسالة / بيروت.

٣٣. الجامع للأحكام القرآن / الإمام أبي عبد الله محمد بن احمد الأنصاري القرطبي / تحقيق: أحمد عبد العليم البردوني / دار الكتاب العربي / القاهرة / ١٩٦٧م، مع طبعة ١٩٦١م تحقيق: أبو إسحاق إبراهيم أطيفش.

٣٤. الجواب الكافي / ابن القيم الجوزي / دار العلوم الحديثة / بيروت.

٣٥. حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / جامعة القاهرة / مصر / الطبعة الخامسة / ١٣٩٨هـ.

٣٦. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء / الحافظ ابو نعيم الأصبهاني / المكتبة السلفية / بيروت/ وطبعة القاهرة / دار الكتاب العربي / ١٩٨١م.

٣٧. خطبة الحاجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثالثة / ١٣٩٧هـ.

٣٨. الدر المنثور في التفسير بالمأثور/ الحافظ جلال الدين السيوطي / دار المعرفة / بيروت.

٣٩. الدرر المنثرة في الأحاديث المشتهرة / الإمام جلال الدين عبد الرحمن السيوطي/ ت: محمد عبد الرحيم / دار الفكر / بيروت / ١٤١٥هـ.

٤٠. دلائل النبوة / الحافظ أحمد بن حسين البيهقي / تحقيق: عبد المعطي قلعجي / دار الكتب العلمية / بيروت / ١٤٠٥هـ.

٤١. ديوان الشافعي / الامام محمد بن ادريس الشافعي / ت: محمد عفيف الزغبي / دار العلم / بيروت.

٤٢. ذم الكلام و أهله / شيخ الإسلام أبي إسماعيل الهروي / تخريج: عبد الله بن محمد بن عثمان الأنصاري / مكتبة الغرباء الأثرية / المدينة المنورة / الطبعة الأولى / ١٤١٨هـ.

٤٣. رياض الصالحين / الإمام أبي زكريا يحى بن شرف النووي / تحقيق: عبد العزيز رباح واحمد يوسف الدقاق / مراجعة: الشيخ شعيب الأرناوزط / دار الثقافة العربية / دمشق / الطبعة الثانية / ١٩٩٢م.

٤٤. زاد المسير في علم التفسير / الإمام أبي الفرج الجوزي / تحقيق وتخريج: احمد شمس الدين / دار الكتب العلمية / بيروت / طبعة / ١٩٩٤م.

٤٥. زاد المعاد في هدي خير العباد / الإمام شمس الدين محمد بن بكر بن قيم الجوزية / تحقيق: الشيخ عبد القادر الأرناؤوط والشيخ شعيب الأرناؤوط / مؤسسة الرسالة/ بيروت / ١٣٩٩هـ، مع طبعة: دار الأحياء التراث العربي / بيروت / مراجعة: طه عبد الرزاق طه.

٤٦. الزهد الكبير / احمد بن الحسين البيهقي / ت: عامر احمد حيدر / مؤسسة الكتب الثقافية / بيروت / ط١ / ١٤٠٨ هـ.

٤٧. الزهد والرقائق / الإمام ابن المبارك المروزي / ت: احمد فريد / دار المعارج الدولية / الرياض / ط١ / ١٤١٥هـ.

٤٨. سلسلة الأحاديث الصحيحة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني:
المجلد الأول / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٩٨٥م.
المجلد الثاني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٩٨٥م.
المجلد الثالث / الدار السلفية للنشر / الكويت / الطبعة الأولى / ١٩٧٩م.
المجلد الرابع / المكتبة الإسلامية / عمان / الطبعة الأولى / ١٩٨٣م.
المجلد الخامس / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩١م.
المجلد السادس / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م.

٤٩. السنة / الإمام إبن أبي عاصم / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٠م.

٥٠. السنة / الإمام عبد الله بن احمد بن حنبل/ تحقيق: محمد بن سعيد بن سالم القحطاني / دار إبن القيم / الدمام / الطبعة الأولى / ١٩٨٦م.

٥١. سنن إبن ماجة / محمد بن يزيد بن ماجة القزويني / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي/ دار الجيل / بيروت.

٥٢. سنن أبي داود / الإمام أبي داود سليمان بن الأشعث السجستاني / تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد / دار الأحياء التراث الإسلامي / بيروت.

٥٣. سنن الترمذي / يحى بن محمد بن عيسى الترمذي / تحقيق: أحمد شاكر / وإبراهيم عطوة/ محمد فؤاد عبد الباقي / دار الأحياء التراث العربي / بيروت.

٥٤. سنن الدار القطني / الإمام علي بن عمر الدار القطني / ت: مجدي بن منصور السيد / دار الكتب العلمية / بيروت / ط١ / ١٤١٧ هـ.

٥٥. سنن الدار القطني / الإمام علي بن عمر الدار القطني / مع التعليق المغني / مكتبة المثنى/ القاهرة.

٥٦. سنن الدارمي / أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي / تحقيق: الشيخ محمد أحمد الدهقان / دار إحياء السنة النبوية.

٥٧. السنن الكبرى / الإمام احمد بن حسين البيهقي / الطبعة الأولى / ١٣٥٢هـ / حيدر آباد/ الدكن.

٥٨. السنن الكبرى / الإمام أحمد بن شعيب النسائي / تحقيق: د.عبدالغفار البنداري، سيد كسروي / الطبعة الأولى / (١٩٩١) / دار الكتب العلمية / بيروت.

٥٩. سنن النسائي / أحمد بن شعيب النسائي / دار الكتاب العربي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٣٠م.

٦٠ السنن الواردة في الفتن وغوائلها / الإمام أبي عمر وعثمان بن سعيد الداني/ ت: رضاء الله بن محمدالمباركفوري / دار العاصمة الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م.

٦١. سير السلف الصالحين / الحافظ ابي القاسم الاصبهاني / ت: د. كرم بن الحلمي / دار الراية / الرياض / ط١ / ١٤٢٠ هـ.

٦٢ سيرة النبي صلى الله عليه وسلم / أبي محمد عبد بن هشام / تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد / دار الفكر / بيروت.

٦٣ شرح اعتقاد أصول أهل السنة والجماعة / الإمام أبي القاسم هبة الله أبي الحسن الطبري اللالكائي / تحقيق: د.أحمد بن سعيد حمد الغامدي / دار الطيبة للنشر / الرياض / الطبعة الخامسة / ١٤١٨هـ.

٦٤ شرح الأصول الثلاثة / محمد بن صالح العثيمين / دار الوطن / الرياض.

٦٥ شرح القصيدة النونية / محمد خليل هراس / مطبعة الفاروق / القاهرة.

٦٦ الشريعة / أبي بكر محمد بن الحسين الأجري البغدادي / تحقيق: محمد حامد الفقي / مطبعة السنة المحمدية / ١٩٥٠م.

٦٧ شعب الإيمان / الإمام أحمد بن حسين البيهقي / تحقيق: محمد السعيد زغلول / دار الكتب العلمية / بيروت / ١٤١٠هـ.

٦٨. شعب الإيمان / الإمام الحليمي / ت: علي الشربجي محي الدين نجيب / دار البشائر / دمشق / ط٢ / ١٤١٩ هـ.

٦٩. صحيح إبن حبان بترتيب إبن بلبان الفارسي/ تحقيق: الشيخ شعيب الأرناؤط / مؤسسة الرسالة / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٩٣م.

٧٠. صحيح الأدب المفرد / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / دار الصديق للنشر والتوزيع/ عمان / الطبعة الأولى / ١٩٩٤م.

٧١. صحيح البخاري / الإمام محمد بن إسماعيل البخاري / المطبعة السلفية / الطبعة الثانية / ١٤٠٧ هـ.

٧٢ صحيح الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٤٠٢ هـ.

٧٣. صحيح الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط٢ / ١٤٢١ هـ.

٧٤. صحيح الجامع الصغير وزيادته / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٦م.

٧٥. صحيح الفقيه والمتفقه / الخطيب البغدادي / اختصره وعلق عليه: عادل يوسف العزازي/ دار الوطن / الرياض / ط١ / ١٤١٨هـ.

٧٦. الصحيح المسند مما ليس في الصحيحين / الشيخ مقبل بن هادي الوادعي / مكتبة دار القدس / صنعاء / الطبعة الأولى /١٩٩٦م.

٧٧. صحيح سنن إبن ماجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة التربية العربي/ الطبعة الأولى/ ١٩٨٦م.

٧٨. صحيح سنن الترمذي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتب التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م، مع طبعة / دار المعارف / الرياض.

٧٩. صحيح سنن أبي داود / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتب التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م.

٨٠. صحيح سنن النسائي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م.

٨١. صحيح مسلم / الإمام مسلم بن الحجاج القشيري / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي/ دار احياء الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٣٧٤ هـ.

٨٢. ضعيف الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط١ / ١٤٢١ هـ.

٨٣. ضعيف الجامع الصغير وزيادته / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٦م.

٨٤. ضعيف سنن إبن ماجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الجديدة الأولى / ١٤١٧هـ.

٨٥. ضعيف سنن الترمذي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الجديدة الأولى / ١٤٢٠هـ.

٨٦. الطب النبوي / ابن القيم الجوزي / دار الكتاب الحديث / بيروت.

٨٧. طبقات الصوفية / ابن عبد الرحمن السلمي / ت: نور الدين شريبة/ مكتبة الخانجي/ ط٣/ ١٩٨٦ م.

٨٨. الطبقات الكبرى / محمد ابن سعد / ت: محمد عبد القادر / دار الكتب العلمية / بيروت/ ١٤١٠ هـ.

٨٩. عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين / ابن القيم الجوزي / ت: محمد عثمان الخشت/ دار الكتاب العربي / بيروت / ١٤٠٨ هـ.

٩٠. علم أصول البدع / علي بن حسن الحلبي الأثري / دار الراية / الرياض / الطبعة الأولى/ ١٩٩٢م.

٩١. عمل اليوم والليلة / الإمام ابن السني / ت: عبد الرحمن كوثر / دار الأرقم / بيروت / ط١ / ١٤١٨ هـ.

٩٢ فتح الباري شرح صحيح البخاري / الحافظ إبن حجر العسقلاني / دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٩م.

٩٣. فتح القدير الجامع بين فني الرواية والدراية من علم التفسير / الإمام محمد بن علي بن محمد الشوكاني / تحقيق وتخريج: سيد ابراهيم دار الحديث / القاهرة / الطبعة الأولى / ١٩٩٣م.

٩٤ الفتوحات الربانية / الإمام ابن علان الشافع / دار إحياء التراث العربي/ بيروت.

٩٥. فقه السيرة / محمد الغزالي / تخريج: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مطبعة حسان / القاهرة / الطبعة السابعة / ١٩٧٦م.

٩٦. الفوائد / الإمام شمس الدين أبو بكر بن القيم الجوزية / تحقيق: بشير محمد عيون / الطبعة الثانية / ١٤٠٨هـ / دار البيان / بيروت.

٩٧. فيض القدير / محمد المناوي/ دار الفكر / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٧٢م.

٩٨. القاموس المحيط / العلامة محمد بن يعقوب الفيروز آبادي / أعداد: محمد المرعشلي / دار أحياء التراث العربي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٩٧م.

٩٩ قضاء الحوائج / الحافظ ابن ابي الدنيا / ت: مجدي السيد إبراهيم / مكتبة القران / القاهرة.

١٠٠ الكامل في الضعفاء / الحافظ عبد الله إبن عدي الجرجاني / دار الفكر/ بيروت / ١٤٠٤هـ / ١٩٨٤م.

١٠١ كتاب الصبر/ الإمام ابن أبي الدنيا / ت: محمد خير رمضان يوسف/ دار ابن حزم/ بيروت / ط١ / ١٤١٨ هـ.

١٠٢ كتاب العبودية / شيخ الإسلام ابن تيمية / دار الكتب العلمية / بيروت.

١٠٣ كتاب القدر / الحافظ جعفر بن محمد بن الحسن الفريابي / تحقيق وتخريج: عمرو عبد المنعم سليم / دار ابن حزم / بيروت / ط١ / ١٤٢١ هـ.

١٠٤ كتاب الدعاء/ ابي القاسم الطبراني/ تحقيق: سامي انور جاهين/ دار الحديث/ القاهرة/ ٢٠٠٧م.

١٠٥ كتاب المرض والكفارات / الإمام ابن أبي الدنيا / ت: عبد الوكيل الندوي / الدار السلفية / الهند / ط١ / ١٤١١ هـ.

١٠٦ كتاب فضائل الصحابة / الإمام أحمد بن حنبل / تحقيق: وصي الله محمد بن عباس/ دار العلم / جامعة أم القرى / الطبعة الأولى / ١٩٨٣م.

١٠٧ كشف الخفاء ومزيل الإلباس / العلامة إسماعيل بن محمد العجلوني / تصحيح: أحمد القلاش / مؤسسة الرسالة / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٤٠٥ هـ.

١٠٨ كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال / العلامة علاء الدين على المتقي الهندي / ضبط: الشيخ بكر الحياني / مؤسسة الرسالة / بيروت / ط ٥/ ١٤٠٥ هـ.

١٠٩ اللآلي الموضوعة في الأحاديث الموضوعة / الحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي / دار المعرفة / بيروت / الطبعة الثالثة / ١٩٨١م.

١١٠ لسان العرب / ابن المنظور / ترتيب: عبد الله علي الكبير / دار المعارف / القاهرة/ ١٩٨١ م.

١١١ المجالسة وجواهر العلم / احمد بن مروان بن محمد الدينوري / ت: مشهور بن حسن آل سلمان / دار ابن حزم / بيروت / ط١ / ١٤١٩ هـ.

١١٢ مجمع الزوائد ومنبع الفوائد / الحافظ علي بن أبي‌بكر الهيثمي / دار الكتاب – بيروت / الطبعة الثانية ١٩٦٧ / مع طبعة: بغية الرائد – ت: عبد الله محمد الدرويش / دار الفكر – ١٩٩٤ م.

١١٣ مجموعة الفتاوى / ابن تيمية / دار الوفاء – مصر / تحقيق: عامر الجزار – أنور الباز / ط٢ / ١٩٩٨ م.

١١٤ مختار الصحاح / محمد بن أبي بكر الرازي / مؤسسة علوم القران / بيروت / ١٤٠٦هـ.

١١٥. مختصر إتحاف السادة المهرة / الإمام احمد بن ابى بكر إسماعيل البوصيري / ت: سيد كسروي حسن/ دار الكتب العلمية – بيروت / الطبعة الأولى – ١٤١٧ هـ.

١١٦ مختصر الشمائل المحمدية / الامام الترمذي / اختصار وتحقيق: محمد ناصر الدين الالباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط٣ / ١٤١٠ هـ.

١١٧. مختصر شرح العقيدة الطحاوية / إبن أبي العز الدمشقي / إختصار / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / دار النذير / بغداد/ الطبعة الأولى / ١٩٦٩م.

١١٨ مختصر منهاج القاصدين / إبن قدامة المقدسي / تخريج وتحقيق: عبد القادر الأرناؤط وشعيب الأرنؤوط / دار الهجرة / بيروت / ١٩٨٩م. مع طبعة مكتب الشرق الجديد / بغداد / بتحقيق: علي حسن عبد الحميد/ ١٩٩٠م.

١١٩ مدارج السالكين / ابن القيم الجوزي / دار الكتب العلمية / بيروت / ط٢ / ١٤٠٨هـ.

١٢٠. المدخل الى السنن الكبرى / احمد ابن الحسين البيهقي / ت: د.محمد ضياء الرحمن / دار الخلفاء / الكويت / ط١.

١٢١. المستدرك على الصحيحين / الأمام الحافظ أبي عبد الله الحاكم النيسابوري / دائر المعارف النظامية / الهند / الطبعة الأولى / ١٣٤١هـ مع الطبعة الجديدة بتحقيق: عبد السلام بن محمد علوش/ دار المعرفة / بيروت / الطبعة الاولى/ ١٤١٨هـ.

١٢٢ المسند / أحمد بن حنبل الشيباني / بتحقيق: الشيخ أحمد محمد شاكر / الطبعة الثالثة / ١٩٧٤م / دائر المعارف / مصر.

١٢٣ المسند / أحمد بن حنبل الشيباني / تحقيق: شعيب الأرناؤوط / عادل مرشد / إبراهيم الزيبق/بيروت/ مؤسسة الرسالة/ ط١/ ١٩٩٤م.

١٢٤. مسند أبي يعلي الموصلي / الحافظ أحمد بن علي بن المثنى / تحقيق / حسين سليم أسد / دار المأمون / دمشق / الطبعة الأولى / ١٩٨٤م.

١٢٥ مسند أحمد بن حنبل / الأمام احمد بن حنبل الشيباني / تصحيح: محمد زهري الغمراوي/ طبعة دار الفكر / بيروت / الطبعة الثانية / ١٣٩٨هـ.

١٢٦ مسند البزار ((كشف الأستار عن زوائد البزار)) / نورالدين علي بن ابي بكر الهيثمي / تحقيق: حبيب الرحمن الأعظمي / مؤسسة الرسالة / ١٩٧٩م.

١٢٧. مسند الصحابة ((المعروف بمسند الروياني)) / الحافظ أبو بكر محمد هارون الروياني الطبري / ت: صلاح محمد عويظة /دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى /١٩٩٧م.

١٢٨ مسند الطيالسي / الأمام أبي داود الطيالسي / تحقيق: عبد الرحمن البنا الساعاتي/ المكتبة الإسلامية / بيروت / الطبعة الثانية / ١٤٠٠هـ.

١٢٩ مشكاة المصابيح / الخطيب التبريزي / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٦١م.

١٣٠ مشكل الآثار / الإمام أبي جعفر الطحاوي / تصحيح: محمد عبد السلام شاهين / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م / دار الكتب العلمية / بيروت.

١٣١ المصنف / الحافظ أبي بكر عبد الرزاق بن همام / تحقيق. حبيب الرحمن الأعظمي/ المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٣م.

١٣٢ المصنف في الأحاديث والآثار / الحافظ ابي بكر بن ابي شيبة / تحقيق: عبد الخالق الأفغاني / الدار السلفية / الهند / ١٩٧٩م.

١٣٣. المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية / الحافظ أحمد بن على بن حجر العسقلاني/ ت: غنيم بن عباس / ياسر بن إبراهيم / الطبعة الأولى /١٩٩٧م / دا الوطن / الرياض.

١٣٤ المعجم الأوسط / الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني / تحقيق: محمد الطحان / مكتبة المعارف / الرياض.

١٣٥ المعجم الكبير / الحافظ أبي القاسم سليمان بن احمد الطبراني / تحقيق: حمدي عبد المجيد السلفي / مكتبة الزهراء / الموصل / الطبعة الثانية / ١٩٨٥م.

١٣٦ المغني عن حمل الأسفار في الأسفار / الحافظ عبد الرحيم بن الحسين العراقي / مطبوع بهامش ((أحياء علوم الدين)) طبعة ١٩٣٩م.

١٣٧ مفردات ألفاظ القرآن , ،لعلامة الراغب الأصبهاني / ت: صفوان عدنان داودي/ دار القلم / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٩٦م.

١٣٨ المقاصد الحسنة / الإمام شمس الدين محمد بن عبدالرحمن السخاوي / تعليق: عبد الله بن محمد الصديق الغماري / دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٧م.

١٣٩ موسوعة أطراف الحديث النبوي الشريف / أعداد: محمد سعيد بن بسيوني زغلول / دار الكتب العلمية / بيروت.

١٤٠ ميزان الاعتدال في نقد الرجال / الحافظ شمس الدين محمد احمد الذهبي / ت: على محمد البجاوي / مطبعة الحلبي/ القاهرة / ١٩٦٣م.

١٤١ نضرة النعيم/ إعداد مجموعة من المختصين/ دار الوسيلة/ جدة / ط / ١٤١٨ هـ.

١٤٢ النهاية في غريب الحديث والأثر / الإمام مجد الدين أبي العادات إبن الأثير/ تحقيق: طاهر احمد الزاوي / محمود محمد الطناحي / دار الفكر / بيروت / ١٩٧٩م.

ناوەڕۆك